1869. Twintigste Jaargang. Nº. 46.

DE HERAUT.

EENE NEDERLANDSCHE STEM

VOOR

ISRAELS KONING, HET HOOFD DER GEMEENTE.

חאמנתי כי ארכר
Ps. CXVI: 10.

Vrijdag, 12 November.

Het geloof is uit het gehoor.
Rom. X: 1.

De uitgave van dit Blad, onder Redactie van Dr. C. SCHWARTZ, geschiedt geregeld des Vrijdags van iedere week. Bijdragen, Brieven, enz., gelieve men franco te adresseren aan de Uitgevers H. DE HOOGH & Cº.

Abonnementsprijs per kwartaal *f* 1,50, franco per post *f* 1,65. — De Prijs der Advertentiën is van 1—5 regels *f* 1,— elke regel meer 15 Centen. — Groote letters worden naar de plaatsruimte berekend.

Bij dit Blad behoort een BIJVOEGSEL.

INHOUDENDE: Gebeurtenissen van den dag. — Staatkundige pers. — Christelijke pers. — Vergadering van het Schoolverbond te Utrecht III. — Het Schoolverbond. — William Jamieson. — Het Doorgangshuis te Hoenderloo. — Kerk. — School. — Zending. — Evangelisatie. — Nieuwstijdingen. — Boekbeschouwing.

Het lied van den boog.

David nu klaagde deze klage over Saul en over Jonathan, zijnen zoon. Als hij gezegd had, dat men den kinderen van Juda den boog zou leeren: ziet, het is geschreven in het boek des Opregten. O sieraad van Israël, op uwe hoogten is hij verslagen; hoe zijn de helden gevallen! Verkondigt het niet te Gath, boodschapt het niet op de straten van Askelon, opdat de dochters der Filistijnen zich niet verblijden, opdat de dochters der onbesnedenen niet opspringen van vreugde.

2 Samuël 1: 17—20.

Wij bezitten twee verhalen van den dood van Saul. Het eene is door den heiligen geschiedschrijver zelven ter neder geschreven, en het andere is van den Amalekiet afkomstig, die het berigt bragt van den dood des konings en zijne zonen. Wij kunnen slechts het eerste aannemen, daar de Amalekiet er een bijzonder belang bij heeft om aan dit berigt de naar hij dacht voor hem meest gunstige kleur te geven. Volgens beide verhalen echter werden de Israëlieten op de vlugt gedreven door de Filistijnen in den slag van Gilboa. Saul en zijne drie zonen evenwel versmaadden het als dappere helden, zich door de vlugt te redden, en zij sneuvelden allen op het slagveld. Onder die zonen was ook Jonathan, Davids edele en getrouwe vriend. De heilige geschiedschrijver zegt ons, dat Saul, die door een pijl doodelijk gewond was, zijn wapendrager verzocht zijn zwaard te trekken en hem te doorsteken, opdat misschien niet deze onbesnedenen komen zouden en met hem den spot drijvende hem zouden dooden. De wapendrager echter weigerde het bevel van Saul te gehoorzamen, waarop deze zelf het zwaard nam en daarin viel.

Een Amalekietisch man had dit waarschijnlijk uit de verte gezien, was daarop naderbij gekomen en had de koninklijke insigniën weggenomen. Zij waren het armgesmijde, dat van ouds af en ook nu nog tot de koninklijke sieraden behoort in Perzië, China en Indië. Ook de kroon van zijn hoofd nam hij, eene soort van een met diamanten versierde helm, zoo als hij op oude gedenkteekenen voorkomt. Voor een oogenblik dacht de man welligt er aan, dezen koninklijken buit mede te nemen, maar later bevond hij, dat het beter voor hem zoude zijn ze tot David te brengen, die zeer zeker daarover zeer voldaan zou zijn en hem koninklijk zou beloonen. Hiermede niet voldaan, geloofde hij zich nog daarmede bij David te kunnen aanbevelen, door te beweren, dat hij zelf op Sauls verzoek hem had vermoord. Een man, zoo dacht de Amalekiet, die niet alleen de koninklijke sieraden bragt, maar Davids grootste tegenstander en vervolger had vermoord, zou zeer zeker op de grootste eerbewijzen kunnen staat maken. Maar ziet, zoo ooit menschelijke berekening zich heeft vergist, en iemand die wind had gezaaid, storm heeft geoogst, dan voorzeker deze Amalekiet.

Zoodra David hoorde van den dood van Saul werd hij met diepe droefheid vervuld, en er bestaat *niet de minste reden* om de opregtheid dier droefenis in twijfel te trekken. David scheurde zijne kleederen als teeken van rouw, en alzoo deden »ook al de mannen die met hem waren." Maar David gloeide tevens van verontwaardiging, dat een Amalekiet zijne hand tegen den gezalfde des Heeren had uitgestrekt. Misschien herinnerde hij zich, dat de Heer tot twee malen toe dezen bitteren vervolger in zijne hand had gegeven en hij hem had gespaard, zoodat hij èn na hetgeen hij zelf had gedaan, èn in een nationaal gevoel met toorn werd vervuld, en bevel gaf aan een der jongeren, om toe te treden en hem te slaan dat hij stierf. Men heeft David van wege dit doodvonnis eenigzins hard gevallen en gemeend, dat hij met hardheid jegens den Amalekiet had gehandeld; doch ik beken, dat ik deze beschouwing niet deelen kan. Het stond niet aan David te oordeelen wie Saul had gedood; hij vergenoegde er zich mede, het verhaal van den Amalekiet voor waar te houden, zoo als deze zelf het hem had medegedeeld, en dan was hij voorzeker de moordenaar van den koning van Israël.

Het aandoenlijk lied, dat David ter eere van Saul en Jonathan en de andere helden, die met hen op Gilboa's heuvelen waren bezweken, heeft gezongen, draagt blijken van de diepste smart, en bewijst genoegzaam in hoedanig een geest hij was. Ligtelijk had door een dagelijkschen omgang met de ruwe en gewelddadige mannen de teederheid van zijn gemoed kunnen schipbreuk lijden; maar het was niet alzoo, hij bleef de teedere en diep voelende man op den troon als in de woestijn. Wat van hem als in eene schaduw wordt aanschouwd, wordt in Davids Zoon en Heer in zijne volle heerlijkheid gezien. Hij is in Zijne diepste vernedering en in Zijne grootste verheerlijking dezelfde; schaamt zich niet ze Zijne *broederen* te noemen en, — wat David niet kon doen, — wordt niet alleen door den omgang met zondaren niet besmet, maar zoo groot is de kracht Zijner heiligheid en heerlijkheid, dat allen die met Hem in persoonlijke aanraking komen, van zonde verlost en vernieuwd, Zijn beeld gelijkvormig worden.

Het lied heeft als wederkeerend vers: »*Hoe zijn de helden gevallen*; dit wordt driemaal herhaald. De teederheid des zangers is volmaakt, wanneer hij van Jonathan spreekt, en men gevoelt dat zijne gansche ziel is uitgestort in de weeklagt over den verslagenen vriend en geloofsgenoot. Uitlegging behoeft het lied niet, maar wel is het waar, dat slechts een edel hart de woorden kan hebben geuit, en slechts een edel hart de diepte en warmte daarvan kan beseffen.

Er is echter een vers aan het hoofd van het lied bij wijze van inleiding geplaatst, dat verdere toelichting noodzakelijk maakt, en wel het *achttiende*. »Als hij gezegd had, dat men den kinderen van Juda den boog zou leeren; ziet, het is geschreven in het boek des Opregten." Deze woorden luiden vreemd en schijnen te onderstellen, dat David den treurigen uitslag van den strijd bevel heeft gegeven om de kinderen van Juda in het hanteren van den boog onderwijs te doen geven. Maar men begrijpt volstrekt niet waarom dit geschied is; immers het is van Jonathan's boog gezegd dat hij niet achterwaarts werd gedreven, en van Saul's zwaard dat het niet ledig wederkeerde. Buitendien waarom zoude dit ter neder geschreven zijn in »het boek des Opregten," dat volgens Jozua X niet een krijgsboek maar eene verzameling was van nationale liederen.

Men moet »DE BOOG" niet als *wapen*, maar als titel van het *lied*, bij die gelegenheid gezongen, opvatten. Dit lied ter herinnering aan de geleden nederlaag, zoude van buiten moeten worden geleerd, en eene plaats vinden onder de liederen der natie. Wanneer men zich slechts herinnert, dat ook vele psalmen dergelijke benamingen dragen, dan zal men ook den naam van en voor dit lied, dat zooveel van *den boog* spreekt, gemakkelijk kunnen begrijpen. Alzoo wordt Ps. XXII: 1 gelezen: *Ayeleth hasschaschar*, Psalm XVI: 1; *Jonath-Elem-Rechokim*, *Shoshannim* enz., in Psalm LXIX, LXXX en LX. De boog, de moordende der Filistijnen, de boog van Saul en van Jonathan, eenmaal zoo gedenkwaardig in de geschiedenis van David's leven, toen het bevel aan den knaap gegeven werd, die de pijlen vergaderen moest, dit alles kon gemakkelijk eene aanleiding geven, om aan dit lied den titel *de Boog* te geven, opdat het door tijdgenooten en door toekomstige geslachten niet zou worden vergeten. Het is voorzeker merkwaardig, dat dit lied, zoo belangrijk in de geschiedenis van David's leven, geene plaats vindt in zijne Psalmen, omdat dezen niet bloot historische en persoonlijke, maar godsdienstige feiten en gewaarwordingen verheerlijken.

C. S.

David te Hebron.

En het geschiedde daarna, dat David den Heere vraagde, zeggende: Zal ik optrekken in eene der steden van Juda? En de Heere zeide tot hem: Trek op. En David zeide: Waarheen zal ik optrekken? En Hij zeide: Naar Hebron. Alzoo toog David derwaarts op, als ook zijne twee vrouwen, Ahinóam, de Jizreëlietische, en Abigáil, de huisvrouw van Nabal, den Karmeliet. Ook deed David zijne mannen optrekken, die bij hem waren, een' iegelijk met zijn huisgezin; en zij woonden in de steden van Hebron.

2 Samuël 2: 1—3.

De dood van Saul met zijne drie zonen op de heuvelen van Gilboa, gaf David vrijmoedigheid om een stap verder te gaan en zijne aanspraken als koning te doen gelden. Hij was koning volgens regt. Hij was op Gods bevel door Samuel tot opvolger van Saul gezalfd geworden, en had dus dezelfde volmagt en hetzelfde regt als Saul, die ook door Samuel tot koning was gezalfd geworden. Saul was als koning erkend geworden onder bepaalde voorwaarden, die hij geschonden, en op bepaalde beginselen, die hij verloochend had. Dien ten gevolge verbeurde hij den troon, niet slechts voor zich zelven, maar ook voor zijne nakomelingen. De Heer, die dit regt voor zich zelven van den beginne af, om zoo te spreken, bewaard had, een regt waarmede Saul van den beginne af werd bekend gemaakt, — verklaarde nu dat Saul dien ten gevolge was afgezet en David benoemd door Samuel, Zijnen gezant. Dit was in geheel Israël bekend, en de erfprins Jonathan had hierin volkomen berust, ja Saul zelf had verscheidene keeren de regtvaardigheid dier beschikking erkend, ofschoon hij hem, die tot troonopvolger bestemd was, had vervolgd. Volgens het *Israelietische constitutioneele* regt was David de wettige koning, en voorzeker nooit heeft een koning zich meer dan David op goddelijk regt kunnen beroepen. Van erfregt kon hier geen sprake zijn, en al ware dit zelfs het geval geweest, dan immers was de wettige erfgenaam *Mephiboseth*, Jonathans zoon, en Jonathan had voor zich en zijne nakomelingen plegtig afstand gedaan van den troon.

Met nederbuigende liefde handelde de Heer ook hierin met Zijn volk. Hij wilde hun niet een koning opdringen. Van daar dat ook Saul gewacht had, totdat zijne benoeming door het volk bevestigd was. Tegenover een anderen candidaat tot den troon was Davids titel geheel voldoende; doch tegenover het volk wilde hij met groote zachtmoedigheid en voorzigtigheid te werk gaan, en daarom beriep hij zich niet op den sterken arm, maar op de erkenning door God zelven en de overwinningen, die deze hem had geschonken.

Het oogenblik was van groote beteekenis voor de geschiedenis van David niet slechts, maar voor geheel Israël, en daarom wilde David geen stap verder doen zonder God te raadplegen. Zijne eerste vraag was: »Zal ik optrekken in eene der steden van Juda? En toen dit bevestigend werd beantwoord, werd gevraagd: »Waarheen?" en het antwoord luidde: »Naar Hebron". Deze oude stad van Abraham was de hoofdstad van den stam van Juda en de sterkste en belangrijkste plaats binnen de grenzen van dien stam. Ook was Hebron eene Levietische stad en daarom welgezind voor David, die ondersteld werd de dienst van Jehovah te beminnen en buitendien opregtelijk ingenomen te zijn met de priesters, sedert de schanddaad te Nob gepleegd.

David trok op met zijne beste manschappen naar Hebron; hij werd met blijdschap door zijne stamgenooten ontvangen en eerlang werd de kroon hem bereidvaardig aangeboden en door hem aangenomen. Meer konden zij hem niet aanbieden, want over de andere stammen konden zij natuurlijk niet beschikken. Daarentegen behoefden zij niet te wachten op het besluit der andere stammen, daar zij behalve Efraïm de magtigste stam waren, die teregt mogten onderstellen dat hun besluit invloed op de andere stammen zou uitoefenen.

David schijnt groote waarde gehecht te hebben aan het aansluiten der andere stammen aan de overzijde van de Jordaan, en mogt veilig onderstellen, dat hij niet ongaarne gezien werd aldaar, omdat ook gedurende den tijd van zijne ballingschap velen zich bij hem hadden gevoegd. Weldra bood zich de

---

Licht en duisternis.

Vervolg.

Ik kon een gevoel van afgrijzen niet onderdrukken, toen deze slaaf, zich omwendende, een gelaat vertoonde, waarop sluwheid, kwaadwilligheid, hebzucht en argwaan hun ontsierend zegel hadden afgedrukt. De meester was in prachtkleedij, schoon zijn reisgewaad van ligte stof was geweven; aan zijnen gordel was een dolk bevestigd, waarvan het gevest met edelgesteenten ingelegd, helder flikkerde bij het schijnsel der lamp. Hij was groot, met gefronsde trekken en diepe, doordringende oogen, die zich rusteloos bewogen onder de zware wenkbraauwen; diepe rimpels doorploegden zijn gelaat, en grijze haren mengden zich hier en daar tusschen het donkerzwart van hoofdhaar en baard.

»Vrede zij met u! Weest gedankt, er is geene oorzaak tot ongerustheid," begon hij, onze vragen voorkomende. »Alleen, mijn — mijn.....

»Nicht!" vervolgde eene zachte, heldere stem, die uit het binnenste der tent scheen voort te komen. Daar dit gedeelte in diepe schaduw lag, waren wij volstrekt niet voorbereid op de tegenwoordigheid eener vrouw, die thans naar voren trad en zich aan de zijde van haren oom plaatste.

Joodsche vrouwen zijn niet gewoon zich te sluijeren, en voor den dagelijksche omgang is dat ook volstrekt geen vereischte. Grooter tegenstelling liet zich naauwelijks denken dan tusschen het jonge meisje en den ouden man. Zij had het zware opperkleed ter zijde gelegd, dat onder het reizen aan de schouders wordt geplooid, en zoowel tot mantel dient als tot hoofddeksel en, zoo noodig, tot sluijer. Het donkerbruine haar, door een gouden band aaneengesnoerd, hing in weelderige lokken over rug en schouders. De oogen waren van een lichter bruin, en overschaduwd door lange, zijdeachtige wimpers; haar langwerpig gelaat vertoonde al de eigenaardige kenteekenen der zuiverste Hebreeuwsche schoonheid. Het onderkleed reikte tot aan hare voeten, en was om haar middel bevestigd door een gouden band, uitloopende in een gesp, welke den vorm had eener schuifelende slang. De stof was van Egyptisch weefsel, zuiver wit, met gouden draden en omgeboord. Onder de plooijen van haar gewaad verstaken zich de Perzische schoenen van gloeijend scharlaken, die bijna den geheelen voet bedekten.

Het zonderlinge van het tooneel, de onverwachte verschijning der jeugdige jodin, de rijkdom harer kleeding, maar bovenal hare buitengewone schoonheid hielden ons als aan den grond genageld.

»Ja, mijne nicht!" vervolgde de grijsaard, met iets sarkastisch in zijnen toon, »is wakker geschud door een vreemd geluid in hare nabijheid, aan het uiteinde der tent. Misschien was het slechts een droom, of is een der lastdieren losgebroken en tegen de pinnen der tent aangeloopen."

»Waarlijk, oom, ik heb het duidelijk gezien. Eenige oogenblikken te voren hoorde ik sluipende voetstappen. Ik zag dat er eene opening gemaakt werd in de tent. Een oog gluurde naar binnen, en ik voelde den heeten adem op mijne wangen!"

»Het is zoo, er is eene opening in de tent," hernam de oude man, »maar dit kan geheel toevallig zijn. In elk geval, mijne slaven hebben de plaats onderzocht en niets gevonden. Ga, Ariel, de nacht is helder; ga en bezie de sterren! En gij, broeders, weest nogmaals gedankt! De Heere beware uwen uitgang en uwen ingang!"

Er was dezelfde wufte, spottende klank in zijne stem, welke ik te voren had opgemerkt. Voordat wij er op bedacht waren, bevonden wij ons weder aan den ingang onzer tent.

Salomo stond ons op te wachten. Hij scheen grootelijks opgewonden.

»Hebt gij Rabbi Samuel gezien?"

Het antwoord was ontkennend, en voordat wij tijd hadden om onderzoek te doen naar de bedoeling zijner vraag, was ook Salomo verdwenen.

Waarschijnlijk zouden de meeste menschen in deze omstandigheden gehandeld hebben zoo als wij. Wij werden niet moede te spreken over de wonderlijke gebeurtenis van dezen avond, schoon wij er al zeer weinig van konden zeggen. Wij spraken fluisterend; en toch was er niemand die ons beluisterde. Onze beraadslagingen bepaalden zich tot en waren besloten in deze vraag: Wie was zij? en in welke betrekking stond zij tot den wonderlijken ouden man, die haar nicht noemde? Klaarblijkelijk hadden zij vele landen doorgereisd, klaarblijkelijk waren zij rijk, klaarblijkelijk waren zij van de Joodsche natie. Maar in dit alles was niets zekers. Duizenden Joden spoedden zich in dezen tijd naar Jeruzalem, uit alle landen, beladen met de rijkdommen der Heidenen. Toch scheen het ons vreemd toe dat een Joodsch pelgrim zich zoude bezig houden met de studiën, in welke wij hem gestoord hadden, of eenen Perzischen slaaf zoude gebruiken tot het waarnemen van sterrekundige berekeningen. Over het algemeen was er iets zeer onIsraëlietisch in zijn voorkomen en in zijn gedrag. En waarom verlangde hij zoo vurig een einde te maken aan onze ontmoeting? Wij vonden het gemakkelijker deze vragen te opperen dan ze te beantwoorden? Leon had een inval; hij zelf en ik mogten op verkenning uitgaan. Er zijn op dit tijdstip vele wigchelaars, die het rijk doortrekken, en die een aanmerkelijk deel joodsch mysticisme voegen bij sterrewigchelarij, waarzeggerij en tooverij. Of zij handel drijven met het bijgeloof der zwakken, of zich waarlijk toeleggen op eene verbindtenis met de geesten van eene andere wereld, die volgens onze Rabbijnen ons gedurig omringen, dit kan ik niet beantwoorden. Maar al had de oogenschijnlijke rang en rijkdom van den ouden man deze theorie toegelaten, zoo vonden wij het toch onmogelijk te denken, dat zulk eene schoone, onschuldige gezellin aan deze onderneming verbonden was.

Zoo waren wij na al ons spreken even verlegen als te voren. Eén ding scheen ons zeer duidelijk, schoon wij het *niet* uitspraken, namelijk dat wij beiden veel belang stelden in *haar:* en wij besloten dat wij op de eene of andere wijze moesten te weten komen waar zij heengingen en hun waar karakter en levensdoel leeren kennen.

Er was slechts eene wijze, waarop dit mogelijk was, door de twee te volgen, stil te houden waar zij stilhielden en te blijven waar zij bleven.

Met veel tegenzin was ik genoodzaakt te bekennen, dat ik niet de persoon was, geschikt tot zulk een onderzoek. Mijn pligt riep mij naar Hebron en Jeruzalem, zelfs al had ik genoeg overleg gehad, of de middelen tot mijne beschikking bezeten om een krachtdadig onderzoek in te stellen. Leon, een aanzienlijk Heiden, die, indien het noodig ware, de hulp van invloedrijke personen kon inroepen, zoude de achterdocht kunnen ontgaan en ons doel beter kunnen bereiken. En zoo werd dit ten laatste besloten.

De band, die ons nu te zamen verbindt, is naauwer dan die der vriendschap alleen. Wij zijn overeengekomen waar en hoe wij elkander onze ontdekkingen zouden mededeelen, en het kan niet anders of wij zullen het voorwerp onzer nasporingen spoedig ontdekken, Maar wat dan?

Er waren nog vele andere zaken, die geregeld moesten worden, want ik moet geen tijd verliezen, zoo ik Hebron wil bereiken vóór het ingaan van den sabbath. Zoo belastte ik Leon met de zorg voor mijne paarden en andere zaken, en besloot zoo spoedig mogelijk naar het heuvelachtig gedeelte van Judea te verreizen.

De eerste trompet had zich al lang doen hooren, eer wij scheidden om ons gereed te maken. Eindelijk kwam Salomo aan. Onder gewone omstandigheden zou ik veel van zijne hulp bij onze nasporingen verwacht hebben. Maar hij was in eene bijzonder vervelende bui, daar hij geene enkele vraag konde of wilde begrijpen en moeijelijkheden en tegenwerpingen opwierp bij elk plan. Het leidde klaarblijkelijk nergens toe het onderwerp te bespreken.

Toen ik mij bij Leon voegde bij de karavaan, mistten wij Samuël en zijn slaaf bij ons gezelschap. Dit wekte onzen achterdocht op, en herinnerde ons aan de vraag van Salomo bij het teruggaan naar mijne tent. Maar Salomo was te bezig met kameelen en goederen, om ergens op te letten. In de duisternis en verwarring van onzen nachtelijken togt was het mij onmogelijk eenig onderzoek in te stellen. Van den ouden man en zijne nicht zagen wij niets meer. Dit was zeker de onaangenaamste, en naar het mij toescheen de langste pleisterplaats gedurende onze reis.

(*Wordt vervolgd.*)

gelegenheid aan vriendelijkheid te betoonen door de mannen van Jabes in Gilead te noodigen, die tot *Manasse* behoorden. Na den slag van Gilboa hadden de Filistijnen het hoofd van Saul afgesneden, om het in triomf alom rond te dragen, even als David gedaan had met het hoofd van Goliath. Voorts hadden zij de wapenrusting in den tempel van Astaroth neêrgelegd, even als David gedaan had met het zwaard en misschien ook de overige wapenen van Goliath, die hij aan de priesters toebetrouwde. Men wilde daarmede bekennen, dat de overwinning van hooger hand geschonken was en zijne dankbaarheid betoonen. Maar de Filistijnen gingen verder en hechtten het *ligchaam* van Saul aan den muur te Beth-San. Dit was eene zeer smadelijke vernedering en dubbel pijnlijk voor Israëlieten, die geen ligchaam den nacht over aan het hout mogten doen hangen. Het is zeer wel mogelijk dat de Filistijnen dit wisten, en daarom de Israëlieten des te meer wilden vernederen. Evenwel geen der Israëlieten waagde het tusschen beide te komen, en enkel de mannen van Jabes, die zich herinnerden, dat Saul van het begin zijner regering hun ter hulpe was gekomen, ondernamen het waagstuk, om de overblijfselen van hunnen weldoener en zijne zonen van schande te verlossen. In tegenwoordigheid van eene sterke bezetting stalen zij de ligchamen, keerden denzelfden nacht terug, verbrandden de ligchamen, vergaderden de beenderen, begroeven ze en vastten zeven dagen in rouw over hunnen koning.

Deze daad van gehechtheid aan hunnen ouden koning maakte een gunstigen indruk op het gevoelig hart van David, en dit te meer daar Jonathans ligchaam mede werd verlost. Hij wenschte de mannen van Jabes te toonen, dat hoewel hij door Saul vervolgd was geworden, hij slechts degenen eeren kon, die zijne beenderen uit de handen der onbesnedenen gered en voor smaad hadden beveiligd. Hij zond hun eene boodschap, waarin hij verklaarde, dat de stam van Juda hem als koning had erkend, en dat zoo zij zich bij hem aansloten, zij op zijne bijzondere bescherming konden staat maken. Hiermede neemt David zonder twijfel eene officieele positie aan, daar hij openlijke diensten, den staat bewezen, erkent en loont; maar hij verklaart tevens dat even als Saul hen beschermde tegen de Filistijnen, ook hij, die nog zoo kort geleden onder de Filistijnen had geleefd, hen wilde beveiligen tegen elken aanval, dien zij van wege hunne getrouwheid aan de *nagedachtenis* van Saul zouden hebben te verduren. Eene zoodanige boodschap moest aan geheel Israël de overtuiging geven, dat David in geenen deele enkel een werktuig der Filistijnen was, of geroepen was naar hun goeddunken te regeren; maar integendeel gereed de regten van zijn volk tegen *elken* vijand, hoe magtig dan ook, krachtiglijk te handhaven.

C. S.

Het getal 666.

»Hier is de wijsheid, die het verstand heeft rekene het getal van het beest, want het is het getal eens menschen en zijn getal is zes honderd zes en zestig (Openb. 13: 18)."

Na deze verklaring van Johannes »die het verstand (er toe) heeft berekene enz., schijnt het niet ootmoedig, wanneer iemand zich toch aan het rekenen zet van dit getal; van den anderen kant is het zeer uitlokkend om dit werk te beproeven, juist omdat zulke verstandsoefeningen in den smaak van verstandigen vallen.

Geen wonder alzoo, dat velen hebben beproefd uit te vinden, welk mensch of welke magt het fatale getal 666 heeft.

Volgens Herder is het in de Hebreeuwsche taal het getal van het woord: afval. Volgens Zulling het getal van Bileam, den zoon van Beor, den toovenaar. Zeer vele uitleggers vinden er het getal in van den Latijnschen Paus, en in onze dagen wijzen meer dan 40 ernstige onderzoekers der profetie er op, dat in den naam van Louis Napoleon Bonaparte in de Latijnsche, Grieksche en Hebreeuwsche talen het cijfer van 666 te vinden is.

Niet te ontkennen is het, dat de titel, welke de paus zich aanmatigt van Vicarius Filii Dei (Stedehouder van Gods Zoon) het getal 666 heeft, en dat Pierre L. in zijn opmerkelijk boek »*Rome au dixneuvième siècle*, mededeelt, dat de paus bij zijne benoeming 666 Louis d'or (Louis gel. Ludovicus gel. 666) van de kardinalen ontvangt, terwijl het tevens opmerkelijk is, dat Napoleon III zich noemt Louis Napoleon, en niet zoo als hij eigenlijk heet Charles Louis Napoleon Bonaparte, of Charles Bonaparte, daar in beide laatste gevallen het cijfer 666 niet op hem toepasselijk is.

De Roomsche priesters bidden voor hem onder den naam Ludovicum, den naam die het allereerst door Seebachius als de vermoedelijke naam van het Beest uit de zee is aangegeven; en in een boekje getiteld: »wie zal de Anti-Christus zijn?" betoogt John Eason dat het fatale getal 666 op drie en dertig wijzen op Napoleon III kan worden toepasselijk gemaakt, terwijl niemand het boek van M. Baxter over dezen vorst uit de hand zal leggen, zonder getroffen te zijn over de vele trekken, die hij met het beeld van den Antichristus, ons in de Schrift voorgesteld, gemeen heeft.

Aan den eenen kant acht ik het zeer gewaagd en onverantwoordelijk iemand, wie hij ook zij, als den persoonlijken Antichristus aan te wijzen, voordat hij bepaaldelijk als godslasteraar optreedt; doch aan den anderen kant zou het hoogst ligtvaardig zijn, de uitkomsten gering te achten van de studie van ernstige, geloovige mannen, die zoowel tegen den Paus als tegen Napoleon waarschuwen, terwijl de wederzijdsche ondersteuning dezer magten, die beide onwedersprekelijk het getal 666 hebben, tot dubbele waakzaamheid aanleiding moet geven.

Er is nog eene profetie, naar het schijnt onvervuld, namelijk van den nietigen herder, waaraan de Heer het volk der Joden zal overgeven, wiens regterarm in den krijg zal verdorren en wiens regteroog zal verdonkerd worden (Zacharia 11: 16 en 17). Wanneer onder dat beeld de Antichristus bedoeld is, waaraan naauwelijks te twijfelen valt, die komen zal in zijnen eigenen naam en dien de Joden zullen aannemen (Joh. 5: 43), dan zal deze bijzonderheid den mensch der zonde voor allen die zien willen duidelijk openbaren.

Verdorring van regterhand en verdonkering van regteroog is voorzeker ook aanduiding van het verlies van kracht en magt, inzigt en ware wijsheid; doch de Oud-Testamentische profetiën van dezen aard hebben, blijkens de geschiedenis, doorgaans ook eene letterlijke vervulling.

De Darbist H. C. Voorhoeve Jzn. houdt het blijkens zijn werk »*de toekomst onzes Heeren Jezus Christus*" daarvoor, dat het Beest uit de aarde de Antichrist is. Dit is echter blijkbaar onjuist, omdat volgens Paulus, de Antichristus zich als God zal laten aanbidden, hetwelk het Beest uit de aarde niet doet.

Napoleon III, of een ander uit dat geslacht, kan de Antichrist worden, al mogt dat geslacht niet van Joodsche afkomst zijn, daar het voor zulk een leugenaar als de Antichrist zal zijn, gemakkelijk zal vallen zijne Joodsche afkomst te bewijzen door eenen valschen stamboom.

Sommigen meenen in ernst dat het bespottelijk is om zich door het vinden van het getal 666 te laten leiden in de beoordeeling van magthebbenden, en kunnen niet gelooven dat Johannes aan de gemeente een raadsel zou hebben voorgelegd, waarvan de oplossing onmogelijk is voordat de persoonlijke Antichristus verschijnt. Maar bij eenig nadenken zullen zij bevinden dat de Schrift eeuwen vooruit waarschuwt tegen den Antichristus, en dat blijkens de kerkgeschiedenis, deze waarschuwing zeer nuttig geweest is, om de vele Antichristen te erkennen, die den weg voor den eigenlijken Antichristus gebaand hebben en nog banen.

Reeds Irenéus gaf aan, dat het Latijnsche koningrijk het getal 666 heeft, en duizende vervolgde Christenen hebben in het vinden van dat cijfer in de magt die hen vervolgde, troost en bemoediging gevonden. Zij hebben zich geenszins vergist, wanneer zij in die magt den Antichristus zagen. Het onkruid, de distelen, de valsche wijngaard, de kinderen des Boozen, worden aan sommige bijzonderheden erkend, al zijn ze nog niet opgewassen; de soort is overal dezelfde, en zoo is het ook met de vele Antichristen, die er van af den tijd der apostelen en reeds onder de oude bedeeling waren en blijven zullen totdat in den waren persoonlijken Antichristus de volle rijpheid dezer boosheden zal te zien zijn. Farao en zijne toovenaars waren de Antichrist en zijn valsche profeet, tegenover Mozes die op Christus hoopte. Balak en Bileam desgelijks.

Het getal 666 heeft bovendien eene symbolische beteekenis. Zes is het getal der werkdagen, het cijfer van hen die nog niet tot rust zijn gekomen in God; het cijfer der wereld in dienst van het verderfelijke, vergankelijke, dat niet komt tot den regten sabbath, het regte zegel, het jubeljaar der ruste en der verlossing.

Geene van de afgoderijen der Heidenen, der Joden, of van het pausdom hebben kunnen brengen tot den wereldsabbath. De volken hebben gezocht naar de gouden eeuw van vrede en geluk, waarvan hunne dichters de wenschelijkheid, de mogelijkheid zich voorstelden. Groote mannen streefden naar de daarstelling van één groot wereldrijk, en ten laatste brengt al het werken en tobben der menschen buiten God, schijnbaar het begeerde Rijk aan; doch het wezen daarvan is: het werk van het vleesch, hetwelk, hoe ook vermenigvuldigd, het merk draagt der onvolkomenheid, het cijfer 6.

Merkwaardig is het, dat het cijfer van het Beest eigenlijk geschreven is aldus: 600, 60, 6, alzoo steeds afnemende en eindigende in het cijfer der werkdagen.

Let men nu op de landen en volken der Romeinsche wereld, dan zal men er juist dat vinden: heil zoeken in werken, in veel doen, in ceremoniën, met afnemende heerlijkheid, totdat ze in de dagen van den Antichristus geheel aardsch, duivelsch worden.

Welk een verbazend onderscheid tusschen een Abraham in zijne tent, den man des geloofs, die een zegen wordt voor al de geslachten der aarde, en b. v. een Napoleon III in zijne stad Parijs, waar zelfs de Zondagsrust onbekend is bij de groote meerderheid der bevolking.

De volkerenzee brengt het niet tot de sabbathsruste, tot het heiligen van den rustdag, noch tot de rust des geloofs, veel minder tot den grooten beloofden wereld-sabbath van het duizendjarig rijk, het zevende der zeven duizend jaren, waarop de nieuwe hemel en de nieuwe aarde volgen.

Zij zal het echter in de werken des vleesches tot eene duizelingwekkende hoogte brengen; dat is begrepen in de vermenigvuldiging van het werksgetal zes met 10 × 10, het getal van de volheid des menschen. In harmonie met dat cijfer zijn de pogingen der liberalen en wereldlingen om den rustdag te ontheiligen, de Zondagswetten af te schaffen en de invoering van het tiendeelig stelsel van maten en gewigten. In het anti-christelijk tien koningenrijk zal het tiendeelig stelsel algemeen zijn aangenomen, de tiende dag een feestdag zijn en al de kracht der menschen op aardschen arbeid zijn gerigt.

Het is goed dat Gods kinderen dit vooruit weten, opdat zij niet weggesleept worden, wanneer zij eene schijnbare aardsche heerlijkheid en blinkende aardsche welvaart zien, zoo als nooit te voren. Reeds nu worden velen maar al te veel ingenomen door de heerlijkheid der aardsche dingen, gemak en genotszucht. De verleiding daartoe zal tot den hoogsten graad gebragt worden en heeft helaas! vele aanknoopingspunten in ons hart, omdat wij allen tot zelfverheerlijking geneigd zijn. In het anti-christendom komt de zelfverheerlijking des menschen in hare gansche naaktheid voor den dag, en het kan niet met goeden uitslag bestreden of ontweken worden door hen, die in hunne vroomheid wederom tot zelfverheerlijking zijn vervallen. Gelijk de Katholieke kerk, waartoe ook de Jansenisten, Irvingianen en de hoogkerkelijke mannen behooren, al weten zij het niet, door haar pelagianisme, Mariadienst en vereering der heiligen, zich zelve verheerlijkt en daardoor noodwendig vervallen moet tot de meer consequente zelfverheerlijking van het anti-christendom in zijne rijpheid, zoo loopen vele vrome kringen van Protestanten, ja alle belijders, hetzelfde gevaar, zoolang er geen waarlijk sterven is in het hart voor de zelfzucht, voor het eigen ik, dat ook met de vroomste belijdenis op den troon kan worden gezet. Bij sommigen is het soms voor iedereen behalve hen zelven openbaar, dat Christus hen slechts dient tot verheerlijking hunner partij, dat is: tot zelfverheerlijking. Dit gevaar zal zeer groot zijn, juist in den anti-christelijken tijd, wanneer alles ons zal overtuigen dat wij de waarheid hebben en de menigte niet. Dan zullen misschien velen zelfs in de martelaarskroon zelfverheerlijking zoeken en vinden.

Wie is van zelfverheerlijking geheel vrij? Wie betrapt er zich niet telkens weder op, zelfs onder de innigste verootmoediging voor God? Wel teregt bad eene stervende zuster in den Heere, gedurig: Heere! verlos mij van mij zelve!

Waarlijk! van alle kanten omringen ons klippen, en wij kunnen slechts behouden worden in den weg van een diep ootmoedig nedervallen voor het Lam, dat geslagt is, dat alleen waardig is te ontvangen: de dankzegging en de eer en de heerlijkheid en de kracht in alle eeuwigheid. Amen! I. E.

Genade ten einde toe.

DOOR DR. EDERSHEIM.

Het behoeft niet veel overdenking, om te gevoelen dat er eene vraag is, die voor altijd beslist moet worden. Het is die aangaande onze veiligheid. Twijfel aangaande dit onderwerp werpt als het ware de schaduw des doods over dit leven en het toekomende. En dit, naarmate wij er over nadenken en in ernst zijn. Het is voor iemand, die zijne behoefte als zondaar gevoelt en naar gemeenschap met God verlangt, verschrikkelijk, ernstigen twijfel te gevoelen aangaande zijne vergiffenis voor het verledene of aanneming in de toekomst.

Vreemd is het, dat deze twee zoo dikwijls van elkander gescheiden worden, alsof de verzekerdheid van voorbijgegane vergiffenis veel waarde kan hebben, zoo zij vergezeld gaat van twijfel aangaande toekomstige aanneming. Van deze twee zouden wij bijna zeggen, dat de laatste de noodzakelijkste is. Het is waar, dat wij moeten weten en gevoelen, dat onze verledene zonden allen door het bloed van Jezus vergeven zijn. Wij hebben het van noode, want dan alleen kunnen wij vertrouwen jegens God als onzen hemelschen Vader koesteren en dus verwezenlijken dat wij Zijne kinderen zijn, Hem dienen, niet uit noodzakelijkheid, maar uit dankbaarheid en liefde. Maar zoo wij onzeker zijn aangaande onze verledene vergiffenis, zoude de Evangelieweg nog voor ons openstaan. Zoo wij nog niet tot Christus gekomen zijn, zijn wij nu welkom en worden wij nu uitgenoodigd. De twijfel aangaande het verledene of tegenwoordige kan weggenomen worden door geloof in Hem, die tot de vermoeiden en beladenen zegt: Komt tot Mij en Ik zal u ruste geven. Maar wie kan hen vertroosten, die hunne aanstaande aanneming betwijfelen? Het is waar, dat er smart is in de onzekerheid, die ons gewone leven omringt. Terwijl wij de zegeningen der Voorzienigheid genieten, gevoelen wij, dat zij elk oogenblik kunnen ontnomen worden. Maar deze zegeningen zijn niet het hoogste goed; hun verlies is niet het verlies van alles, en daarenboven is dat verlies niet voor altijd, en kan het vergoed worden. Welligt ook kan dat verlies ten slotte winst voor ons zijn. Geen nacht op aarde kan zoo donker zijn, of hij heeft eenen morgen van licht, geen storm zoo wild of hij kan vóór den morgen in zachten sluimer gesust worden. En over allen en rondom allen is, gelijk de dampkring, die onze wereld omringt, en door zijne drukking ons op deze aarde houdt, de verzekering van Zijne wijsheid, magt en goedheid.

Maar heeft God waarlijk dezen twijfel aangaande onze toekomst gezonden of goedgekeurd? Hij heeft ons volle zekerheid voor het verledene gegeven; kan Hij de toekomst geheel en al onzeker gelaten hebben? En zoo dit het geval is, schijnt het dan niet alsof onze dringendste behoefte onvervuld gebleven is?

Laat ons de Schrift onderzoeken, zonder vooroordeel of vooringenomenheid.

Omtrent geen onderwerp is de Schrift zoo vast als aangaande dit. Laat ons b. v. het getuigenis van den stervenden Paulus beschouwen. Terwijl hij uitzag naar de vurige beproeving, die hij verwachtte in verband met zijn naderend martelaarschap, laat hij het aan alle eeuwen als de uitdrukking zijner vaste overtuiging na, dat de Heer hem van alle boos werk verlossen en bewaren zal voor Zijn hemelsch koningrijk (2 Tim. 4: 18). Drie zaken worden hier verklaard.

1o. Dat de Heer hem verlossen zal; 2o. dat de Heer hem bewaren zal; 3o. schrijft hij in dit zijn vertrouwen al de heerlijkheid aan God toe. De verlossing, die de apostel verwacht, is absoluut en volmaakt. Het is eene verlossing van *elk* boos werk. En dat niet in het tegenwoordige, maar in de toekomst. En niet door eigene kracht of geloof, maar van den Heer is het. De verzoeking die hem wachtte voorziende, en met het oog op de nog in hem aanwezige zonde en zwakheid, verklaart Paulus als zijne vaste verwachting, dat hij ten laatste van het booze verlost zal zijn. En dit is niet alles. Dezelfde Heer, die hem verlossen zoude van al het booze, zoude ook, daarvan was hij verzekerd, hem voor Zijn hemelsch koningrijk bewaren. Het was niet slechts eene negatieve zaak die hij verwachtte, verlossing van zonde en verzoeking; maar hij voedde het vertrouwen, dat hij in het koningrijk der heerlijkheid zoude opgenomen worden. En dit laatste ook niet ten gevolge van zijne eigene verdiensten of geloof, maar door de waakzame zorg en mededeeling van alle noodige genade, waardoor God hem bewaren zoude. Te regt sluit hij dus met lofzegging aan den Heer.

Tot dusverre schijnt alles duidelijk te zijn. Ofschoen wij ons bewust zijn van dwaasheid en zwakheid kunnen wij in ootmoedig vertrouwen op den Heer de toekomst afwachten, verzekerd van verlossing van al het booze en van bewaring voor de heerlijkheid.

Maar er is nog meer in deze woorden van den apostel. Wat men ook van het vertrouwen van den apostel zeggen moge, niemand kan zeggen dat dit vertrouwen hem onverschillig maakte omtrent zijn gedrag. In tegendeel, hij verwachtte verlost te worden van elk boos werk. Het is niet waar, dat regtvaardiging uit het geloof ons onverschillig omtrent de werken maakt. Het is niet waar, dat ons vertrouwen aangaande de toekomst ons onverschillig maakt omtrent onze werken. Integendeel. De leer van de volharding ten einde toe beteekent volharding in genade en door genade, totdat genade genade met heerlijkheid kroont.

Deze leer is ten naauwste verbonden met verkiezing (Rom. 8: 33, enz.) Hier wordt de liefde Gods als de grond der verkiezing verklaard. Die liefde is eeuwig. Maar zoo het mogelijk ware dat Gods kinderen eenmaal overwonnen in plaats van overwinnaars zouden zijn, zoude Gods liefde falen en Zijne trouw geen stand houden.

Maar kan dit zijn? De Schrift antwoordt Rom. VIII: 29. Zie ook het doel van de volharding der heiligen vs. 38. Kan eenige waarheid duidelijker geleerd worden?

2o. De leer der volharding is ten naauwste verbonden met wat wij weten en gelooven aangaande den aard en de waarde van den dood van onzen gezegenden Verlosser. Zoo wij waarlijk genezen zijn door Zijn lijden voor ons, en vrede hebben omdat Hij onze straf droeg volgens Jes. 53: 5, is er dan nog reden om te twijfelen? Kan de dood van Christus ooit zijne waarde verliezen? Wij lezen Jes. 53: 11: Om den arbeid Zijner ziel zal Hij het zien, en verzadigd worden; door Zijne kennis zal Mijn knecht, de regtvaardige, velen regtvaardig maken, want Hij zal hunne ongeregtigheden dragen. Hoe kan dit zijn, zoo de uitkomst twijfelachtig is? Christus heeft ons verlost van den vloek der wet, maar zoo onze verlossing twijfelachtig is, welke beteekenis of doel kunnen wij dan aan den dood van onzen Heer hechten?

3o. Onze bekeering (zie Efez. 2, 4—9) door Gods genade is naauw met deze leer verbonden. Zoo Gods volk ten laatste verloren kan gaan, wat wordt er dan van al deze heerlijke verzekeringen? Zelfs zwakke menschen willen zich niet afschrikken laten van iets, dat zij ondernomen hebben. Zij willen het ten uitvoer brengen niettegenstaande moeijelijkheden en tegenstand. En kunnen wij dan veronderstellen, dat God het werk Zijner handen verlaten zal, waarin door eindelooze eeuwen Zijne heerlijkheid zal aan den dag gelegd worden?

Daarenboven wij zijn door genade verlost, en, dat door eene gave Gods. Indien van den beginne af alles van Zijne genade en niet van ons zelven is, kunnen wij dan niet daaruit met vreugde besluiten, dat onze volharding van Zijn volharden afhangt? En is Hij niet waarachtig en getrouw?

4o. De verwezenlijking van Gods doel met Zijn volk is ten naauwste verbonden met hunne volharding (1 Petr. II: 9). Zoo dit waarlijk van toepassing is op alle geloovigen, kunnen wij dan twijfelen aan onze volharding ten einde toe? Hoe anders kunnen wij Zijne deugden verkondigen, zoo wij in onzekerheid gedompeld zijn?

5o. De waarheid van Gods beloften is met deze leer verbonden. Hoe kunnen wij 2 Tim. 4: 8 lezen zonder ons verzekerd te gevoelen, dat allen die Zijne verschijning liefhebben, bewaard zullen worden tot het heerlijke einde?

Ten laatste: het geheele plan der zaligheid is met deze waarheid verbonden. Toen wij schuldig, zorgeloos en gedachteloos, zonder God en hoop in deze wereld waren, zocht ons de Heer in Zijne genade, en bragt ons tot Zijne kudde. En nu wij de Zijnen zijn, behoedt ons dezelfde genade nog dag bij dag voor den val. Waarom dan zouden wij twijfelen, dat Hij, die ons tot dusver bewaard en geleid heeft, ten einde toe volharden zal? Wij verwachten niet anders van wat wij dageljks ondervinden. Wij hadden in den aanvang geene aanspraken. En ook nu niet, behalve wat Zijne genadige belofte ons schenkt. Op die genade en die belofte zullen wij ten einde toe vertrouwen.

De eerste les, die wij te leeren hebben, is ootmoed en geloof. Wat hebben wij, dat wij niet ontvangen hebben? Ons geheele vertrouwen aangaande het verledene, het tegenwoordige en de toekomst moet daarom in Christus zijn. Eene andere les is: aanhouden in de gebeden. De Geest der aanneming, die in ons roept: Abba, Vader, en ons eenvoudig op Jezus rusten en gemeenschap met Hem zoeken doet, bragt de gezegende overtuiging, dat wij veilig zijn. En in gedurige gemeenschap met onzen opgestanen Heer wordt dit vertrouwen versterkt. De bron onzer hulp kennende, worden wij geleid er gedurig uit te putten, en naarmate wij verzekerd zijn dat genade alleen ons ten einde bewaren kan, zullen wij meer ernstig bidden om datgene, wat wij weten dat Hij ons geven wil.

Ook zal het ons tot ernst en vlijt opwekken. Hij vecht het beste, die in de overwinning gelooft. De twijfel aan eene goede uitkomst verlamt elke poging, terwijl vertrouwen veerkrachtig maakt, en zelfs in het gewone leven veelal zijn verlangen bevredigd ziet. Ook tot liefde en dankbaarheid wekt ons de beschouwing dezer leer op. Hoeveel zijn wij niet verschuldigd aan Hem, die niet alleen stierf, maar leeft voor ons! Alle voorbijgegane zonden zijn ons vergeven: in onze tegenwoordige zwakheden en moeijelijkheden hebben wij een die magtig is om te redden en te verlossen, en Hij heeft beloofd, dat Hij ons ten einde toe bewaren zal. Dit alles is ons in Jezus Christus verzekerd door het verbond van genade. Helaas, dat met zulke groote en kostbare beloften eene ziel zonder grooten troost gevonden wordt! Zoo wij waarlijk in Jezus als onzen Verlosser gelooven, waarom zouden wij ons niet verheugen in de volle vrijheid, waarmede Hij ons vrijgemaakt heeft? Zoo wij zwak zijn, Hij is sterk; zoo wij niets uit ons zelven doen kunnen, Hij kan en wil alles voor ons doen. Daarom, terwijl wij ons aan Hem vastklemmen, laat Zijn volk zich beroemen in den Heer, hunne geregtigheid.

Dus mogen wij allen verwezenlijken met dank en vreugde, dat hoe onvolkomen en zwak ons geloof ook zij, zoo het op Hem gevestigd is, wij veilig, voor eeuwig veilig zijn. Het gebroken riet zal Hij niet verbreken. De Heer zal volmaken. Het mosterdzaadje zal opschieten. Eenmaal ons vastklemmende aan het kruis, zal Hij ons nooit laten omkomen. Nimmer zullen wij uit de hand gerukt worden, waarmede Hij in genade ons vasthoudt. En dus, wanneer ons hart bezwijkt willen wij bidden: »Heer, ik geloof, kom mijn ongeloof te hulp"; wij zullen ons verheugen met beving, wetende dat Hij het is, die in ons het willen en volbrengen werkt. — Hem zij eer en heerlijkheid tot in eeuwigheid.

(*Verkort uit het Engelsch.*)

A. S.

Vrijmaking der kerk.

De heerschappij der Synodalen heeft voor het rechtsbewustzijn van ons volk uitgebloeid.

Wat eerst slechts door enkelen gefluisterd, schier door niemand geloofd, en als majesteitsschennis werd uitgekreten, begint thans schier algemeen erkend te worden de geheele synodale organisatie is onwettig in haar oorsprong, en dan eerst zal der kerk recht wedervaren, als dit geheele Synodale wezen door eendrachtige samenwerking van staat en gemeente spoorloos zal verdwenen zijn.

Groen zegt in No. 9 van zijn *Nederl. Ged.*, p. 76.

„Van vrij wat erger natuur is het onrecht, dat tegen de Hervormde kerk, in haar levensbeginsel, gepleegd wordt. Lang genoeg is de intrekking der organisatie van 1816 en 1852 te vergeefs gevraagd. Met dubbelen ernst moet op het periculum in mora worden gelet."

In de *Stemmen voor Waarheid en Vrede*, Novembernummer, geeft een deskundige een uitmuntend betoog over het Ministerie en het Hervormd Kerkbestuur, waarvan de hoofdgedachte op pag. 1196 aldus wordt uitgedrukt:

„Die misstap moet worden hersteld door de intrekking van het K. Besluit van 23 Maart 1852, No. 3 en een wettig buiten werking stellen van al de verordeningen, die krachtens het Kon. Besluit van 7 Januari 1816 zijn vastgesteld."

En wat nog opmerkelijker is. Aan de Leidsche academie is door een jurist een dissertatie verdedigd, die op zuiver juridische gronden tot hetzelfde besluit voert. Dit proefschrift van den heer Heineke, onder den titel van: »*De Staat en het kerkbestuur der Nederlandsch-Hervormde kerk sedert het herstel onzer onafhankelijkheid*," bevat een warm en bondig betoog tegen de wettigheid van ons Synodaal Bestuur, welks weerlegging niet licht door onze Synodalen zal worden beproefd.

Maar bovenal moet hierop worden gewezen door het Kon. Besluit van 9 Februari 1866 heeft de Staat zelf een pennestreek gehaald door den rechtstitel onzer Synodale organisatiel.

Men weet. Bij dat Koninklijk Besluit is het beheer der kerkelijke goederen door den Staat aan de gemeenten teruggegeven.

Wat beteekent dit feit?

Er is in onze kerk behoefte aan *Bestuur* en aan *Beheer*.

Het *Bestuur* regelt de *geestelijke* belangen der gemeenten.

Het *Beheer* strekt tot regeling van haar *stoffelijke* belangen.

Beiden nu, de organisatie zoowel van het *Bestuur* als van het *Beheer*, had de Staat, zonder daartoe gerechtigd te zijn, door willekeur en naar eigen goedvinden onze gemeenten opgedragen.

Met het Synodaal *Bestuur* werden we begiftigd door de Koninklijke Besluiten van 1816—52.

Met het Staats-*beheer* over de kerkelijke goederen door de Koninklijke Besluiten van 1819—23.

Geen twijfel dus of beide organisatiën hebben volkomen gelijken oorsprong, en staan of vallen met elkaar.

Gelijken oorsprong. Want beiden zijn door de Staatsmacht van buiten af in onze kerk ingevoerd. Aan Koninklijke Besluiten, in het Staatsblad geplaatst, ontleenen beiden haar ontstaan.

Maar ook beiden staan en vallen met elkaar. Want: óf de gemeente schudt ten laatste het haar opgelegde juk af, en moet zich met een vrij beheer tevens een vrij bestuur uit eigen boezem kiezen; óf de Staat laat zijn inmenging varen, trekt zijn hand terug en laat de kerk aan zich zelve over, maar heeft dan ook een beginsel aangenomen, waarmede zoo min het vroeger *Beheer*, als het *Synodaal Bestuur* vereenigbaar is.

Het laatste nu is geschied. Ook al laten we de individuëele opiniën der achtereenvolgende ministers buiten rekening, dan blijft het feit onweerlegbaar, dat door het Koninklijk Besluit van Februari 1866, waarbij de organisatie van het Kerkelijk Beheer is opgeheven, de Staat der Nederlanden, zoo officiëel mogelijk, 1°. het beginsel heeft aanvaard: dat staatsinmenging in de kerkelijke organisatie met onze grondwet onvereenigbaar is, en 2°. door een regeeringsdaad erkend heeft: dat niet slechts voortaan die inmenging moet ophouden, maar ter voldoening aan den eisch van het recht, de geheele organisatie moet worden opgeheven, die door toedoen van den Staat zich in de Kerk gevormd had.

Op dat teeken des tijds dient gelet.

Een staatsman, wiens scherpzinnigheid door vriend en vijand om 't zeerst geprezen wordt, eischt opheffing der Synodale organisatie.

Een *kerkelijk maandschrift*, dat door niemand van sectarische neigingen zal verdacht worden, opent zijne kolommen voor een geharnast stuk tegen hetzelfde Bestuur.

Een jurist behaalt den Doctorstitel door de juridische veroordeeling van de organisatie, die ons was opgedrongen.

En »*last not least.*" De Staat der Nederlanden onderschrijft in een koninklijk besluit deze beide stellingen: »1. De staat moet de kerk vrij laten. 2. De staat moet vernietigen al wat van staatswege ten prejudice van de vrijheid der kerk was gedaan.

Voor oplossing ook van deze kwestie schijnt de ure dus gekomen te zijn. Heeft het rechtsbewustzijn des volks eenmaal gesproken; heeft de staat een beginsel aanvaard, dat in zijn rijke gevolgen de vervulling onzer wenschen met zich brengt; beginnen zelfs die organen der publieke meening, die de vrije beweging in onze gemeenten uit overtuiging bestreden, uit plichtbesef tegen het jaren-oude onregt te strijden: — dan schijnt het oogenblik gekomen, waarop niet langer als partijprogram kan worden teruggewezen, wat thans met alle instemming in naam der gerechtigheid door ons wordt gevraagd.

De eisch aan den Staat, dat de geheele Synodale organisatie bij koninklijk besluit worde teruggenomen, moet daarom thans tot een eisch der gemeente worden gemaakt.

En door onze Christelijke weekbladen, én door vlugschriften, én door debat in onze kerkeraden en classicale vergaderingen, én door den invloed van particuliere gesprekken, moeten onze Gereformeerden in den lande met den eisch van het oogenblik worden bekend gemaakt.

Het moet hun gezegd worden. Niet maar dat de Synodale organisatie onze kerk ten val heeft gebracht. Niet maar dat die Synodale organisatie onwettig is. Dit toch wisten ze reeds, en is aller diepe overtuiging.

Maar ook en vóóral. Dat de onwettigheid van deze organisatie meer algemeen erkend wordt. Dat de Staat een beginsel heeft aanvaard, dat noodzakelijk tot opheffing dezer noodlottige organisatie leiden moet. En eindelijk, dat thans de ure is gekomen, waarop de volksstem zich slechts krachtig behoeft te doen hooren, om den bijl aan den wortel te leggen van dien giftigen, exotischen boom, die al het levenssap uit onze kerk wegzoog en daarom het geestelijk leven onzer gemeenten deed verarmen.

Langs welken weg die eisch der gemeente tot den Staat zal gebracht worden, kan eerst later worden beslist. Of onze volksvertegenwoordigers zullen spreken in onzen naam; of de kerkeraden der gemeenten, als haar natuurlijke organen, voor haar rechten zullen opkomen; of wel, dat uit den boezem des volks zelf het petitionnement naar den troon zal moeten uitgaan,— is voor het oogenblik niet de vraag die ons kan bezig houden. Eer de eisch in naam der gemeenten of door haar zal gedaan worden, moet de gemeente zich dien eisch bewust worden, zich bewust worden dat het oogenblik voor het stellen van dien eisch thans meer dan ooit voor haar gekomen is.

Tot voorlichting der gemeente geven we daarom een kort antwoord op deze vier vragen:

1. Welke is onze eisch?
2. Op welke gronden kan die eisch gedaan?
3. Waarom moet die eisch thans aan den Staat gesteld worden?
4. Welke zijn de vruchten die het voldoen aan dien eisch belooft?

I

Welke is die eisch?

Gelijk men weet was het steeds de eisch van het Gereformeerde kerkwezen, dat elke plaatselijke gemeente een eigen kerk vormde, en dat alle kerken, waar ter wereld ook, die de Gereformeerde belijdenis als de hare hadden aangenomen, in die belijdenis, en in haar alleen, een geestelijken gemeenschapsband hadden, die ze te zamen onder Christus als den eenigen Souverein der gemeenten vereenigde.

Alle Gereformeerde kerken, hetzij die in Schotland of Zwitserland, in de Paltz of in Frankrijk, in Holland of in Friesland, aan de Kaap of in Pennsylvanie, zich gevestigd hadden, vormden dus te zamen één geheel, gelijk ze ook op de Dortsche synode, die men in waarheid een *inter*nationale synode noemen kan, haar eenheid naar buiten openbaarden.

Maar natuurlijk konden enkele groepen van kerken zich, afgezien van die geestelijke vereeniging met allen, nauwer met elkander verbinden, ter verhooging van zedelijke kracht naar buiten, en ter voorziening in locale behoeften. Men kon zich vereenigen onder eene gemeenschappelijke kerkorde, vereenigen voor gemeenschappelijke bezoldiging der leeraren, vereenigen voor wederzijdsch toezicht op den welstand der verbondene gemeenten, vereenigen i. e. w. voor elk doel, waarbij slechts de zelfstandigheid der afzonderlijke gemeenten gewaarborgd, en haar geestelijke gemeenschapsband met de Gereformeerde kerken ongedeerd bleef.

Zulke vereenigingen van Gereformeerde kerken vormden zich in de Zwitsersche kantons, in Schotland, in Frankrijk, en ook in onze Nederlandsche provinciën. Altijd echter met dien verstande, dat elke plaatselijke gemeente een »kercke Christi" op zich zelve bleef, en aan het stichten van een kerkgenootschap niet werd gedacht. Zoo weinig, dat vóór 1795 nooit de plaatselijke gemeenten van ons gansche land, maar alleen die der verschillende provinciën zich, behoudens haar volledige vrijheid, vereenigd hadden. Men kon dus spreken van de kerk van Amsterdam, van Varsseveld, van Zaandam: men kon ook spreken van de kerken vereenigd onder de Friesche, Zeeuwsche of Geldersche Synoden, — maar van een Nederlandsche kerk te spreken ware eenvoudig onzin geweest. Wél van de Nederduitsch Gereformeerde KERKEN, kon sprake zijn, maar van een Nederlandsch Hervormde KERK nooit. Die was er niet. Een Gereformeerde kerk voor een geheel land is eenvoudig een ongerijmdheid, die zich zelve weersprekt. Een kerkgenootschap voor een geheel land zou feitelijk ophouden *Gereformeerd* te zijn.

Maar wat is sints geschied?

Onze eerste Koning heeft den raad gevolgd van staatsmannen, die *niet* meer wisten wat Gereformeerd, maar *wel* wisten wat de eisch was van den revolutionairen staat, en die, zij het ook met het krachtigst protest tegen het wanbestuur der vrijheidshelden van 1795—1805, niettemin geen anderen grondslag voor den staatsbouw zochten, dan die de revolutie hun bood.

Ook de kerk moest dus naar den eisch hunner begrippen gemodelleerd worden. Te reactionair op revolutionair terrein, om scheiding tusschen kerk en staat te provoceeren, achtten ze zich veeleer geroepen, om ook tot de kerk hun bemoeiingen uit te strekken, en in haar nog eens dezelfde eenheidsdroomen te verwerkelijken, die ze nastreefden op politiek gebied.

Duitsch-Luthersche sympathiën bewogen den Vorst in dien stroom mee te gaan, en niet lang meer, of men besloot van staatswege tot den noodlottigen stap, die zoo jammerlijke verwoesting voor onze Gereformeerde gemeenten zou na zich slepen.

Zonder naar het recht de kerk te vragen, zonder te letten op de natuur van haar eigenaardig leven, zonder kennis van hare geschiedenis, wierp de Staat zich als voogd over onze Gereformeerde gemeenten op, vond goed onze Gereformeerde kerken al te zaam onder curateele te stellen, en haar een bestuur en eene daarmee zamenhangende organisatie op te dringen, die sints 1816 tot op den huidigen dag onder den naam van synodaal bestuur en synodale organisatie hebben bestaan.

Dit geschiedde door het Kon. besluit van 7 Januari 1866, en riep dezen driedubbelen misstand in het leven.

Vooreerst, dat in strijd met onze Gereformeerde beginselen, de vrijheid der kerken door staatsmacht gebonden werd.

Ten tweede, dat, almede in strijd met die beginselen, de zelfstandigheid der kerken werd opgeheven in het kunstmatig mechanisme van een kerkgenootschap.

Ten derde, dat, niet minder in strijd met den eisch van het Gereformeerd beginsel, de *geestelijke* band der Gereformeerde kerken verbroken werd, om door een zeer *ongeestelijken* reglementairen band te worden vervangen.

Van alle zijden was dus het leven onzer Gereformeerde kerken geweld aangedaan, en zonder de minste verbloeming moet het luide worden uitgesproken dat de geheele schepping van het Nederl. Herv. kerkgenootschap, onder de van staatswege ingestelde synode, daarom nooit door Gereformeerde kerken aanvaard kan worden, omdat ze in beginsel en wezen zoo sterk mogelijk ANTI-*gereformeerd* is.

Tegen deze daad van geweld nu kan op tweeërlei wijs gereageerd worden.

Men kan tegen deze daad van door niets gewettigde caesaropapie strijden óf van uit een Gereformeerd *kerkelijk*, óf van uit een algemeen *rechts*-standpunt.

Het eerste is geschied door de classis van Amsterdam in 1816, door de afgescheidenen omstreeks 1834, door de vrije gemeenten die zich in enkele plaatsen van ons land gevormd hebben, en voorts door allen, die hetzij in den weg van protest, hetzij in openbare geschriften, niet op hebben gehouden, die lange reeks van jaren, den valschen kerkvorm te bestrijden.

Maar men gevoelt. Daarmee wordt die kerkvorm niet vernietigd. Daarmee wordt aan de Gereformeerden in den lande geene gelegenheid tot nieuwe constitueering geopend. Daarmee komt de levensdrang onzer Gereformeerden nooit tot de herwinning van zijn recht. Want, in dien strijd trekken alleen zij met ons op, wien het Gereformeerde bloed nog in de aderen vloeit.

Daarom moet ook die andere strijd gestreden de strijd van uit het *rechts*-standpunt.

Er zijn velen, die doof voor den noodkreet van het Gereformeerde leven, nog luisteren waar ge tot hen komt in naam van het recht.

Er zijn er, die den strijd om Gereformeerde beginselen als ouderwetsche naivieteit bespotten, maar nog warm kunnen worden voor de consequentie van staatkundige beginselen.

Er zijn er, die ontwassen aan het kerkelijk leven, negtans uw bondgenooten zijn, zoo ge het verfoeilijkst clericalisme, het fanatieke clericalisme der »anti-kerkelijken" in de kerk bestookt.

En daarom. Nu eenmaal de strijd van Gereformeerd kerkelijk standpunt het levensbesef der Gereformeerden gewekt heeft, is het juist die andere strijd van het standpunt des rechts, die de innerlijke levensbeweging der Gereformeerden tot haar doel moet leiden.

Natuurlijk in déze bedeeling blijft de gemeente van Christus, voor zooveel de openbaring van haar leven naar buiten aangaat, feitelijk van de staatsmacht afhankelijk.

De Staat is meester op het terrein des publieken levens. Bij geschil geldt zijn uitspraak voor recht. Onrecht blijft, wat zijn rechtbank veroordeelt.

Hoe dus ook de eisch van het gemeenteleven het onrecht ons aangedaan in het helderst licht moge stellen, het baat niet met al, zoolang niet ook Staatsrechterlijk dat onrecht als onrecht is erkend.

Het geheele Synodale Bestuur met al zijn breede vertakkingen vindt nu nog altijd zijn steun in de Kon. Besluiten van 1816—52, plus de arresten van den Hoogen Raad.

Is het dus eenmaal overtuigend gebleken, dat de Staat onrecht pleegde door zijn inmenging in de inwendige aangelegenheden der kerk, dan moet dit onrecht worden opgeheven, door intrekking der bedoelde besluiten.

Wordt scheiding van kerk en staat door ons bewind gehuldigd, dan moet krachtens dat beginsel te niet worden gedaan, al wat den invloed van den Staat ten nadeele van de kerk doet voortduren.

En daarom onze eisch moet zijn: allereerst *dat bij Koninklijk Besluit, hoe eer hoe beter buiten werking worde gesteld het Koninklijk Besluit van* 23 *Maart* 1852, *n°.* 3.

Wordt dat besluit ingetrokken, waarbij de organisatie van 1816 buiten werking wordt gesteld, dan wordt staatsrechterlijk het Kon. Besluit van 1816 weer van kracht.

Daarom in de tweede plaats moet geëischt: *dat bij hetzelfde Koninklijk Besluit worde ingetrokken, het dan weer van kracht geworden Besluit van* 7 *Januari* 1816.

Is dit geschied, dan vervallen alle Besturen die op grond van deze besluiten zich gevormd hebben, Synode, Provinciale Besturen, Classikale Besturen en Kerkeraden.

Dan vallen weg alle reglementen en verordeningen, die door deze Besturen zijn gearresteerd.

Dan vervalt het mandaat door deze Besturen aan verschillende personen in kerkelijke betrekkingen gegeven.

Er blijft niets over dan een massa van ongeorganiseerde Gereformeerde gemeenten, zonder eenig tastbaar verband.

Natuurlijk. Geen regeering zou de verantwoordelijkheid van zulk een toestand op zich kunnen nemen, en daarom is de Staat verplicht maatregelen te beramen, die de jammerlijke gevolgen van zulk een verwarring kunnen voorkomen.

De Staat is hiertoe *verpligt*. Hij is het, die door zijn onwettig ingrijpen in het levensorganisme der gemeenten zelf oorzaak werd, dat hij thans zijn hand niet kan terug trekken zonder de schroomelijkste verwarring te stichten.

Die het onrecht pleegde, is geroepen tot herstel, tot voorziening in den door zijn onrecht veroorzaakten nood.

En daarom eischen wij in de derde plaats: *dat bij Koninklijk Besluit zoodanige overgangsmaatregelen genomen worden, waardoor de gemeenten zelven in de gelegenheid worden gesteld, om in de vereischte van den nieuwen toestand te voorzien.*

Niet door een fictie, als bij het Besluit van Februari 1866, maar door werkelijk aan de gemeenten de gelegenheid te openen, om, zonder tusschenkomst van nieuwe voogden, dien weg te betreden dien ze zelven kiezen.

Ziedaar dan den driedubelen eisch:

1. Intrekking van het Kon. Besluit van 23 Maart 1852 n° 3.
2. Intrekking van het Kon. Besluit van 7 Januari 1827.
3. Het nemen van overgangsmaatregelen ter vrije organiseering van de Gereformeerde gemeenten in ons Vaderland.

De volgende vragen beantwoorden we in een volgend nummer.

Utrecht 9 Nov. 1869. K.

De Algemeene Staten-Vergadering te Brussel, in 't jaar 1569.

door DR. L. R. BEIJNEN.

Het doet mij leed dat N°. 2 en 3 der Volksblaadjes mij niet werden toegezonden. Ik had dunkt mij het eerste blaadje, door Prof. Brill geschreven, zoo uitvoerig en gunstig — evenwel niet uitvoeriger en gunstiger dan het blaadje verdiende — beoordeeld, dat ik regt had op verdere toezending te mogen rekenen. Dit is evenwel niet geschied, en moet er mij mede vergenoegen het vierde der blaadjes ter sprake te brengen. Ik was voornemens het eerste der beloofde vier artikelen ditmaal te geven, maar moet, daar dit blaadje de *Roomsche* kwestie raakt, heden zwijgen over *de Schrift als eenige regel des geloofs*. Welaan laat ons het een en ander uit Dr. Beijnen's »blaadje" vernemen.

Hij begint zijn geschrift met de zeer belangrijke verklaring, dat »men alleen bij 't licht der eeuwigheid een juisten blik vermag te slaan op onze geschiedenis van voor drie eeuwen;" en dat is zeer zeker waar en kan niet genoeg herhaald worden. Men kan en moet toegeven, dat ook staatkundige belangen in het spel kwamen en dat in vele dingen Roomschen en Protestanten hand aan hand gingen in hun verzet tegen Spanje; evenwel is het waar dat de strijd op Nederlandschen bodem gevoerd, in den volsten zin des woords een geloofsstrijd was, eene worsteling om des geloofswil, zoodat die strijd te regt, niet alleen in de geschiedenis der Staten, maar ook der Christelijke Kerk eene belangrijke plaats beslaat. Het woord van den beroemden Motley is dus volkomen waar: »Het was de weg, waardoor de schijnbaar onwederstaanbare massa der Spaansche en Pauselijke heerschappij verbroken kon worden; daarop werd voor Duitschlands, Frankrijks en Engelands vrijheid gestreden, daar werd de zege bevochten voor wat ons het hoogste en heiligste moet wezen in leven en in sterven." Godsdienstige en staatkundige vrijheid gingen en gaan hand aan hand, en Rome kon noch de eene noch de andere dulden, zoodat haar *syllabus* of hare tegenwoordige verklaringen evenzeer tegen de eene als tegen de andere zijn gekant. Nederland streed voor de eene en de andere, en werd dus daardoor de bakermat der vrijheid voor staat en geweten.

De woorden op 25 October 1855 door keizer Karel sproken, toen hij plegtig afstand deed van de regering over Nederland, en haar opdroeg aan zijnen zoon, kenschetsen den strijd die uitbarsten moest: »Wacht u vooral van u te laten besmetten door de ziekten der naburige landen. Roei snel de kiemen, zoo zij zich vertoonen, daarvan uit, uit vrees, dat zoo zij zich verspreiden, de staat niet geheel en al ten gronde worde gerigt." Filips de tweede »heeft getracht, den wensch zijns vaders ten uitvoer te brengen, doch de Almagtige heeft over Nederland gewaakt en hem en zijne beulen verslagen." Dr. Beynen kent de geschiedenis van Nederland oneindig beter dan ik, en volgaarne onderwerp ik mij aan zijn oordeel, wanneer hij over feiten spreekt; doch zijn oordeel over de Roomsche kerk kan ik niet tot het mijne maken, daar ik een van de »harde calvinisten" ben, die gelooven, dat de mis eene »vervloekte afgoderij" is, en die kerk *alle* waarheden des Evangelies heeft verwrongen en vervalscht. Haar kracht bestaat juist hierin, dat zij niet even als het rationalisme ontkent — van ontkenningen kan niemand leven — maar schijnbaar bekent, evenwel nooit volkomen vrijheid geeft, en daardoor de gemoederen in toom houdt, steeds onderdrukt en beheerscht, aan haar doeleinde dienstbaar maakt.

Het is zeer stellig waar, dat het tijdperk der Hervorming »op onze nationale school niet naar eisch onderwezen kan worden." Want dezelfde mannen, die door Hervormde onderwijzers moeten geprezen worden en verheerlijkt, worden in schaduw en donkerheid gehuld door Roomschen en omgekeerd. Filips van Spanje is de geloofsheld voor eene Roomsch-Katholieke overtuiging. Het streven van Willem van Oranje was daarvoor hoogst laakbaar en zondig. Die lijn (ik vestig hierop bijzonder alle aandacht) wordt doorgetrokken in de harten tot op onze dagen." Dan stelt zich Dr. Beijnen de vraag: »is er dan geen vergelijk te treffen?" Hij zegt dat die vraag niet volledig in een volksblaadje te geven is. Dit is volkomen juist, maar hij vergeve mij, wanneer ik er bijvoeg: de vraag had in het geheel niet moeten worden geopperd. Immers het antwoord is *zeer* onvoldoende." Genoeg zij het te belijden, dat het Hervormd Christelijk bewustzijn een hooger, een meer geestelijk, en daardoor een vrijer en ruimer bewustzijn is dan het Roomsch Katholijke? Neen, en nog eens neen. Was dit enkel het verschil, wij zouden ons niet vrij gevoelen van Rome gescheiden te blijven. *Rome* is de *verloochening* van het Woord, en *Hervormd* is *onderwerping* aan het Woord, en daarom valt aan een vergelijk NIET te denken, noch kan de kloof ooit gedempt worden, want ons scheidt van Rome: het Woord, het Middelaarschap, Priesterschap, Koningschap van Jezus Christus, en vooral het werk van den Heiligen Geest.

Ik kan er nooit toe besluiten om personen te beoordeelen in de roerselen hunner harten, maar ik zal mij wel wachten, Filips II »opregtelijk vroom" te noemen. »Vroom" in Roomschen zin dat gaat nog, maar »opregtelijk", dat is eene zoo teeder, conscientiezaak, dat ik dit vonnis *niet* voor mijne rekening wil nemen. Voorts ben ik het met Dr. Beynen volkomen eens, dat Rome en Spanje in de zestiende eeuw de onverzettelijke tegenstanders der godsdienstige, staatkundige en maatschappelijke vrijheid waren, mits hij mij vergunt hierbij te voegen, dat Rome, 'twelk roemt in zijne onveranderlijkheid, evenzeer vijandig is aan alle waarachtige vrijheid als in de dagen van ouds. Rome kan zoo lang het is wat het is onmogelijk veranderen. Vrijheid en haar onbepaald en onbeperkt gezag sluiten elkander volledig uit, en de Roomsche kerk moet óf haar gezag, dat is zichzelve opgeven, óf de vrijheid op elk gebied en tot elken prijs smoren.

Ik behoef naauwelijks nog te zeggen dat het blaadje van Dr. Beynen keurig is geschreven, in weinige bladzijden zeer belangrijke feiten mededeelt, en een der belangrijkste feiten der Vaderlandsche geschiedenis in dien allergewigtigsten tijd op voortreffelijke wijze ter sprake brengt.

C. S.

Talitha Kumi.

Luk. XVIII: 16.6

De Zoon des menschen, zegt het Evangelie, is in de wereld gekomen, om te zoeken en zalig te maken, dat verloren was. Dat was het hoofddoel van Zijn aardsche leven, en die geest van barmhartigheid en liefde, van Hem uitgegaan, is doorgedrongen in de harten van allen, die Hem liefhebben. — Hoe is de zorg voor de armen en kranken meer en meer uitgebreid; hoe vele instellingen werden in het leven geroepen om het lot der weezen, der gevangenen en van zoovele anderen, die in nood zijn, te verzachten; hoe vele genootschappen kwamen tot stand, die het heil der menschheid bedoelen. — Het misbruik van sterken drank te bestrijden, als een kanker, knagende aan het volksgeluk; de gevallen vrouwen, priesteressen der ontucht, weder op te rigten en ze te brengen tot Hem, die te rein van oogen is om het kwade te zien; de verwaarloosde kinderen te vormen tot nuttige leden der maatschappij en ze te wijzen op Hem, die de kinderkens tot zich riep en ze tot erfgenamen verklaarde van het Koningrijk der Hemelen; het lot der dieren te verzachten en ze te beschermen tegen wreedheid en mishandeling; — zijn dat niet allen vruchten der gehoorzaamheid aan dat groote en voornaamste gebod, dat aan Israël gegeven, door Jezus is bekrachtigd: God lief te hebben bovenal en den naaste als zich zelven? — Met belangstelling mogten we dezer dagen kennis nemen van het jaarverslag der verrigtingen van eene inrigting in ons vaderland, die voorzeker in de rij der instellingen van liefdadigheid eene eerste plaats verdient. — In het kleine dorpje *Zetten*, provincie Gelderland, voorheen onbekend en slechts bestaande uit enkele boerenstulpen, verrezen voor eenige jaren drie gestichten van Christelijke philantropie. Steenbeek en Bethel tot oprigting van gevallen vrouwen? *Talitha Kumi*, tot opvoeding van verwaarloosde en verlatene meisjes. Alhoewel van elkander onderscheiden in hunne eigendommelijke roeping, zijn ze niettemin in éénen geest en tot één doel opgerigt: den Geest van Hem, die in de wereld kwam om te zoeken en zalig te maken, dat verloren was. *Talitha Kumi*, aanvankelijk opgerigt door den Wel Eerw. Heer *O. G. Heldring*, Emeritus predikant te Hemmen, thans geleid door een hoofdbestuur van zeven dames, gevestigd te 's Gravenhage, en gesteund door 26 afdeelingsbesturen en 14 correspondenten in verschillende gemeenten des rijks, eveneens gevormd uit de edelste bestanddeelen des vrouwelijken geslachts, stelt zich ten doel, indachtig aan de woorden: »laat de kinderkens tot Mij komen, want hunner is het Koningrijk der Hemelen," om verwaarloosde en verlatene meisjes te verzorgen en ze, in de vreeze des Heeren opgeleid, te vormen voor de eeuwigheid. — In 1856 tot stand gekomen, vierde die inrigting dit jaar haar koperen feest. Uit het dertiende jaarverslag, loopende van Junij tot December 1868 en dezer dagen in het licht verschenen, blijkt, dat, sedert de oprigting, in het gesticht 513 kinderen werden verpleegd, waarvan nog 149 aanwezig; terwijl van die overige 364, behalve 17 gehuwden en 30 overledenen, een 206 tal als nuttige leden aan de maatschappij werd teruggegeven. De bestemming van 44 is nog onzeker, 27 zijn sedert hun vertrek uit het oog verloren en 40 werden door de ouders terug genomen, zonder dat de opvoeding was voltooid. Sommigen van deze laatsten verdienen echter allezins aanbeveling. Deze korte statistieke mededeeling van den afwisselenden loop van het getal in het gesticht verpleegden, is voldoende om aan te toonen, welke gezegende vruchten de inrigting reeds een achtste van eene eeuw heeft afgeworpen. Aangaande den loop der karakters van de in het gesticht opgenomen kinderen geven de dertien jaarverslagen, die tot heden het licht zagen, een belangrijk overzigt, waaruit ten duidelijkste blijkt, dat vooruitgang in zedelijke ontwikkeling bij de eene in meerdere bij de andere in mindere mate, met Hooger hulp en inspanning van krachten kan worden verkregen. Wij twijfelen dan ook niet, of wanneer eenmaal de inrigting haar *zilveren* feest mag vieren zal de maatschappij reeds ruimschoots den gezegenden invloed gevoelen van eene instelling; allerwege als nuttig bekend en geëerd. Sedert een paar jaren neemt het gesticht ook meisjes van hoogere klasse op, om te worden gevormd tot degelijke huishoudsters. Hiervan wordt meer en meer gebruik gemaakt. Volgens het verslag over 1867 was er in dat jaar reeds een achttal, onder die categorie behoorende, aanwezig; terwijl het niet aan plaats ontbrak om er meerdere op te nemen. Men verblijdt zich, in de hoop dat ook op deze wijze de inrigting aan haar doel zal beantwoorden en van lieverlede een dubbel nut moge stichten, namelijk opvoeding van verwaarloosden en voorbereiding tot toekomstige, knappe huishoudsters. De school aan het gesticht verbonden, is van dien aard, dat zij de leerlingen voorbereidt in de wetenschappen, voor de normaalschool geëischt; terwijl deze laatste de gelegenheid aanbiedt om allen, die naar verstand en hart uitmunten, op te leiden tot de examens der staatscommissie voor toekomstige onderwijzeressen en gouvernantes. Een vijftal meisjes zullen eerlang tot de normaallessen worden toegelaten, hetgeen welligt tot aanmoediging zal strekken voor vele verpleegden, om dien zelfden weg in te slaan en voor vele ouders of voogden, om wanneer ze het welzijn hunner kinderen op prijs stellen, het oog naar het vriendelijke herbergzame toevlugtsoord in Gelderlands schoone dreven henen te rigten. — Wij eindigen met den opregten wensch, dat Gods zegen bij voortduring moge blijven rusten op allen, die aan dien arbeid der liefde werkzaam zijn.

Nog ten slotte één opmerking. Het mag wél een merkwaardig verschijnsel worden genoemd, dat in eene eeuw, welke allerwege naar middelen zoekt tot uitbreiding van den werkkring der vrouw, meenende dat zij, in de tegenwoordige maatschappij, wat hare roeping betreft, is misplaatst, dat juist in die eeuw daar ginds op een nederig plekje van Gelderland een gebouw moest verrijzen, geschikt om, als eene gedenkzuil, aan het nageslacht te toonen, hoe de *edelste* dochteren des lands, wie het ernst was te willen werkzaam zijn tot heil der menschheid, voor tijd en eeuwigheid, waarlijk niet behoefde te treden op het gebied des mans, maar op haren eigen weg gelegenheid te vonden, om te arbeiden eenen arbeid des geloofs, en der hoop en der liefde, die wél begrepen en wél uitgevoerd, niet ijdel zijn zal in den Heer." — Hoe ook de geest des ongeloofs en der ontkenning zich in onzen tijd verheffe en *trachten* moge de wereld in bezit te nemen, het gedenkteeken, op Zettens grondgebied gesticht, roept het der menschheid toe, dat de Geest der barmhartigheid en der liefde, rond gaande om te zoeken en zalig te maken, dat verloren was, genoeg is bevonden, om met den grooten Meester te getuigen: »Hebt goeden moed, *Ik heb de wereld overwonnen!*"

's Hage Oct. 1869. V. D. B. V. E.

Boekbeschouwing.

Geschiedenis van het ontstaan en de ontwikkeling der Nederlandsche koloniën, door A. P. Fortanier, Leeraar aan de Hoogere Burgerschool te Zaandam. Amsterdam; G. L. Funke. 1869.

Bijna dagelijks wordt in verschillende dagbladen over koloniale aangelegenheden geschreven; gedurig verschijnen tallooze brochures over dezelfde onderwerpen; conservatieven en liberalen trachten ieder voor zich het voortreffelijke van hunne zienswijze op dit gebied, te bewijzen, enz. enz.

Ieder die zich niet geheel aan het openbare leven onttrekt, en oog en oor heeft voor de groote belangen van Nederland en zijne kolonien, kan niet buiten den strijd der meeningen blijven, en velen daarenboven worden genoodzaakt partij te kiezen, waar zij o. a. tot het vervullen van hun burgerpligt, de uitoefening van het kiesregt worden geroepen. Na de kwestie over het onderwijs is de zoogenaamde koloniale kwestie de grootste en belangrijkste, die thans aan de orde zijn, niet slechts in de vergadering der volksvertegenwoordigers, maar ook in de dagbladen en brochurenlitteratuur.

Doch om over eene zaak goed te kunnen oordeelen, is zeker in de eerste plaats noodig dat men ze goed kenne, en hoe kan men nu eenigermate met grond oordeelen, bijvoorbeeld over kultuur-stelsel en vrijen arbeid op Java, over het al of niet wenschelijke eener immigratie in Suriname, zoo men ten minste niet eenigermate met de geschiedenis van een en ander bekend is. Niet ieder kan uit eigen aanschouwing mede spreken, doch gemakkelijker is het om het door studie, of zoo men daartoe geen tijd heeft, door het met eenige aandacht lezen van historische werken, met de geschiedenis van die volken bekend te worden, op welke Nederland zoo groote betrekking heeft, en waarop Nederland een zoo grooten invloed uitoefent. Begeert de Christen dat niet slechts in Nederland, maar ook in zijne Overzeesche Bezittingen regt en geregtigheid gehandhaafd worden, en wenscht hij dat het Evangelie ook aan de inwoners in onze koloniën worde verkondigd, hij zal hiertoe te meer gedrongen worden, naarmate hij meer met de geschiedenis dier volken bekend wordt.

De vaste overtuiging dat eene meerdere bekendheid met de geschiedenis, onder den zegen Gods, zal medewerken tot meerdere belangstelling in het tijdelijk en eeuwig welzijn der bewoners onzer Overzeesche Bezittingen, drong mij reeds sedert een genumen tijd, hiertoe iets bij te dragen en de *Geschiedenis van Suriname* in 1861 bij den Boekhandelaar H. de Hoogh uitgekomen, en de beide eerste deelen der *Geschiedenis van Java* in 1868 en 1869 bij Kemink & Zoon, danken hieraan hun oorsprong.

Ik hoop hiermede voort te gaan, zoo de Heer mij hiertoe kracht en lust schenkt, terwijl in elke poging om nadere bekendheid met de geschiedenis der Nederlandsche koloniën te bevorderen, door mij belang gesteld wordt, en alzoo ook in het geschrift, dat mij ter aankondiging is toegezonden.

Ik heb genoemd werk met belangstelling gelezen en de totale indruk er van, dien het op mij maakte, is zeer gunstig. Ik geloof dat de schrijver èn het Nederlandsche publiek in 't algemeen èn het onderwijs in 't bijzonder er eene groote dienst mede heeft gedaan, want er bestond waarlijk behoefte aan een dergelijk werk. Wel bestaat er o. a. een vrij goed in twee deelen geschreven boekske over de Geschiedenis van Nederlanders in den Oost-Indischen Archipel, ingerigt voor schoolgebruik, door D. C. de Bruin, 1867; ook kan de verkorte Geschiedenis van de verovering der Nederlanders in Indie, door Lauts wel gebruikt worden, doch die bepalen zich alleen tot Oost-Indië. De Geschiedenis der Nederlandsche Overzeesche Bezittingen, door A. Pompe, hoe voortreffelijk ook, de heer Fortanier merkt het te regt in zijne voorrede aan, behandelt te veel de krijgsbedrijven, zoodat aan een beknopt en toch niet te oppervlakkig boek, behelzende de korte geschiedenis onzer koloniën, waarlijk behoefte bestond.

De schrijver is, m. i., hierin gelukkig geslaagd; hij heeft de klip, waarop vroegere schrijvers als van Kampen en anderen struikelden, namelijk door Oost- en West-Indië zoo door elkander te halen, dat er werkelijk verwarring ontstond, wijselijk vermeden, door het in grootere afdeelingen te splitsen en eerst de Geschiedenis van de Oost-Indische Compagnie af te handelen, alvorens hij die der West-Indische mededeelde.

Voor zooveel dit in een zoo beknopt bestek mogelijk is, heeft de schrijver de oorzaken van het verval der compagnie, waarvan reeds de kiemen bij de oprigting aanwezig waren, en die zich tijdens haar hoogsten bloei spoedig ontwikkelden, op uitnemende wijze aangetoond. Er heerscht eenheid in deze korte geschiedenis; door niet te veel in bijzonderheden te treden en zich niet te lang bij oorlogsfeiten op te houden, maakt de schrijver dat men het geheel beter overzien kan en zich eenigermate een denkbeeld vormen van den loop der gebeurtenissen.

Uit de behandeling o. a. der laatste tijden blijkt het dat de schrijver, hoewel een bepaald voorstander der nieuwere rigting op koloniaal gebied, genoegzame onpartijdigheid bezit om, zooals het een geschiedschrijver betaamt, zoowel het goede als het verkeerde bij beide rigtingen aan te toonen, en de feiten niet te verwringen, maar voor zichzelven te laten spreken.

Ik stem niet in alles overeen met den schrijver: ik wenschte wel dat het gehcel meer van een positief christelijken geest getuigde; ik heb hier en daar enkele onnaauwkeurigheden of min juiste voorstelling van enkele feiten aangetroffen; doch dit neemt niet weg dat de verschijning van dit boek mij genoegen doet.

Hartelijk hoop ik dat door het gebruik maken van dit boek, de belangstelling in de geschiedenis onzer Overzeesche Bezittingen moge toenemen. Dat om eenigzins meer hiermede bekend te worden, grootere werken moeten ter hand genomen worden, is ongetwijfeld waar, doch dit kan als eene handleiding strekken, en ook na het lezen van uitgebreider werken, is het zoo goed zich nog eens in een kort begrip het geheel voor te stellen.

En hiermede eindig ik de *aankondiging* van de Geschiedenis van het ontstaan en de ontwikkeling der Ned. koloniën, door A. P. Fortanier; voor eene eigenlijke *beoordeeling* is de mij toegestane plaats te klein. Vinde het boek vele lezers.

Utrecht, 14 October 1869. J. WOLBERS.

Zendingsvrienden.

De weduwe Jaesrich is, volgens per mail ontvangen berigten, op 15 September ll. per schip de Generaal de Stuers van Batavia vertrokken, en kan dus ongeveer medio der maand December in Nederland aankomen.

Met haar en onder haar geleide reizen de kinderen van wijlen den zendeling Ottow, welke kinderen in Nederland verzorgd zullen worden en eene behoorlijke Christelijke opvoeding erlangen. En de weduwe Jaesrich en hare kinderen? Zij is eene zendelingsweduwe; haar echtgenoot, in den tijd door Goszner uitgezonden, was een ijverig en getrouw zendeling, die met zegen een tiental jaren te Batavia en op Nieuw Guinea het Evangelie onder de inlanders verkondigde; bij alle zendingsvrienden in Nederlandsch Oost-Indie was hij als zoodanig bekend. En nu zijne weduwe? Zij reist naar Duitschland, om aldaar bij hare familie een onderhoud te vinden; de vrienden te Batavia hebben voor haar de vracht betaald en voor hare behoeften op reis gezorgd, doch verder?

Jaesrich stond niet bepaald in betrekking tot eene der zendings-vereenigingen in Nederland, hoewel hij eenigen tijd, dat hij op Nieuw Guinea werkzaam was, eene toelage van de Utrechtsche zendingsvereeniging ontving. Kan en mag dat eene reden zijn om haar naar Duitschland te laten trekken, zonder dat zij ondervindt, dat de vrienden der zending in Nederland gedane diensten erkennen en een hart hebben voor de weduwen en kinderen van hen, die op het arbeidsveld, dat zij eigenlijk ontginnen en bearbeiden moeten, gevallen zijn als offer van pligtsbetrachting, of liever omdat de Heer hen opriep tot de zalige heerlijkheid, die Hij den Zijnen bereid heeft? Dat kan en mag niet geschieden. Alle zendingsvrienden in Nederland zullen hiervan met mij overtuigd zijn.

Welnu — er is gelegenheid om te bewijzen,

dat deze overtuiging ernstig gemeend is. Als de weduwe Jaesrich in Nederland aankomt, zal zij eene wijle in Holland vertoeven. Zorgt nu dat de vrienden, die haar hier zullen ontmoeten, in staat gesteld worden de weduwe niet naar Duitschland te laten trekken, zonder degelijke bewijzen van belangstelling te ontvangen.

De Heer zegene dit eenvoudig woord, dat ik zend aan de redactiën van de *Heraut*, het *Kerkelijk Weekblad*, de *Bazuin*, de *Wekstem*, de *Vereeniging*, *Christelijke stemmen* en de *nieuwe Boekzaal*, *Stemmen voor Waarheid* en *Vrede*, met vriendelijk verzoek of de uitgevers van genoemde bladen en tijdschriften zich wel willen belasten met de voor dit doel bestemde giften in ontvangst te nemen, om die vervolgens zoo spoedig mogelijk op te zenden aan het adres van

Utrecht 9 November 1869. J. WOLBERS.

Liefdegaven.

SCHOTSCHE ZENDINGSKERK.

Onder hartelijke dankzegging ontvangen uit de collecte van Zondagmorgen 7 dezer, een pakje met opschrift voor Israël door L. gecollecteerd *f* 1,30.

Namens het Bestuur, J. H. STOOVÉ.
Amsterdam, 10 November 1869.

NED. GEREF. ZENDINGSVEREENIGING.

In de opgave van 27 October ll. zie *Heraut* nº. 44 staat onder hartelijke dankzegging ontvangen van den heer Steenks te Naaldwijk, door den heer H. H. den Ouden *f* 14,— moet zijn 41,—, zooals bij de opgegeven verdeeling reeds blijkt als aan Contributie *f* 23,—; uit het busje der Zondagschool *f* 6,— en voor den Heidenpenning *f* 6,—.

Amsterdam, J. H. STOOVE,
10 November 1869. Penningm. afd. Amsterdam

NEDERL. GEREF. ZENDINGSVEREENIGING.

Afdeeling Heidenpenning.

Onder hartelijke dankbetuiging ontvangen van Mej. S. Roukema te Joure *f* 38,—, om te verdeelen als Afd. *Heidenpen.* *f* 30,—, voor zuster S. Deinum bij br. Vermeer *f* 4,— voor de wed. Burgers. *f* 4,— van Mej. D. J. Vonk, Proos te Doorn *f* 1,—, uit het busje van van Mej. M. J. Theile *f* 2,07½,

Amsterdam, 10 Nov. 1869. M. C. STOOVÉ—LE BLANC.
Penningmeesteresse afd. Heidenpen.

SCHOTSCHE ZENDINGSKERK.
GODSDIENST-OEFENING
Zondag, 14 November 1869.
Voormiddag 10 en Avond 6 ure:
Voorganger: de Heer S. B. DIJKSTRA, van *Zetten*.

ADVERTENTIËN.

Heden vieren onze geliefde Ouders
PETER TER BEEK
en
JOHANNA MARIA VAN APELDOORN,
door Gods goedheid hunne **25jarige Echtvereeniging.**

Hunne dankbare kinderen.
Elburg, 14 November 1869. (779)

GETROUWD:
M. W. D. MIDDELHOVEN
en
A. KRAMER.
Zaandam, 11 November 1869.
Eenige kennisgeving.

Om zoo spoedig mogelijk in dienst te treden wordt gevraagd een

Hulp-Onderwijzer,

of een ontwikkelde

Kweekeling,

geschikt voor eene Christelijke School. Adres *franco*, letter S. bij den Boekhandelaar G. VAN OVERBEEK, te *Alphen alR.* (799)

Iemand van de P. G., gehuwd, van de beste getuigschriften voorzien, bekend met opvoeding en onderwijs in Christelijken zin, als ook met de Hollandsche, Fransche en Hoogduitsche talen, zoekt eene fatsoenlijke

BETREKKING,

hetzij als Opzigter, Rentmeester, Directeur, Huisonderwijzer of iets dergelijks, waardoor hij in het onderhoud van zijn gezin zou kunnen voorzien. Aanbiedingen en informatie's *franco* bij den heer J. VAN ZANTEN, Hoofdonderwijzer aan de Chr. School te Zeist. (786)

Voor een Jong mensch van positief Christelijke beginselen en over 20 mille kunnende beschikken, bestaat gelegenheid om zich te **Associëren** in eene oude gevestigde Fabriekzaak, door Stoom gedreven, in eene der groote steden van *Zuid-Holland*. Gegadigden gelieven met *franco* brieven zich te adresseren onder het motto **Fabriek**, bij de Uitgevers dezes. (800)

Eene Jufvrouw van middelbaren leeftijd, H. G. en Hoofdonderwijzeres, zoekt eene betrekking als

GOUVERNANTE.

Brieven *franco* onder letter B. aan den Boekhandelaar J. P. VAN DIJK, te *Zwolle*. (790)

Eene Burger Dochter, oud 37 jaar, G. G., zag zich gaarne geplaatst tegen Februarij e. k. als

HUISHOUDSTER

Zij is genegen de geheele huishouding, zonder het behulp eener meid op zich te nemen. Brieven *franco* onder nummer 25 bij den Boekhandelaar H. HOVEKER, Heerengracht bij de Wolvenstraat, *Amsterdam*. (791)

In de provincie *Utrecht* wordt aan eene Christelijke School, tegen genot van kost, inwoning en salaris, eene (797)

ONDER-JUFVROUW

gevraagd, niet beneden de 20 jaar. Vereischten zijn: kennis van de Fröbel-Methode, en de geschiktheid om op eene verstandige en kinderlijke wijze onderwijs te kunnen geven. — Opgaaf van naam en school waar men werkzaam is, *franco* op te zenden onder letters A. Z. aan den Boekhandelaar J. W. EVERSZ, te *Zeist*.

Weesinrigting te Nijmegen en Neerbosch.

Onze vrienden worden vriendelijk verzocht, zoo zij nog van het laatst uitgegeven **Verslag** Exemplaren over hebben, dezelve terug te zenden, daar wij er groote behoefte aan hebben, aan het adres van JOH. VAN 'T LINDENHOUT, *Nijmegen*. (792)

Het Bestuur der **Christelijke School te Almelo** maakt met dankzegging melding van de navolgende giften en toezeggingen voor genoemde school ontvangen:

Van D. B., te 's Gravenhage *f* 10; J. G. G. te Utrecht een coupon, groot *f* 6,18½; Mej. A. C. E. te Utrecht, een coupon, groot *f* 3,96; J. v. E. te Amsterdam, eene toezegging van *f* 25, en van A. G. de G. te Utrecht, insgelijks eene toezegging van *f* 25.

Moge de Heer zelf de harten en handen van velen ontsluiten, om het voorbeeld van bovengenoemde milde gevers te volgen.

Namens het Bestuur,
(793) JOH. MOKKELENCATE, *Penningm.*

SERAPHINE ORGELS.

Heerenstraat, SS 293, Amsterdam.

In het Magazijn van GEBROEDERS KNIPSCHEER vindt men de grootste keuze **ORGELS**, 5 octaaf, van af *f* **45**; voor Zangvereenigingen als ook voor huisgebruik aan te bevelen, wegens goedkoopheid en soliditeit. Vijf jaren wordt er voor ingestaan. Twee bespeelde **SERAPHINE ORGELS**, met 5 registers, even als nieuw, voor *f* **129**. Brieven *franco* aan het Magazijn, *Heerenstraat* SS 293. (650)

Aruba. Hongersnood! Brood!!

Landgenooten! Sedert wij onlangs onze stem lieten hooren ten behoeve van **drieduizend uitgehongerde zielen op Aruba**, een eiland in de Caraïbische Zee, Neêrlands West-Indië, werden wij in staat gesteld den heer Gouverneur van *Curaçao*, spoedig over *f* 600 te doen disponeeren, in 't belang dier diep rampzaligen en beklagenswaardigen. — Trouwens! wat zegt dat onder en voor zoovelen?! Sedert is die som gestegen tot p. m. *f* 900. Maar, alweêr! wat zegt dat voor drieduizend zielen?! Er is veel meer noodig!

Wilt, kunt gij 't gedoogen, dat uwe landgenooten op Aruba verhongeren, en 't eiland een kerkhof worde?... Nederlanders! neen! dat kunt, dat wilt gij niet! allerminst, nu gij 't weet. In Gods naam! komt te hulp met meer! Verhoedt een ramp, zoo gruwelijk, als noodlottig en door ons af te wenden door.... geld!

C. VAN SCHAICK,
Em. Pred. van Paramaribo (W. I.)
Amsterdam, Brouwerstr. 180.
3 November 1869. W. K. J. VAN SCHAICK,
(788) Egelantiersgr. bij de Prinsengr

Uitgaven van G. J. REITS.

F. van Kooy, Geschiedenis der Christelijke kerk (600 bl. gr. 8o.) *f* 2,—.

Het eerste gebed van Jessica, *Vijfde* dr. 20 Cts.

Jessica's moeder. 20 Ct.

Deze beide boekjes gesorteerd: 100 ex. *f* 17,50.

Twee kinderen die den hemel zoeken. (Een *Kersverhaal*). *Derde* druk. 20 Ct.; 25 ex. *f* 4.

Stillen in den lande, door E. QUANDT, Pred. te 's Hage. *Tweede* druk. 25 Ct.

God is een Hoorder der gebeden. (*Kersverhaal*). *Tweede* druk, door F. VAN KOOY. 7½ Ct.; 25 ex. *f* 1,50.

Winslow, De weg naar het Vaderland. (Voor *Nieuwjaar*). 10 Ct.

Die Mij vroeg zoeken zullen mij vinden, door F. VAN KOOY. 7½ Ct.; 25 ex. *f* 1,50.

De kleine Emmie. 5 Ct.; 25 ex. *f* 1,10.

Het kind dat op Jezus wachtte. 5 Ct.; 25 ex. *f* 1,10.

Zestal Leerredenen over den verloren Zoon, door H. E. GRAVEMEIJER, Pred. te Onstwedde. 60 Ct.

Zestal nagelaten Leerredenen van wijlen Dr. W. H. KRIJT, Pred. te Groningen, vermeerderd met levensbeschrijving en zalig sterfbed, enz. 2e Druk. 65 Ct.

Hoe de Heere Jezus zich aan mijne ziel verheerlijkt heeft, door EVERT ZUBLI. 10 Ct.

Overzigt van de volken en godsdiensten der aarde, door F. VAN KOOY. (Met een fraai zendingskaartje). 30 Ct.

De Geschiedenis van den armen Frits. 3 Ct.; 25 ex. 60 Ct. (787)

J. H. VAN PEURSEM te *Utrecht* heeft uitgegeven:

Vertrouw het aan Jezus.

Herinneringen uit het gebedsleven eener Christin, door
ANNA SHIPTON.
Uit het Engelsch door
M. W. D. MIDDELHOVEN.
Prijs 50 Cents.

Grietje en hare kinderen.

Door den Schrijver van
Jessica's eerste gebed en Jessica's moeder.
Uit het Engelsch.
Met eene Voorrede van
Dr. Ph. J. HOEDEMAKER.
Prijs 60 Cents. (754)

Ottilie Wildermuth.

DE KLUIZENAAR IN HET BOSCH.

Eene Kersgeschiedenis uit Amerika.

Prijs 25 Cents; 50 ex. *f* 5,50; 100 ex. *f* 10,—.
Zutphen bij J. H. A. WANSLEVEN & ZOON. (767)

Ten voordeele van **Weduwen** en **Weezen** van de, in den storm van 17 October 1869 verongelukte Zeelieden, is bij BRUCKWILDER te *Vlaardingen*, en verder bij alle Boekhandelaren in het Rijk, gelegenheid tot inteekening op de **LEERREDE** over **Joh. XI: 35**, uitgesproken 24 Oct. 1869, door E. H. VAN LEEUWEN, Theol. Dr. en Predikant te Vlaardingen, getiteld:

JEZUS' TRANEN.

(801)

Bij den Boekhandelaar en Drukker D. DE KONING, te *Rotterdam*, is ter perse:

De Gravenzoon in de Hut,

KERSTVERHAAL DOOR
A. F. Pistoor,
Schrijver van de Kerstboekjes: **De arme Koos** en **het scheepje op den Kerstboom.**

Boeijend en leerrijk verhaal, met gelithogr. titel en plaatje. Prijs 15 Cent; 25 ex. *f* 3,50; 50 ex. *f* 6; 100 ex. *f* 8,50.

Die 50 of meer exemplaren vóór ult. November bestelt, kan op den omslag gedrukt bekomen: **Geschenk van** .... alsmede, zoolang de voorraad strekt, verkrijgbaar:

Het scheepje op den Kerstboom.

Keurig en intressant verhaal, met plaatje.
Prijs 10 Ct.; 25 ex. *f* 2,25; 50 ex. *f* 3,50; 100 ex. *f* 6,50. (794)

NB. Worden niet in Commissie gezonden.

Door D. MIJS, te *Tiel*, worden met succes gedebiteerd:

P. VERGERS,

De Turfdrager van Haarlem.

Eene Bladzijde uit den 80jarigen Oorlog.

Prijs *f* 1,90.

Van denzelfden Schrijver,

Vier Verhalen uit de Geschiedenis van Nederland.

Prijs *f* 0,75.

De Turfdrager van Haarlem is bijna uitverkocht, (789)

Bij KEMINK & ZOON komt van de pers:

J. A. Gerth van Wijk, Een rijke Zegen. Naar het Hoogduitsch. Prijs ingenaaid *f* 1,50; gebonden *f* 1,90.

J. J. van Toorenenbergen, De Symbolische Schriften der Nederlandsche Hervormde kerk in zuiveren kritisch bewerkten tekst, haar aangeboden tot wettig gebruik *f* 1,50.

E. de Pressensé, Jezus Christus, Zijn tijd, leven en werk. Uit het Fransch vertaald door F. J. P. MOQUETTE *f* 3,90. (784)

17 NOVEMBER 1813.

1813.

In het licht der Volkshistorie herdacht,
DOOR
Mr. Groen van Prinsterer.
Derde (alleen in de Voorrede gewijzigde) druk.
Prijs 70 Cents.
Tot en met 17 November bij vijftallen *f* 2,50.

1813.

NEDERLAND EN ORANJE.

Volkshistorie en Heilige Schrift.
Prijs 5 Cents; 25 Exempl. *f* 1,10.
Verkrijgbaar bij H. J. GERRETSEN, te *'s Gravenhage*. (796)

Alom te bekomen: (766)

R U T H,

Naar het Engelsch van **A. C. PRICE.**

Gebonden in netten stempelband, met een plaatje. . . . . *f* 1.25.

Hetzelfde werkje, op gewoon papier, ingenaaid en zonder plaatje. . . . . *f* 0.60.

De vijf verschillende karakters, die in de zoo liefelijke geschiedenis van Ruth voorkomen: Elimelech, Naömi, Orpa, Ruth en Boaz, worden in dit geschrift ontwikkeld in dien eigenaardigen geest, waardoor de stichtelijke geschriften der Engelschen worden gekenmerkt. Ieder karakter heeft den schrijver aanleiding gegeven tot Christelijke opmerkingen en vermaningen.

Bij den Boekhandelaar H. J. GERRETSEN, te *'s Gravenhage*, is verschenen:

De Irvingianen te 's Gravenhage,

volgens het Liturgieboek der Kerk,
door I. ESSER.
Prijs 25 Cents.

KERSLIED.

Wijze: *Oostenrijksch Volkslied.*
»Hulpbehoevend teeder kindje."
Prijs 1 Cts.; 50 ex. 40 Cts.; 100 ex. 60 Cts.

KERSLIED.

Met Muzijk.
De twee eerste regels luiden:
»Blijde dag reeds lang te over,
Door de vromen ingewacht," enz.
Prijs 2 Cents; 100 ex. *f* 1,70.

Ter Perse:

De wedergeboorte in haar verband met het kruis.

Uit het Engelsch van **Benjamin Wills Newton.**
Met een Voorwoord van Ds. CH. J. RRYCE.

AUGUSTA'S KERSLIED

van 1868,
door CORNELIA. (795)

Bij H. DE HOOGH & Co. te Amsterdam, is van de pers gekomen:

HET LEVEN VAN ONZEN HEER,

NAAR DE VIER EVANGELIËN
ZOOVEEL MOGELIJK
IN TIJDREKENKUNDIGE ORDE GERANGSCHIKT,
MET OPGAVE VAN DE VOORNAAMSTE BEZWAREN, DIE DEZE RANGSCHIKKING IN DEN WEG STAAN, EN VAN DE POGINGEN AANGEWEND OM ZE UIT DEN WEG TE RUIMEN;
ALSMEDE MET
eenige aardrijkskundige en oudheidkundige verklaringen ter verduidelijking van vele gebeurtenissen, gesprekken en toestanden, die in het leven onzes Heeren voorkomen.
DOOR
S. J. ANDREWS.
Uit het Engelsch vertaald onder toezigt van **J. DE LIEFDE.**

Dit boek is als 't ware eene beknopte evangelische bibliotheek, waarin men een rijken schat van wetenswaardige zaken, alle strekkende tot verduidelijking van het leven onzes Heeren, bij elkander vindt. De schrijver, een Amerikaansch schriftgeleerde, heeft met veel zorg en vlijt het voornaamste zamengebragt, wat door de uitnemendste godgeleerden en reizigers, vooral van den laatsten tijd, tot verklaring van dit nooit genoeg bestudeerde leven, is geschreven. Den geleerde kan het boek van veel dienst zijn, in zoover het hem vaak de moeite bespaart van onderscheidene werken over een of ander punt na te slaan. Schier onmisbaar is het voor den student en evangelist, en dat tal van predikers, die het niet gelegen komt zich eene rijke boekerij aan te schaffen, en toch gaarne op de hoogte van den tijd wenschen te blijven met betrekking tot de wetenschap der evangelische schriftverklaring.

Prijs *f* **2.90**

Bij H. DE HOOGH & Co. te *Amsterdam* zijn nog eenige exemplaren op *franco* aanvrage voorhanden van

MIDDACHTEN,

herinnering aan het Zesde Algemeen Evangelisch Nationaal Zendingsfeest.
PRIJS *f* **0,80.**

Waarin voorkomen de Toespraken van Ds. **W. Zegers,** Ds. **J. Posthumus Meijjes Rz.,** Ds. **F. P. L. C. van Lingen,** Ds. **H. M. M. Rappard,** Prof. **J. J. P. Valeton,** Ds. **P. D. Schouw Santvoort,** de Heer **K. B. van Diemen,** Dr. **A. Capadose,** Ds. **J. L. Zegers,** Ds. **C. J. Bryce,** Ds. **H. F. W. van Straaten,** Ds. **W. H. Baart de la Faille,** Ds. **A. J. Molenaar** Ds. **A. Brummelkamp,** Ds. **J. Vermeer,** Ds. **S. H. Buijtendijk,** de Heeren **Gawin Kirkham** en **Robert Craig,** van *Londen*, en anderen.

Van Prof. VAN OOSTERZEE'S CATECHISMUS-LEERREDENEN

is verzonden de Een en Twintigste Aflevering, bevattende: Zondag XLI. **Het Zevende Gebod** en Zondag XLII. **Het Achtste Gebod.** (772)

Ter verzending gereed:

De Twee en Twintigste Aflevering: Zondag XLIII en XLIV. **Het Negende en Tiende Gebod.**

OVERZIGT DER PRIJZEN VAN EFFECTEN AAN DE AMSTERDAMSCHE BEURS,

van 4 November tot 11 November 1869.

		3 Nov.	Laagste Koers.	Hoogste Koers.	10 Nov.
NEDERL., Cert. Nat. Schuld	2½ pCt.	53⁹/₁₆	53¹/₄	53⁷/₁₆	53³/₈
dito dito	3 „	62³/₈	62¹/₄	62³/₈	62³/₁₆
dito dito	4 „	84¹³/₁₆	84¹¹/₁₆	84⁵/₈	83⁷/₈
Schuldbek. Amort. Syndic.	3½ „		81		
Oblig. Stad Amsterdam	3½ „	79¹/₂	79⁵/₈		79³/₄
dito dito Kan. Leening	3 „	72¹/₂			
Obl. Stad Rotterdam	3 „	86	86	86¹/₄	86¹/₄
BELGIE, Cert. Rothschild	2½ „		28⁵/₈		
SPANJE, Obligatiën	3 „	26¹/₁₆	25	25³/₈	25¹/₈
dito Buitenl. 1841	3 „	26⁷/₈	25³/₄		25³/₄
dito dito 1867	3 „	26¹/₄	25⁷/₁₆	25⁵/₈	25³/₈
dito 1869	3 „	25³/₁₆	23¹³/₁₆	24	23¹⁵/₁₆
dito Binnenl. à *f*6250	3 „	22⁹/₁₆	21⁹/₁₆	22³/₄	21⁵/₈
dito dito *f* 2250—2500	3 „	22¹¹/₁₆	22	22³/₄	22¹/₁₆
PORTUGAL, Obligatiën	3 „	31³/₄	31⁹/₁₆	31⁵/₈	31³/₈
dito 1856—63	3 „	31³/₄	31³/₈	31¹/₂	31⁵/₁₆
dito 1867	3 „	31⁷/₈	31³/₈	31⁹/₁₆	31⁷/₁₆
RUSL. Ob. Hope & Co. 1798—1816	5 „	93	92³/₄	93	94
Cert. Adm. Hamburg 1820.	5 „	70¹/₁₆	69¹/₂	69⁷/₈	
Cert. Hope & Co. 1833.					
Bew. Ins. m. Coup 5eS. 1854.	5 „	62³/₈	62¹/₄		
dito dito 6e„ 1855.	5 „	75⁵/₁₆	75	75³/₁₆	74¹⁵/₁₆
Obligatiën-Leening 1862.	5 „		84⁷/₈		84⁷/₈
dito à *f* 1000.— 1864.	5 „	90¹⁵/₁₆	90¹/₄	90³/₈	91¹¹/₁₆
dito à p. St. 100.— 1864.	5 „				
dito à *f* 1000.— 1866.	5 „	90⁷/₈	90	90¹/₄	90¹/₁₆
dito à p. St. 100.— 1866.	5 „		90¹/₄		
dito 1ste Leening 1850.	4½ „				
dito 2de Leening 1860.	4½ „	81¹/₁₆	80³/₈	80¹/₂	80¹/₄
Cert. bij Hope & Co. 1840.	4 „	64⁷/₈			64
dito 2e, 3e, 4e L. 1842/44.	4 „		63³/₄		
dito 5e Leening. 1845.	4 „		61¹/₂		
Obligatiën-leening 1867.	4 „	65	65	65¹/₈	64¹⁵/₁₆
dito 1869.	4 „	64⁷/₈	64¹/₂	64⁹/₁₆	64¹/₄
Inschr. in Bankassig. 1859.	6 „	53¹/₂	53¹/₄		53¹/₄
Certificaten van dito	6 „	41¹/₄	40⁷/₈	41	
Aand. Z. Rs. 100 1864.	5 *f*	219	221	221¹/₂	222¹/₄
dito dito 100 1866.	5 *f*	212³/₄	213¹/₂	216	213¹/₂
POLEN, Schatkist-Obl. 1844.	4 pCt.	65⁹/₈	63³/₈		63¹/₄
Aand. à fl. 500 Leen. 1835.	*f*		174		
PRUISSEN, Obligatiën	5 pCt.		98		98
Aand. Pr.-Leen. à Th. 100	31/2 „				
OOSTENR., Obl. in pap. M. en N.	5 „	47¹/₄	46⁵/₈	46¹³/₁₆	46¹³/₁₆
„ „ „ Feb.-Aug	5 „	46³/₄	46⁷/₁₆	46³/₄	46¹/₂
dito in Zilv. Jan. en Julij	5 „	54⁵/₁₆	53¹³/₁₆	53¹⁵/₁₆	54¹/₈
„ „ „ April „ Oct.	5 „	54⁵/₁₆	53¹⁵/₁₆	54¹/₁₆	54¹/₄
Aand. Pr.-Leen. fl. 250. 1839.	*f*	575	563	565	565
dito 4 pCt. „250 1854.	„	217	217	218	218
dito „100 1858.	„		148		147¹/₂
dito 5 pCt. „500 1860.	„	448¹/₄	438	442	443
dito „100 1864.	„	110	109	109¹/₂	109⁷/₈

		3 Nov.	Laagste Koers.	Hoogste Koers.	10 Nov.
ITALIE., Bew. Inschr. m. Coup.	5 pCt.	48³/₄	48		
dito Cert. dito Adm. Amst.	5 pCt.				
GRIEKENLAND, Obligatiën	1825 5 „	7	7¹/₁₆	7³/₁₆	7
TURKIJE, Oblig. Algem. Schuld	1865 5 „	40³/₁₆	40	40¹/₈	40⁹/₁₆
EGYPTE, Oblig. p. St. 100 Leen.	1868 7 „	74¹¹/₁₆	73¹⁵/₁₆	74	74¹/₁₆
N.-AMER., Oblig. Vereen. Staten	1874 5 „	87⁵/₈	88		
dito dito	1904 5 „	81⁷/₁₆	81³/₄	82³/₈	82⁵/₁₆
dito dito	1881 6 „	88¹¹/₁₆	88³/₄		
dito dito	1882 6 „	88¹³/₁₆	88⁵/₈	88⁷/₈	88⁵/₈
dito dito	1884 6 „	87⁷/₁₆	87¹/₂		
dito dito	1885 6 „	87¹³/₁₆	87³/₈	87¹¹/₁₆	87¹/₂
dito Louisiana Hope & Co.	5 „				
BRAZILIE, Obligatiën	1865 5 „	82¹/₄	81³/₈	81¹/₂	81¹³/₁₆
dito	1852—1860 4½ „	74⁵/₈	74¹/₂		
dito dito	1863 4½ „		70¹/₄		
MEXICO, Obligatiën	1851 3 „		12⁹/₁₆	12³/₄	
dito dito	1864 3 „	5³/₁₆	5¹/₈	5¹/₄	5¹/₁₆
GRENADA, Obligatiën.	3 „				
dito Gestempelde. Werkelijke					
dito dito Uitgestelde.		71¹/₁₆	71¹/₁₆	71²/₁₆	71¹/₁₆
VENEZUELA, Obligatiën	1862 6 pCt.				7
dito uit de Conversie.	6 „				
dito.	3 „		8		8
dito.	1½ „	47¹/₁₆	4¹/₄		
ECUADOR, Obligatiën.	1855 1 „				
			240½		
Nederl. Bank-Aandeelen	5 „		107	109	108¹/₈
Handel-Maatschappij. dito.	4½ „	109⁷/₈	107¹/₄	108¹/₈	109
dito dito op de Rescontre.		110¹/₄	99⁷/₈		
Holl. Spoorweg-Maatschappij. Aandeelen					
dito dito Obligatiën	4½ pCt.		85⁵/₈		
dito dito dito	4 „		283		
Nederl. Rhijn-Spoorw. Maatschappij Aandeel.			101		
dito dito dito niet volgef.					
dito dito Obligat. 1838 *f* 1000	4½ pCt.				
dito dito dito „1200	4½ „				
dito dito dito 1865 „1200	4 „				
Nederl. Indische Spoorweg-Maatsch. Aandeel.	4½ „				
Obligat. geguar. Leening 1869	4½ „		91¹/₄		
Maatschappij tot Exploit. v. Staats-Spoorw. dito.		71³/₄	71	71⁵/₈	71¹/₂
Nederl. Centraal-Spoorweg-Maatsch. Aand.	*f*				
dito dito 3 pCt. Obligatiën		70	70		70¹/₄
dito dito gestempelde.	„ „	67³/₄	67¹/₂	68	
Amsterd. Kanaal-Maatschappij Aandeelen			83³/₄		
dito dito Obligatiën 1868.	4 pCt.	209³/₄	209¹/₄	209³/₄	209
Groote Russ. Spoorw.-Maatsch. dito 5 pCt.		69⁵/₁₆	69³/₄		69³/₄
dito Hypotheek-Oblig.	4½ pCt.		159		160¹/₂
dito dito	4 pCt.	200³/₄	198½	199¹/₄	197³/₄
Russische Spoorweg „Jelez" dito	5 „	82³/₈	81⁷/₈	82¹/₄	82
dito Poti Tiflis dito *f* 1000.—	5 pCt.				

		3 Nov.	Laagste Koers.	Hoogste Koers.	10 Nov.
dito dito dito p. St. 100	5 pCt.		80³/₄		80³/₄
dito Jelez-Orel *f* 1000 Leening	1868. 5 „	81³/₄	81⁷/₁₆	81¹/₂	81³/₈
dito Kursk Charkow *f* 1000 Leening	1863. 5 „	81⁵/₁₆	81³/₈	81⁵/₈	81¹/₂
dito Chark.-Azow p. St. 100	1868. 5 „	79¹/₁₆	78¹¹/₁₆	78⁷/₈	78⁹/₁₆
dito Moskow Smolensk *f* 1000	1869. 5 „	81¹/₂	81	81³/₈	80¹⁵/₁₆
dito Moskow Jaroslaw Leening	1868. 5 „				
Obligatiën Spoorweg Warschau-Bromberg	4 „	53³/₄	52³/₄		
Oostenr. Nation. Bank Aandeelen	3 „	686			
Frans. Oostenr. Spoorw. Maatsch. 3pCt. Obl.		131⁷/₈	131¹/₄	131¹/₂	131
Zuid-Ital. Spoorw.-Maatsch. 3 „ dito		74³/₄	73	73¹/₄	73
Illin. Cent.-Spoorw.-Maatsch. Cert. van Aand.		104³/₄	104³/₄	105¹/₈	104⁷/₈
dito dito Construction Oblig 7	pCt.		86		86
dito dito Redempt. dito 6	„		71¹/₂	72	72⁵/₈
Chicago Rock Island Cert. van Aand.		82¹/₂	80¹/₂	82	
dito North-West. „ „ Pref.	„	64¹/₄	65¹/₄	65⁹/₁₆	65¹/₂
dito Pitsbury-fort-Wayn Chicago	„		68⁵/₈		
Aand. Erie-Spoorweg-Maatschappij		22³/₈	22¹/₄	22⁵/₈	22
Aand. Atl. Spoorw. Ohio Sectie	7 „	54¹/₄	54¹/₄		54¹/₄
dito Debentures		25¹³/₁₆	25³/₄		25⁵/₈
dito 7pCt. Geconsol. Oblig.		23⁷/₈	24¹/₄	24¹/₄	
St. Paul en Pacific Spoorweg Oblig. 1 Serie.	7 pCt.		68¹/₂		
dito dito geconsolid.	7 „	68¹/₂	69¹⁵/₁₆	69¹/₂	69¹/₂
dito dito 2e Serie	7 „	69¹⁵/₁₆	69¹/₁₆	69¹/₂	69³/₄
dito dito 1e hypotheek 1869	7 „	69¹⁵/₁₆	69⁵/₈	69⁵/₈	
Aand. Gemeenschappelijk Bezit Lett. A.					
dito dito „ B.					

Beleening Prolongatie 6 Disconto 5

PRIJZEN VAN COUPONS.

Metalliek	*f* 19.87½	Belgische	*f* 56½	Poolsche pr. ZR.	*f*
Dito Nation	„ 24.35	Pruisische	„ 34½	Spaansche piast.	„
Diverse Eng. p. St.	„ 11.80	Hamburger Russen		Spaansche in fr.	„
Eng. Russ.	3 0/0 „ 11.80	1o September	„	Amerik. Doll.	„ 2.41½
Portugesche	„	Russen Z.R. Aug.	„ 28⅞	Papier	„
Fransche	„ 56³/₈	Papieren R.	„		

WISSELKOERS OP 10 NOVEMBER 1869.

Parijs	2/m. do. 56³/₈ G.	Sevilien	3/m do 240 G.	Napels	2/m. do. 44½ G.
Id.	kort „ 56¹¹/₁₆ G.	Bilbao	„ „ 240 G.	Weenen	6/w. „ 93½ G.
Bordeaux	2/m. „ 56¼ P.	Lissabon	„ „ 41½ G.	Augsburg	„ „ 98³/₄ G.
Id.	15/d. „ 56½ G.	Porto	„ „ 41¼ G.	Frankfort	„ „ 98³/₄ G.
Madrid	3/m. „ 240 G.	Genua	2/m. „ 44⅛ G.	Petersburg	3/m. „ 142 G.
Cadix	„ „ 240 G.	Livorno	„ „ 44⅛ G.	Rotterd. k. pr. *f* 100	1/8 G.
Londen	2/m. *f* 11.82½ à kort „ 11.87 „	Hamburg. k.	2/m. 34¹⁵/₁₆ à Dito 35¼ „		

Nederl. Stoomdrukkerij, Nieuwendijk L 76, Amsterdam.

BIJVOEGSEL,

behoorende tot de HERAUT van 12 November 1869, N°. 46.

Gebeurtenissen van den dag.

De koning van Italië is ziek, ernstig ziek. Het is zeer wel mogelijk dat hij reeds gestorven is, terwijl ik deze regelen ter nederschrijf, of althans wanneer zij onder het oog der lezers komen. 1) Het kan zijn dat hij herstelt, maar indien hij bezwijkt, wat dan? De kroonprins is weinig bemind, weinig geacht, en is zelfs een bepaalde tegenstander van het hoofd van het tegenwoordig ministerie. Indien dus Victor Emanuel bezwijkt, zoude men zeer zeker een nieuw ministerie krijgen; doch dit op zich zelven beteekent niet veel, daar ministeriën komen en gaan, zonder dat daardoor de gedaante der zaken eigenlijk veranderd of slechts gewijzigd wordt. Maar wat, zoo de verhouding tot Frankrijk, of wat hetzelfde is, tot Rome eene wijziging ondergaat, als de raadgevingen van den zwager prins Napoleon opgevolgd worden? Doch het is voorbarig, op deze dingen vooruit te loopen en gissingen te wagen, wanneer het zeer wel mogelijk is, dat de koning herstelt en de dingen voor alsnog blijven zoo als ze zijn.

Allerpijnlijkst is de toestand van *Spanje*. Men weet naauwelijks wat men van het gedrag van generaal Prim zeggen zal, die zeer zeker op dit oogenblik een zeer gevaarlijk spel speelt en den vijanden de wapenen in de hand geeft. Hij heeft besloten, om tot elken prijs de candidatuur van den hertog van Genua, een knaap op eene Engelsche school, tot koning van Spanje door te drijven. Alle middelen worden beproefd, om eene meerderheid van stemmen voor hem in de Cortes te verkrijgen. Hun getal is 340, en tot dusver heeft Prim, niettegenstaande zijn grooten invloed en onvermoeide pogingen, niet meer dan 150 stemmen kunnen bijeenrapen. Maar 171 worden vereischt, en gesteld nu het gelukt dit onmisbaar getal te verkrijgen, wat dan? Kan men eene op die wijze verkregen keuze in waarheid als de wil van het volk aanmerken? En kan iemand gelooven, dat de bloedverwanten en naaste betrekkingen van den jeugdigen prins eene zoodanige keuze zullen goedkeuren? Kan iemand onderstellen, dat de prins de minste kans heeft, de koning des volks te zijn?

Maar dan, waartoe een jongeling als de hertog van Genua voorgesteld? Men moet in waarheid zeggen, dat men geen man vinden kan, die deze kroon wil aanvaarden. De eenige die komen wil is de hertog van Montpensier, die gehuwd is met eene zuster der verdreven koningin, en juist dien man willen Prim en zijne volgelingen niet aannemen, omdat hij een *Bourbon* is, zoo als zij zeggen, of omdat hij een man is met een eigen wil, zoo als hunne tegenstanders aanmerken. Men verwijt aan Prim, dat hij den jeugdigen hertog van Genua, den knaap verkozen heeft, *omdat hij zelf regeren wil*; en daar de minderjarige prins nog langen tijd noodig heeft, om onder voogdij te staan, zoude het daardoor voor Prim gemakkelijk zijn de teugels der regering in zijne hand te houden. Het is natuurlijk zeer moeijelijk hieromtrent iets bepaalds te zeggen, maar er is veel hiervoor te zeggen, en men kan niet veel tegen de vraag in het midden brengen: Indien ge een jeugdigen prins kiezen wilt, waarom dan niet den hertog van Asturiën, den jeugdigen zoon van koningin Isabella? Want het is immers voorzeker onbillijk, dat de prins boeten zal voor de ongeregtigheden van zijne moeder. Het is niet zeer waarschijnlijk dat Prim de keuze van den hertog van Genua zal kunnen doordrijven, en nog minder dat zijne voogden de keuze zich zullen laten welgevallen; maar wat dan? Dat is juist de moeijelijkheid in het arme, ongelukkige land, dat een zware vloek daarop schijnt te rusten en het niet tot vrede komen kan.

Evenmin kan men bepaald zeggen wat Napoleon doen zal. Hoogst waarschijnlijk zal nu niets gebeuren vóór het einde van de maand; maar wat dan? Die vraag keert ook met het oog op Frankrijk terug: Zal de keizer den constitutionelen weg bewandelen, en den weg van regt en vrijheid volgen, of zal hij zich door Rouher laten leiden en terugtrekken wat hij door de omstandigheden genoodzaakt zelf heeft toegestaan? Men mag vertrouwen dat de keizer den constitutionelen weg zal kiezen, en de vijanden des keizers zullen hem door hunne wilde en onbetamelijke redevoeringen goede diensten bewijzen.

Rochefort, de schrijver van de *Lanterne*, is te Parijs, en de keizer heeft zeer verstandelijk toegelaten, dat hij niet belet zal worden in zijne toespraken tot de kiezers. Zulke mannen zijn enkel sterk, wanneer men ze belet te zeggen wat zij meenen te moeten zeggen, wanneer zij den schijn van een martelaarschap kunnen aannemen. Doch zoodra het duidelijk wordt dat zij volkomen vrij zijn, vernietigen zij zich zelven het gemakkelijkst. Nu verlangt ook Ledru Rollin naar Parijs te komen, en het zal moeijelijk zijn dezen te weigeren, nadat men Rochefort vrijheid heeft gegeven. De een wil den eed aan den keizer zweren om de republiek in het aanzijn te roepen, en de andere weigert den eed te doen. De verwarring is zeer zeker groot, en niemand kan zeggen wat in dat land tot vóór het einde van het jaar zal gebeuren? Welligt veel, welligt niets; er zijn zoo vele gevaarlijke bestanddeelen opgehoopt, dat een enkele vonk alles in de lucht kan doen vliegen.

Intusschen heeft de koningin van Engeland na 18 jaren wederom op de meest eenvoudige en vreedzame wijze de *City* bezocht, en hoeveel er ook in Engeland en vooral in Ierland moge zijn dat het hart verontrust, toch valt het niet te ontkennen, dat bij het Engelsche volk onder alle standen der maatschappij, onder alle partijen, eene gehechtheid aan en een eerbied voor de koningin bestaat die andere vorsten jaloersch kan maken en het hart der koningin met groote blijdschap moet vervullen. C. S.

1) Volgens de laatste berigten is er in den toestand des konings eene merkelijke verbetering gekomen.

Staatkundige Pers.

De heropening der Tweede Kamer deed de belangrijkheid onzer dagbladen deze week aanmerkelijk dalen. Plaatsruimte en arbeidstijd ontbreekt voor degelijke discussie, als kamerverslagen en kameroverzichten en debatkritiek en alle tijd en ruimte in beslag nemen.

De discussie over de Indische begrooting was voor Kamer en ministerie een pijnlijke bezigheid. Bij het malaise onzer koloniale toestanden kon het niet anders, of de koloniale kwestie moest aan de discussie worden vastgehecht, en terwijl het welbegrepen belang van regeering en koloniën de verschuiving dier koloniale discussie naar de begrooting van koloniën, of liever nog naar de behandeling der agrarische wetten moest verschoven hebben, heeft toch de Kamer het noodlottig voorbeeld van den heer Mirandolle gevolgd en zich te water begeven zonder te willen zwemmen. Daardoor zijn de argumenten der koloniale kwestie voor en tegen aangeroerd, zonder krachtig doorgevoerd te worden, en men heeft een debat gekregen, te breed voor een Indische begrooting en te eng voor de koloniale kwestie in het groot. Zien we wel dan heeft het debat getoond, 1°. dat de geavanceerde koloniale partij den toestand beheerscht; 2°. dat de minister van koloniën zich door de geavanceerden laat voortdringen, al betuigt hij herhaaldelijk dat hij geen handbreedte wijkt; 3°. dat de gematigd liberalen en de liberaal-conservatieven elkander op verrassende wijze beginnen te naderen; en 4° dat er van een eigen opinie der Christelijk historische rigting in de koloniale kwestie bij de discussie moeijelijk iets te ontdekken viel.

Ook in verband met deze discussie is het opmerkelijk, dat èn de heer Groen in zijn **Ned.-Ged.** en het **Volksblad** èn de **Arnhemsche Courant** een schier eensluidenden klaagzang aanheffen over het bederf, waaraan de constitutionele regeringsvorm ten onzent lijdt. Vooral van de zijde der Arnhemmer is het betoog verrassend, dat de Kamer door kleingeestige controle over begrootingsposten, de ministers al meer en meer gewent, om de ministeriële verantwoordelijkheid van zich af op de Kamer te schuiven.

Toch lijdt de aanklacht van **Volksblad** en **Arnhemmer** beide aan een eenzijdigheid die, gaf men haar gehoor, ons even spoedig naar de niet minder eenzijdige autocratische sympathiën van het ministerie Heemskerk zou terugleiden. Noch in verzwakking van de contrôle der Kamer, noch in steviging van het regeringselement ligt ons heil, eenvoudig omdat de macht niet aanwezig is, die de wederzijdsche machten binnen haar grondwettige grenzen houden kan. Het malaise dat zich in hooger kringen openbaart, is eenvoudig de uitademing van het malaise, dat geheel ons volksleven verteert. Het gemis aan geloof ontbindt de banden des levens, en alleen uit een gezond en door geloof gebonden volksleven, komt een Kamer voort, die 't volksheil zoekt, en worden de staatsmannen geteeld, die werkelijk regeeren kunnen.

Daaruit alleen verklaart zich dan ook de noodlottige monumentskwestie, die door de beide bladen der residentie, het **Dagblad** en het **Vaderland** besproken is. Het **Dagblad** wil, dat de dag van 17 November althans te 's Hage door overheid en burgerij als nationale feestdag gevierd worde; en het **Vaderland** bestrijdt dat denkbeeld met argumenten van zoo gezochten, zoo cynischen aard, dat ze slechts strekken kunnen om een ander niet-uitgesproken argument te doen vermoeden. Toch heeft geen der beide bladen onze sympathie. Een nationaal feest is op dit oogenblik eenvoudig een fictie. Geen keur van oratorie noch stroomen van licht kunnen ons de ellende van ons volk doen vergeten. Zonder voorafgaande verootmoediging is feestviering geen dankbare herinnering, maar opgewonden afleiding. Juist door het vergeten van dien eisch zijn de lofredenaars op nationalen zin er mede schuld aan, dat zich stemmen tegen hun denkbeeld verheffen. En gelijk het met »*Hooger zegen*" uit de troonrede, zoo als het met het gebruik van den *Oranjenaam* ging, zoo zal 't ook van lieverlede met de *Vaderlandsliefde* gaan. Omdat men Hooger zegen zonder geloof aan den God der Openbaring, Oranjeliefde zonder geloof aan Oranje's goddelijke roeping, vaderlandsliefde zonder geloof aan den God der Vaderen wil, zal men die heilige factoren van ons volksleven verslijten zonder ze kracht te doen oefenen, en geesten wakker maken, die niet dan onheilspellend zich op de markt van ons volksleven vertoonen kunnen.

De **Noordstar** gaf slechts een enkel artikel over het lager onderwijs. Het overige moest voor de koloniale kwestie achterstaan. In zijn artikel van 3 November beantwoordt het de vraag, of het, zoo er geldige bezwaren bestaan tegen de schoolwet, goed is ze te verhelpen? Zij meent dat dit geschieden moet en fletrisseert de bedenkingen, die door voorstanders der schoolwet tegen deze operatie worden aangevoerd. De wet, zegt zij, moet verzwakt worden juist door het opstoppen van het kwaad. We juichen dit antwoord toe. Alleen zouden we consequentie wenschen. Wie zoo spreekt over de schoolwet, moet he roepen wat in een vorig artikel over art. 194 der Grondwet gezegd werd.

Van meer beteekenis is de verklaring der **Rott. Courant:** Wij zouden willen een goede, niet dogmatiseerende, maar van echt christelijken geest doortrokken volksschool, waar het oud, geen modern Christendom onderwijs en onderwijzer bezielt. We zouden die wenschen als *regel*, de staatsschool als *aanvulling* en *exceptie*, en daar waar zij noodig mocht blijken, *echt* en *onmiskenbaar neutraal*. »Ook al is de scheidsbrief tusschen dit blad en de conservatieve partij nog niet officiëel geregistreerd, toch voelt ieder, dat na de verklaring over het cultuurstelsel en deze over de onderwijskwestie, het huislijk samenleven voor beiden ondragelijk wordt.

Het **Vaderland** volgt het voetspoor van hare gestverwanten, om door buitenlandsche berichten over het onderwijs haar meening bij ons volk aan te dringen. Zeker niet kwaad gezien en stellig haar recht. Niet kwaad gezien, want het merk van uitheemschen oorsprong heeft bij ons volk maar al te dikwijls den voorkeur. Haar recht, want in het debat mag men zijn argumenten zoeken waar men wil, mits ze eerlijk worden gebruikt. Toch moest de pers der neutralisten gevoelen, dat haar tactiek slechts de vrije school ten goede kan komen. Vooreerst omdat een trekken van het buitenland in het debat, de scheuring tusschen de liberalen en democraten bevorderen moet. Maar ook, omdat uit het buitenland nog steeds 10 argumenten *tegen* haar tegen één voor haar meening is bij te brengen. Voeg daarbij dat de neutrale school buiten af bijna uitsluitend geëischt wordt door mannen, die openlijk met alle geloof gebroken hebben, en onze moderne predikanten reeds eenige etmalen vooruit zijn gereisd, en ze zal zelve begrijpen hoe weinig zulke citaten de liefde van Holland's volk voor de neutrale school verhoogen zullen. Verliest men daarbij eindelijk niet uit het oog, wat verschil er tusschen de neutrale school buiten af en onze staatsschool bestaat, hoe de geaardheid der volkeren, de geheele toestand van hun leven, hun verleden en heden verschilt, en de bladen der radicalen zullen ons wel gelooven willen, dat de opening dier nienwe batterij tegen de vrije school, door ons eer met vreugde dan met wee begroet wordt.

Ten slotte wijzen we nog op den strijd tusschen Ds. Tiele, den vaandeldrager der modernen, en de **Groninger Courant**. De leeraar der Rotterdamsche remonstranten heeft zich in de sociale kwestie gemengd, en daarover woorden gesproken, waarin het minimum van geloof, dat hem nog bleef, zich onverholen uitsprak. Maar ijlings komt de pers der vrijzinnigen tegen zulk eene verblinding op. Men noemt zijn daad een uiting van *modern clericalisme*. Met zekere voorliefde noemt men hem *dominé* Tiele, om op de bron te wijzen, waaruit die misplaatste geloofsuiting vloeide. Het is eenvoudig een *da capo* van wat met Zaalberg's volgelingen is geschied. Gedwee zoo lang hij at brak, stelden ze zich tegen hem, zoodra hij positief wilde spreken. Kan er, zoo vragen we, droeviger pleidooi tegen de moderne theologie gevoerd worden, dan de weerbarstigheid harer eigen kweekelingen, die ijlings in woede opvliegt, zoodra ze tot vroomheid manen wil? Maar aan wie de schuld? Als ik zelf den opstand gepredikt heb, geschiedt mij dan onregt, als ik te vergeefs gehoorzaamheid zoek? K.

Christelijke pers.

Te vergeefs zochten we in het Novembernummer der »**Christelijke stemmen**" een da capo van het zoo belangrijk artikel, een vorig maal door Ds. Brandt in dat maandschrift ons aangeboden. Hoe belangrijk Mr. van Lennep's referaten uit Keerl's meesterwerk, hoe waar ook de gedachten van H. H. over »de macht der persoonlijkheid" zijn, toch veroorloven we ons de meening, dat een »christelijk maandschrift" weg moet kwijnen, dat te midden van zooveel strijd en benardheid, in een maand als we thans doorleefden, niet een enkel actueel woord te spreken heeft en zich uitsluitend in abstracte beschouwingen verliest. Een artikel als van Brandt over de statistiek geeft dunkt ons den maatstaf aan, dien we ook dan nog als men abstracte denkbeelden behandelen wil, geen oogenblik uit het oog mag verliezen.

De **Stemmen van waarheid en vrede** begrijpen die behoefte van het oogenblik beter. Het stuk van A. Montagne. »*Het ministerie en de Herv. Kerk*" is actueel, met kennis van zake geschreven en leidt tot een energieke conclusie. De nalezing over »*Wolbers, geschiedenis van Java*" is een flinke poging om de coloniale politiek der chr. hist. richting te helpen vormen. En de *Kroniek* laat zich als altijd goed lezen, al veroorloven we ons de opmerking: 1°. dat zij ditmaal te atomistisch en te weinig een photogram van het politiek en kerkelijk leven was; 2°. dat de meening van den redacteur over de circulaire van het Algem. Coll. van Toezicht alleen bij oppervlakkige lezing van dat stuk, en ook dan nog maar een oogenblik kan worden volgehouden.

Met het 10e Nummer zijner **Nederlandsche Gedachten** sluit de heer Groen de eerste serie van deze kernachtige opstellen.

Nog eens doet hij een aanval op de conservatieven, die door hun tegenstelling van *Republiek* en constitutioneele monarchie de kwestie van regeeringsvorm vervalschen, en het prestige van den Oranje-naam verzwakken, juist door Oranje's naam te verbinden aan een streven naar anti-constitutioneele monarchie, dat ten onzent nooit nationaal kan worden en juist de tegenstanders van Oranje sterkt.

Met zelfvoldoening wijst de oude strijder voor vrijheid en volkshistorie op zijn vroegeren loopbaan terug, om met citaten van vroeger dagteekening te toonen, dat hij nooit geschroomd heeft het republikeinsch karakter van ons staatsleven, ook in den vorm der constitutioneele monarchie, voor Oranje, al scheen het soms tegen Oranje te handhaven.

»Geen autocratie naar Ultramontaanschen of Napoleontischen trant," maar ook geen koning figurant, geen vergulden weerhaan op de torenspits, die, van dit exceptioneel verheven en schitterend standpunt, de politieke windvlagen niet gadeslaat, en evenwel aanwijst, is en blijft zijn overtuiging.

De schadelijke gevolgen van deze conservatieve operatiën, ook voor de onderwijskwestie, worden ten slotte door hem in een somber licht geplaatst.

Let op wat thans in het parlement geschiedt, en uw geloof zou een wondere veerkracht moeten hebben, zoo ge thans nog aan de oprechtheid van der conservatieven passie voor vrij onderwijs vasthield, gelijk ze in 66 en 67 in kameradvies en dagbladartikel sprak.

Het **Kerkelijk Weekblad** deelt de officiëele stukken mede in zake de kerkgoederen, gewisseld tusschen het Provinciaal collegie van Gelderland en de nieuwe kerkvoogden van Hien en Doodewaard. Ze zijn een interessante proeve van de landsvaderlijke voogdijschap, die de synodalen tegen recht en billijkheid in, nog over de vrije gemeenten willen uitoefenen.

Onder de rubriek »School" geeft de redactie een uitmuntend betoog over de tyrannie van den gemeenteraad te Wonseradeel jegens den onderwijzer van der Meulen, die van de openbare tot de bijzondere school dorst overgaan en daarom gestraft werd. Reeds weet men dat de rechtbank te Sneek van der Meulen in het gelijk heeft gesteld.

De **Wekstem** bevat een betoog van Jhr. A. M. C. van Asch van Wijck, tegen de meening alsof zending en evangelisatie uitsluitend aan den leeraarsstand moest worden overgelaten. Vooral in een orgaan der Chr. Afgesch. is zulk een betoog zeker niet misplaatst, hoewel we toch het oog niet sluiten mogen voor den eisch van orde in het gemeente leven, die meebrengt, dat niet elk gemeentelid op zich zelf, maar de gemeente door en in haar leden voor het werk der missie geordend zij.

Veel belangrijker intusschen is de mededeeling van Br. Gips over de kerkelijke procedure te Dordrecht tegen Kousbroek. Deze broeder was als lid der Herv. kerk te Dordrecht werkzaam als Evangelist en is thans in het kies-collegie der gemeente benoemd. De tegenpartij heeft hiertegen geprotesteerd, eerst bij den kerkeraad die de zaak weigerde te instrueeren, daarna bij het Klassikaal Bestuur, dat Br. Kousbroek heeft ontzet uit zijn kerkelijke bediening, omdat geen lid der kerk recht heeft zonder ordening te evangelieseeren in zalen, zondagscholen of jongelingsvereenigingen.

Het Provinciaal Kerkbestuur van Zuid-Holland heeft dit vonnis in hoofdzaak bekrachtigd.

Er is thans cassatie bij de Syn. commissie aangevraagd.

Het geldt dus de vraag of het Synodale Bestuur de ondragelijke tyrannie zoover zal durven drijven, van niet alleen zelf het ongeloof in onze kerk te bevorderen, maar zelfs hen te straffen die Gods woord prediken durven.

Hetzelfde beginsel moet ook bij deze procedure beslist worden, dat voor lange jaren èn in de procedure Kohlbrugge èn in de procedure der Afgescheidenen ten gunste van het ongeloof en tegen Gods woord beslist werd.

Het **N. Vaderl. Cour.** dringt in een hoofdartikel nogmaals aan op de oprichting van een Christelijk- Historisch dagblad; we hebben symphatie voor die gedachte. Zulk een blad moet en zal er komen. Maar toch meenen we dat de mislukte poging, die onlangs werd aangewend, ons de harde waarheid moet doen inzien, dat het oogenblik voor zulk een onderneming nog niet rijp is. Een dagblad sterft weg, zoolang het onze richting moet worden opgedrongen. Het kan dàn alleen bloeien als het zich slechts behoeft te vertoonen, om dankbaar door de mannen onzer richting te worden aanvaard.

De **Hoop des Vaderlands** geeft voorop een korte, maar zeer belangrijke, officiëele mededeeling van de Hoofdcommissie van Chr. Nat. schoolonderwijs, waarin die Hoofdcommissie onverdeeld hare goedkeuring hecht aan de door de Chr. Nationalen op het schoolverbond gevolgde gedragslijn.

Door de redactie wordt daarop in een breedvoerig artikel dit gevoelen gesteund en met veel scherpzinnigheid aangetoond, hoe juist de schoolwet van 1857 ook hier weêr het struikelblok was, waardoor samenwerking voor de verschillende richtingen onmogelijk wordt.

Belangrijk is eindelijk haar polemiek met de **N. Rott. Cour.** Met den overmoed van den reus heeft de Rotterdammer zich op het dwergachtige blad geworpen. Toch zal reeds de eerste ontmoeting haar getoond hebben, dat snorkerij thans zoomin als in Davids dagen een kracht is, en dat die kleine blaadjes der christ. hist. richting, hoe gering en onaanzienlijk ook, nog dank zij hun beginsel, te veel verweerkracht, hebben om anders dan met goede wapenrusting ze aan te tasten. De man van het onderwijs bij de H. des V. is een veteraan van de oude garde, die niet zoo ligt overbluft wordt, noch vluchten gaat, als een nieuw aangeworven vrijwilliger uit het Rotterdamsche kamp goed vindt zeer onhandig op hem aan te leggen. K.

Vergadering van het Schoolverbond te Utrecht.

III.

De repliek op de dagbladpers zou in ons derde artikel gegeven worden. En dan beginnen we met te constateeren, dat tot dus ver in geen der bladen een antwoord op de in ons vorig artikel gestelde vragen gegeven is. We zijn dus in ons recht, zoo we, zoolang de proef van het tegendeel uitblijft, de door ons aangewezen beantwoording dier vragen, voor de eenig mogelijke houden.

Onze repliek zij het eerst aan de *N. Rotterdammer*, niet omdat zij het eerlijkst, maar omdat zij het felst polemiseert. Onder alle dagbladen, onder die harer eigen partij zelfs, staat zij door onfatsoenlijke felheid en niets sparende bitsheid alleen. Natuurlijk beantwoorden we zulk een in scheldtaal zich verloopend debat niet, dan voorzoover het argumenten oplevert, en willen wat den toon van haar polemiek betreft, alleen vragen, of een dagblad niet zich zelve compromitteert, dat van mannen als den Hoogleeraar de Geer, wiens kennis en doorzicht zelfs door een liberaal minister in de Tweede Kamer gehuldigd werd, als van »nare stoute kinderen" gesproken durft. Naarmate de *N. Rott.* in uitgebreider kring gelezen wordt, is het te meer te betreuren, dat zij door den onbeschaafden, onwellevenden toon van haar polemiek zulk een onzedelijken invloed uitoefent. Moet dan nu pas het *Dagblad* zich meer intoomt, de *N. Rott.* de weinig eervolle taak aanvaarden, om de ontstane leemte in het geënvenimeerd debat aan te vullen? Vooral, zoo we den beschaafden toon van haar leading-artikels b. v. over »*fabrieksarbeid en schoolpligtigheid*" met de grofheden van den »Chevalier des débats" onder het binnenland vergelijken, kunnen we niet luide genoeg onzen wensch uitspreken, dat de betere geest in de redactie allengs krachtiger moge optreden en, kon het, die min edele elementen uitwerpen, die schande brengen over haar naam.

Maar genoeg hiervan. We komen tot haar argumenten.

Het argument *Groen* plaatsen we daarbij voorop. Zij zoekt Groen's isolement te verheffen, maar meent, in strijd met het gevoelen van het *Handelsblad*, dat de Christelijke Nationalen te Utrecht, niet in diens geest handelden, maar veeleer op kinderachtige wijze een carricatuur van zijn manlijke houding hebben geleverd, die juist bij vergelijking met Groen's isolement te sterker zich zelve veroordeelt.

De redactie zal uit N° 10 der *Ned. Ged.* reeds gezien hebben, dat zij dit argument moet laten varen. De heer Groen toch verklaart zelf, dat ook »naar hem voorkomt de doelloosheid van doeltreffende zamenwerking na verwerping van het amendement was gebleken."

De redactie heeft het dus zich zelve te wijten dat zij door den naam van Groen tegen ons op te roepen, ons thans in dien naam een niet genoeg te waardeeren wapen tegen haar heeft gereikt. Alles toch wat zij tot lof van Groen in haar artikel schreef, moet thans ons mede ten goede komen.

Het tweede argument willen we liefst het argument-*Verhagen* noemen. Door het verwerpen van Verhagen's voorstel was ons, zoo meent ze, het blijven mogelijk gemaakt.

Ook bij dit argument maakt de redactie ons den strijd zeer licht. Zij blijkt toch over de groote vraag der schoolplichtigheid niet homogeen te zijn.

De schrijver van het humane artikel over schoolplichtigheid in het nummer van 9 November voert een zoo absoluut pleidooi tegen schoolplichtigheid als we nog zelden lazen. Maar van een geheel ander gevoelen is de polemiseur van Rotterdam 31 October. »*Binnenland.*" Hij toch schrijft:

„Men wist van te voren wel, dat een vergadering als te Utrecht bijeen was, niet dwaas genoeg zou wezen, om nu reeds zich aan banden te leggen, en voor altijd middelen zou uitsluiten, die in de toekomst wel eens konden blijken de *beste*, de eenig mogelijke te zijn, ofschoon men schier eenstemmig oordeelde, dat alle andere gepaste middelen eerst moesten worden beproefd."

Van de tafel der redactie gaat dus op 31 October een stem op: Schoolplichtigheid misschien het beste, het eenig mogelijke middel, en op 9 November een andere die welsprekend tegen schoolplichtigheid als een volstrekte onmogelijkheid bij ons volk pleit.

We duiden dat gebrek aan homogeniteit der redactie niet ten kwade. Alleen zij veroorloove ons te meenen, dat dezelfde oneenigheid van denkwijze ook bij de afstemmers van het voorstel Verhagen bestond. In ons vorig artikel hebben we dit met de woorden van het verslag bewezen. Tegenspraak is hier onmogelijk.

En als nu de ééne bestrijder ons tegenwerpt: »we wijzen uw amendement af, omdat ge vraagt wat ge niet *behoeft* te vragen", en een ander ons terecht zet, »omdat we vroegen, wat we niet *mochten* vragen", dan kunnen wij daartoe het stilzwijgen doen, omdat onze tegenstanders de goedheid hebben elkanderen in plaats van ons te treffen.

Als de een zegt: »Uw vragen om waarborg tegen schoolplichtigheid is dwaasheid," want ze is afgestemd.

en de ander zegt: »Uw vragen om waarborg tegen schoolplichtigheid is onredelijk," want we moeten haar openhouden,

dan is de strijd voor den verdediger niet zwaar. Minder echter pleit het voor de redactie der *N. Rott.*, dat ze de dagbladenpolemiek toevertrouwt aan een publicist, die in éénzelfde kolom beide stellingen verdedigt en dus zich zelf weerlegt.

En toch dit is zoo.

In dezelfde kolom, waaruit we het boven gegeven citaat afschreven, lezen we het volgende:

„Niet alleen dat de heer Verhagen het protest niet heeft uitgelokt, maar zijn voorstel was juist de brug, waarover de partijen elkander hadden kunnen naderen. Nu het met overgroote meerderheid verworpen was, bestond er geen reden om te vreezen, dat van het schoolverbond de wettelijke schoolplichtigheid *hoofddoel* zou worden. Het groote bezwaar was dus opgeheven. Men was het op dit hoofdpunt eens."

Wie logisch denkt, zal gevoelen dat voor »hoofddoel" *middel* dient gelezen te worden, zal die conclusie doorgaan, en den onverzoenlijken strijd voelen tusschen beide citaten uit éénzelfde kolom.

Het derde argument is voor geen debat vatbaar. Beriepen de *christelijk-nationalen* zich op het *geweten*, de *N. Rott.* vindt goed dit eenvoudig voor een leugenachtig voorgeven te verklaren.

Daar strijdt men niet over.

Het gewetens-argument kan uit zijn aard nimmer overtuigen, maar vindt onder ernstige strijders steeds dien eerbied, dat men er voor zwijgt, zonder zich gewonnen te geven.

Vindt de *N. Rott.* goed zich op te werpen als rechter over het forum internum,— die vrijheid

zij haar gegund. In zulk een strijd is er slechts één beslissing mogelijk: de beslissing van Hem, wiens stem in het geweten spreekt. We vertrouwen dan ook dat de redactie zelve bij herlezing van haar stuk, de onvoegzaamheid van dien uitval zal erkennen.

Drie dingen meent de *N. Rott.* eindelijk, dat het publiek uit het gebeurde leeren kan.

1. De Christelijk-nationalen willen heerschen of ze trekken zich terug.

Is daarmee bedoeld, dat we streven naar de *heerschappij van ons beginsel*, dan zal niemand haar weerspreken. Maar eilieve! waarheen streven uw eigen artikelen anders, dan naar het tot heerschappij brengen van wat u ten beginsel is?

We dachten, óf er is geen overtuiging, óf het zoeken van heerschappij voor haar beginselen is haar wezen en aard.

2. De Christelijk-Nationalen hechten meer aan dogmatische formulen dan aan volksverlichting.

Gaarne geven we aan wie goed raden kan, te gissen, in welk verband deze aanklacht staat tot ons amendement. Maar overigens erkennen we gaarne: dat als eenerzijds een verlichting *à la Buckle* staat, die 's menschen oprechtheid en liefde tot den naaste opzettelijk verminderen wil, om de maatschappij voor jammeren te bewaren, die onkunde haar brengen zou, en anderzijds de dogmatiesche formule van den Heiland der wereld, die alleen van leugen en zelfzucht ons verlossen kan, — we moeilijk zúlk een verlichting boven zúlk een dogmatiesche formule verkiezen kunnen. 1)

Eindelijk:

3. De Christelijk-Nationalen hebben getoond, wat geluk het voor Holland is, dat hun scholen zoo zeldzaam zijn, waar zulk een weinig Christelijke geest hen bezielt.

Zou de redactie dan *haar* artikel van 31 October soms als model van verdraagzaamheid, als proeve van Christelijken geest onder de lectuur onzer scholen willen opnemen?

Wij weten beter. Maar ook van deze insinuatie geldt het, dunkt ons, dat de tactiek om *eerst* door toegeven aan eigen hartstocht de daad zijner tegenstanders te denatureeren, en *dán* het reflex van zijn eigen hartstocht hun als onreinheid des harten verwijten, te onhoudbaar is, om weerlegging te behoeven.

De *Arnhemsche Courant* heeft in haar nummer van 3 November onze houding op eene wijze bestreden, die het debat veel aangenamer zou maken. Zoo we toch enkele ongepaste velleiteiten over »*bevindingen*" en »*huichelen*" buiten spel laten, die slechts toonen, hoe bijna onmogelijk het onzen tegenstanders is, zich van spotternij te onthouden, waar het belijders van het Evangelie geldt, dan is haar polemiek kalm en ernstig gemeend.

Toch kan onze repliek aan haar zeer kort zijn.

De *Utrechtsche Courant* toch heeft het voor ons reeds tegen haar opgenomen. De *Arnhemmer* is onbepaald *tegen*, de *Utrechtsche Courant* gepassioneerd *vóór* schoolplichtigheid. Gene noemt dus »sporadische aanbevelingen", wat voor deze stellige openbaringen van den geest zijn, die in het schoolverbond heerscht.

De *Utrechtsche Courant* moest dan ook de eerlijkheid hebben onze houding goed te keuren, wat zij niet doet, om licht te begrijpen redenen. Maar de *Arnhemmer* heeft van uit haar standpunt volkomen recht, om onze houding af te keuren. Bestaat er geen gevaar voor schoolplichtigheid onder deze wetgeving, dan was er voor ons heengaan geen oorzaak.

In den strijd tusschen haar en ons moet dus de strijd tusschen de *Arnhemmer* en *Utrechtsche Courant* beslissen, en zoolang de feiten waarop de *Utrechtsche Courant* zich beroept, voor weerlegging onvatbaar zullen blijven, zal het ongemotiveerde van het Arnhemsche oordeel over onze houding moeilijk te rechtvaardigen zijn.

Maar dien strijd daargelaten, we wenschten van de *Arnhemmer* wel te vernemen, waarom, zoo men tegen schoolplichtigheid, ook als *middel* was, ons amendement verworpen werd, dat niet anders dan waarborg tegen schoolplichtigheid als middel begeerde? (over kosteloos onderwijs zie ons vorig artikel).

Is er, zoo vragen we, sterker bewijs mogelijk, dat men schoolplichtigheid *niet* als middel wilde uitsluiten, dan *juist de verwerping van ons amendement?*

Over het gevoelen der *Arnhemmer*, dat de vergadering zich *niet* inhumaan jegens ons zou gedragen hebben, valt natuurlijk moeilijk te twisten. Het geldt hier voor eerst een *feit* en ten tweede de *appreciatie* er van. Het *feit* dat de vergadering onstuimig was, wordt door allen toegestemd, die beweeren, dat er na ons vertrek eerst kalmte is gekomen; waaruit tevens blijkt, dat de onstuimigheid wel degelijk zich tegen onze geestverwanten richtte.

De *appreciatie* daarentegen, of men zulk een onstuimig opbruisen tegen de woordvoerders der minderheid al dan niet humaan acht, hangt natuurlijk geheel af van de subjectieve opvatting, die wederzijds over humaniteit van debat bestaat.

Aan den inzender van het stuk »de Herau t en de meeting te Utrecht" in het **Vaderland** van 9 November, bijvoegsel, brengen we een dubbel verzoek.

Vooreerst dat hij de goedheid hebbe het antwoord onzerzijds, met welk recht wij »kleine fractie" ons niettemin de »nationalen" noemen, zelf te willen naslaan in de rede, waarmee dit jaar de *Algem. vergad. van Chr. Nat. Schoolond.* geopend is. Dat antwoord, reeds maanden voor zijn vraag gedrukt, maakt die vraag volkomen ongemotiveerd, zoolang men van de zijde der neutralisten de repliek op dat antwoord schuldig bleef.

Op een tweede opmerking van den geachten inzender, dat wij, leden van den Bond geworden, dien verlaten konden, zoodra ons bleek, dat de Bond zich in verkeerde richting bewoog, verzoeken we hem zelf de weerlegging te vinden in het antwoord op de vraag: Zoo er te Utrecht een trein afgaat, in de richting, die én naar Amsterdam én naar Rotterdam voert, en er bestaan voor u redenen, waarom een komen in Amsterdam u dezen dag voor altijd noodlottig zou zijn, moet gij dan toch plaats nemen, zoo de conducteur, zoo de passagiers, zoo de stations-chef u geen ander antwoord geven willen dan dit: »Dat de trein niet naar Amsterdam gaat kunnen we niet stellig verzekeren, maar neem vast plaats. Merkt ge onderweg, dat de trein dien kant opgaat, dan gaat ge er te Breukelen of Nieuwersluis eenvoudig uit. Kom, heb maar vertrouwen."

1) Men zie het citaat uit *Buckle* in het vorig nummer van de *Heraut*; artikel *Kieswet*.

Zijn overige opmerkingen verraden te weinig doorzicht in de kwestiën, die in het pleit betrokken waren om gedachtenwisseling mogelijk te maken.

De conservatieve pers heeft in het **Dagblad** een beoordeeling van onze houding gegeven, die in zachtheid en welwillendheid onze stoutste wenschen overtreft. Geen bitter woord is haar ontvallen. Ze heeft eenvoudig verklaard, »dat voor 't oogenblik ten minste het dreigend gevaar was afgewend" en ieder weldenkende dus voorshands gerust kan zijn. Wat te Utrecht gebeurde verklaart zij eenvoudig uit dat zelfde gemis aan practischen zin, waardoor de heer Groen zoo vaak het succes van zijn streven in de waagschaal heeft gesteld.

De conservatieve pers houde ons ten goede, dat haar betoog ons niet heeft overtuigd.

Waar toch wringt de schoen? De conservatieven beelden zich nog steeds in, dat wij geen andere eischen van gewetensvrijheid, geen ander protest tegen conscientie-dwang te stellen hebben, dan ook door hen aan het radicalisme wordt voorgehouden.

Onze eischen dus steeds naar hun eigene wenschen afmetend, moeten ze voortdurend in de dwaling vervallen van te meenen dat wij één zelfde belang met hen hebben, en ons van onpractischen zin beschuldigen, zoo wij ons nog onvoldaan toonen, ook nadat hun eischen zijn ingewilligd.

Hoezeer we dus ook het warme woord hunnerzijds voor gewetensvrijheid gesproken waardeeren, toch kunnen we voor ons zelven de grensbepaling niet overnemen, die voor hen tusschen conscientie-dwang en vrijheid van geweten bestaat.

Ze zouden ons voor zekere verkortingen van het conscientie-recht willen vrijwaren, en daarom met ons tegen de radicalen strijden. Maar om, als wij straks beweerden, dat de conscientie-dwang ons, ook met de opheffing dier enkele belemmeringen, onhoudbaar was gebleven, zich met de radicalen tegen ons te keeren en ons te doen bezwijken onder de schier algemeene overtuiging, dat we nu *te* ondankbaar, *te* onhandelbaar bleven, dan dat men zich nog langer zou ophouden met onze klacht.

De **Rott. Courant** heeft zich nog te weinig uitgesproken, om ons meer dan een gissing te veroorlooven omtrent haar staatkundig karakter. Haar artikel over Coloniën, van 9 November, toont alleen dat ze niet uit het kamp der conservatieven komt.

Blijkbaar was haar ongunstige opvatting over onze houding gevormd, zonder kennisneming van onze artikelen. Het »audi et alteram partem," vooral waar die „altera pars" warmer sympathie mag vermoeden, dan in het artikel doorstraalde, zal dus eerst door hare redactie in praktijk moeten gebracht worden, om ons haar blijvende meening te doen kennen. Haar kunnen we hierom eerst dán antwoorden, als ons verzoek om revisie van het vonnis óf zal zijn afgewezen, óf zijn vrucht zal gedragen hebben.

Aan de **Nieuwe Goesche Courant**, maar vooral aan de **Hoop des Vaderlands** brengen we onzen dank voor de uitnemende wijze, waarop ze ons in het pleidooi ter zijde stonden.

Voegt men hierbij, dat èn **de Wekstem**, èn **de Bazuin**, èn het **Kerkelijk Weekblad**, èn het **Nieuw Vaderl. Courantje** onze houding volkomen hebben goedgekeurd.

Vergeet men bovenal niet, dat de »leader" onzer richting in zijn **Ned. Ged.** de doelloosheid van verder blijven ter vergadering heeft erkend.

Dan zal men dit ten minste moeten toegeven, dat elke poging ijdel is, om ons als vrijbuiterskorps van hartstochtelijke heethoofden van onze partij te isoleeren.

Waar de geheele pers eener richting de houding harer woordvoerders goedkeurt, en onvoorwaardelijk beaamt, weerlegt zulk een taktiek zichzelve. Zijn er die in meening van hen verschillen, hun komt dan de heterodoxie ten laste. Niet door de opposanten, maar door hen aan wier zijde de pers eener richting is, werd het woord der richting gesproken.

En hiermee sluiten we onze artikelen over het schoolverbond. Voor verdere repliek, mocht die noodig zijn, zal onder het dagbladoverzigt van zelf plaats gevonden worden.

Ter orientering van onze lezers bij het debat, dat zich verder ontspinnen moest, herinneren we ten slotte nog slechts aan deze feiten:

De democratische pers zal steeds onbesuisd de schoolplichtigheid eischen.

De liberale bladen zich steeds principieeler tegen schoolplichtigheid verzetten.

De conservatieven zullen ook op dit punt meer en meer hun geestverwantschap met de liberalen huns ondanks openbaren.

Maar waarin democraten, liberalen en conservatieven ook verschillen mogen, hierin zullen ze steeds homogeen worden bevonden: in het onvoorwaardelijk afkeuren, van wat aller gemeenschappelijke vijandin, de echte revolutionaire richting krachtens haar levensbeginsel doet of spreekt.

Utrecht 9 Nov. 1869. K.

Het Schoolverbond.

Slechts noode vat ik de pen op in zake het Schoolverbond. Ik zou gezwegen hebben, ware het niet dat ik Christelijke vrienden, die met mij sympathiseren, gelijk moet geven, dat schrijven thans pligt voor mij is, omdat er omtrent mijne houding 27 October en mijne beweegredenen nog niets bekend is gemaakt.

Vooraf doe ik opmerken, dat thans de vraag buiten behandeling blijft, of zamenwerking met liberalen en modernen, tot het tegengaan van schoolverzuim mogelijk is. Zij toch, die de vergadering verlaten hebben, hebben door hun komen getoond, dat zij met mij die zamenwerking niet onmogelijk rekenden. Hierin verschillen wij dus niet.

Verder wil ik nog mededeelen, dat zoowel bewierooking als berisping mij volkomen onverschillig laten, omdat ik weet, dat het eigenbelang der partij zeer in het spel, en de oorzaak van prijs en berisping is. Doch ter zake.

1°. De groote vergadering van het Schoolverbond was naar mijn oordeel zeer onwellevend. Niet alleen de heer Feringa, ook andere sprekers zijn door het gedruisch in de zaal in het spreken belemmerd.

2°. De heer Feringa is niet in de rede gevallen, omdat hij sprak over gewetensvrijheid. Neen, de wel wat onbeleefde vergadering meende, dat de heer Feringa, den korten tijd in aanmerking genomen, de zaken wat hoog ophaalde. Zoo althans lieten zich eenigen rondom mij uit. Dat de vergadering niet met gewetensvrijheid den spot dreef, bleek genoegzaam uit het luide applaudissement, dat Jhr. v. d. Heim na zijne rede voor gewetensvrijheid inoogstte.

3°. In de vergadering heerschte tijdens de stemming over de motie Verhaegen groote verwarring. Velen dachten, dat er niet alleen over de schoolpligtigheid als *doel*, maar ook als *middel* gestemd werd. Zoo b.v. Prof. Opzoomer, hoewel vlak bij de bestuurstafel gezeten; zoo verscheidene mannen, die achter mij zaten; zoo, naar het mij toescheen, een oogenblik de president. Immers op een toon, die een ontkennend antwoord waarschijnlijk achtte, vroeg hij aan Dr. Kuyper, na afstemming der motie Verhaegen, of hij nu toch nog zijn voorstel in stemming wenschte gebragt te zien?"

Is het te verwonderen, dat zij die meenden, dat schoolpligtigheid ook als middel afgestemd was, eenigzins baloorig werden, toen Dr. Kuyper zijn amendement bleef vasthouden?

4°. De vergadering heeft de voorstanders van Christelijk-nationaal Schoolonderwijs als zoodanig volkomen vrijheid van spreken gegeven.

Dr. Kuyper is toch, hoewel hij het zelf niet begeerde, door de vergadering uitgenoodigd, nog nader zijne meening uiteen te zetten.

Ja, ik heb mij bedroefd over de smartelijke scène, die zijne rede besloten heeft. De vrijdenker Verhaegen, die zich zoozeer beroemde een man der vrijheid te zijn, moge zijne opvatting van vrijheid van spreken verdedigen. Door zijn zich omkeeren en ophitsen kwam er eene beweging in de vergadering, die echter door den praeses afgekeurd werd. De zonder uitlegging eenigzins raadselachtige woorden van Dr. Kuyper: »Dan gaan wij naar de gevangenis," hebben mede aanleiding tot de beweging gegeven, omdat zij door de meerderheid aldus werd opgevat: »Gij zult ons dwingen, wat *gij* denkt, goed te keuren. Doen wij het niet dan wacht ons de straf in eene nieuwe inquisitie-gevangenis der modernen."

Het was mijne vaste overtuiging, en die overtuiging is sedert nog meer gevestigd, dat de voorstanders van C. N. S. eene groote fout begingen, door inlassching van hun amendement reeds aanstonds in de grondbepaling te eischen, en daarvan hun blijven afhankelijk te maken. De vergadering toch had slechts een voorloopig karakter. De meeste mannen kwamen om te hooren, en waar de vergadering nog tot niets besloten had, kon men moeijelijk van haar vergen, dat zij nu reeds amendementen aannam, waardoor naar hare meening, hare handen later gebonden zouden kunnen zijn.

Was de algemeene betuiging van volkomene neutraliteit, mits met vertrouwen begroet, niet genoegzaam? »Neen," zegt men. »Wij hebben in het Nut en de Schoolwet in treffende voorbeelden gezien, hoe die neutraliteit uitgelegd wordt. Wij moeten dus wel op onze hoede wezen." Naar mijn inzien gaan deze voorbeelden niet op; want èn *Nut* èn *Schoolwet* waren niet neutraal maar huldigden eenigzins het Thorbeckiaansche would be Christendom. Immers het Nut liet geene Israëlieten toe, en de schoolwet spreekt van christelijke deugden.

»Maar," hoor ik mij wederom toeroepen, »de schoolpligtigheid zal en moet uit den Bond voortspruiten, al denken de gebroeders Harting dit niet."

Zou dit evenwel zoo axiomatisch zeker zijn? Als ik aan de redevoering van Jhr. v. d. Heim, aan de veranderde stemming van Prof. Harting, aan de stemming bij de motie Verhaegen denk, dan geloof ik veeleer het tegendeel. 's Avonds (27 Oct.) hebben wij gehoord, dat het schoolverzuim het meest in fabriekdistricten bestaat. Zou het niet mogelijk wezen, eene speciale wet te verkrijgen waardoor geene kinderen op de fabrieken mogen werken, die niet lezen en schrijven kunnen? Zouden er geene andere maatregelen kunnen uitgedacht worden, waardoor het schoolverzuim tot zulk een minimum werd teruggebragt, dat zelfs de vurigste voorstanders der schoolpligtigheid zouden moeten zeggen: »Het kleine getal niet leerende kinderen kan zulk een forschen dwangmaatregel voor het geheele land niet goedmaken?"

Gesteld echter, »het schoolverbond voert zeker tot schoolpligtigheid," maakt ons weggaan de oprigting van het schoolverbond onmogelijk? Kunnen wij juist door ons blijven de invoering er van niet vertragen tot tijd en wijlen de overtuiging der noodzakelijkheid van christelijk onderwijs onder ons volk meer veld wint?

Woensdag 27 Oct. dubieerde ik 's morgens nog, of ik naar Utrecht gaan zou. Ik zie er eene leiding des Heeren in, dat ik gegaan ben. Meer nog dan op de vergadering ben ik overtuigd, dat ik, met te blijven en te spreken, goed gedaan heb.

Op de vergadering stond ik, voor zoover ik wist, bijna alleen. Sedert dien tijd heb ik van vele achtenswaardige Christenen, op wier oordeel ik prijs stel, blijken van sympathie met de door mij gesprokene woorden ontvangen. Ik heb dan ook eenige hoop, dat mijne plaats in de commissie, die ik tegen zin en wil, alleen uit pligtsgevoel, aangenomen heb, eenmaal door een waardiger voorstander van C. N. S. zal ingenomen worden. Ik denk over mijne houding in zake het schoolverbond niet meer te schrijven. Op personaliteiten toch antwoord ik niet, en de zaak als zaak kunnen anderen beter dan ik verdedigen.

Zeer veel leed zou het mij doen, indien door het weggaan van Dr. Kuyper c. s. uit de vergadering ook maar eenige verwijdering kwam tusschen de vrienden van C. N. S. Al mogen wij ten opzigte van het schoolverbond van overtuiging verschillen, ijveren wij te meer om onze kinderen tot den Heer Jezus te leiden. Rusten wij niet vóórdat alle protestantsche kinderen in ons vaderland christelijk onderwijs ontvangen.

Ben ik onverschillig omtrent bewierooking in deze zaak, in een opzigt verheug ik mij, dat mijne woorden den 27sten October met luide toejuiching begroet zijn. Mogt ooit de commissie iets voorstellen, of mogten de afgevaardigden iets aannemen, dat de christelijke school werkelijk benadeelen zou, dan kan ik zeggen; »Gij moogt het niet doen, uw levendig applaudissement heeft mij dit beloofd."

Ik zie er zeer tegen op lid der regelingscommissie te worden, omdat mijne ervaring op schoolgebied zoo gering is. De goede God sterke mij. Broeders gedenkt mijner daartoe in uwe gebeden. Th. H. Nahuijs.

Zeist, 9 Nov. 1869.

Gaarne plaatsen wij bovenstaand schrijven van Ds. Nahuys. Het is ons een ware vreugde, dat hij ons, en niet een der radicale bladen, om opneming van zijn schrijven vroeg.

Ook al blijft zijn houding, vooral de aanneming van het lidmaatschap der commissie ons bedroeven, toch is het ons goed uit zijn eigen mond te hooren, hoe hij meent zijn daad met zijn eigen christelijk geweten en met de gemeenschap, waarin hij met zijn broederen staat, te kunnen rijmen. Er is dan ook o. i. gebrek aan doorzicht, maar van verbre ing der geloofsgemeenschap kan geen sprake zijn.

In onze artikelen over schoolverbond zijn de gronden, waarop onze meening steunt, ook tegen de hier aangevoerde motieven reeds uiteengezet. Bij gebrek aan nieuwe stof, zou voortzetting van het debat dus ijdel zijn.

Wat ons alleen overblijft is

eene vraag aan Ds. Nahuys:

Waarom zijt ge als afgevaardigde van de Hulpver. Zeist voor Christ. Nat. Schoolonderwijs niet gekomen op onze vergadering? Juist waar uw meening van die uwer broederen verschilde, was komen plicht geweest. Wel de leden uit Zeeland en Friesland, en niet de afgevaardigde uit het vlak bijgelegen Zeist te zien, moest natuurlijke verwondering wekken;

en een verzoek aan de bladen die tegen ons zijn.

Zoo ge het stuk van Ds. Nahuys wilt overnemen, doet het vrijelijk, maar plaatst het dan geheel, en snijdt er niet een enkele phrase uit, die u bevalt, om wat tegen u is te verzwijgen.

K.

William Jamieson.

De Evangelische gemeente in de hoofdstad leed dezer dagen een gevoelig verlies. Op den 8 November stierf aldaar »verwijderd van zijn vaderland, maar niet verre van het Vaderhuis," de eerwaardige *William Jamieson*, Predikant bij de Engelsche Episcopale kerk te Amsterdam. Sedert drie en dertig jaren diende hij die kerk met eene liefde en trouw, die naauwelijks kunnen worden overtroffen. Wel was de werkkring klein; men kan zich niets eenvoudigers en, om dus te zeggen, huisselijker voorstellen, dan de kleine kapel, aan zijne woning verbonden, waarin hij het evangelie verkondigde. Maar in die kapel was hij dan ook waarlijk als te huis; hij was er als een huisvader, die door al de leden des gezins om strijd geeerd en geliefd, zoowel als met vertrouwen en goeden wil gehoord en gevolgd wordt. Toch was het er verre van af, dat hij zijnen arbeid binnen de enge wanden van dit zijn klein heiligdom en binnen den kring van zijn weinig talrijke kudde zou hebben beperkt: integendeel. Hij beschouwde zich niet alleen als den predikant eener bepaalde gevestigde kerk, maar in 't algemeen als den dienaar van het Godsrijk, waar dit ook zijne medewerking inriep. Niets evenaardde bijvoorbeeld de zelfopofferende trouw, waarmede hij zijn land- en geloofsgenooten, die hier bij sommige industriëele ondernemingen arbeidden, in de polders, aan de openbare wegen, bij den aanleg van een spoorweg, of waar ook, opzocht, herderlijk verzorgde en, zooveel mogelijk, ook op den rustdag door zijn woord poogde te stichten.

Maar nict alleen zijne landgenooten deelden in die belangstelling en zorg. Alle inrigtingen ter uitbreiding van het Godsrijk, met wier geest hij symphathiseren kon, ontvingen de blijken van zijne broederlijke deelneming bij elke voorkomende gelegenheid. Zoo wijdde hij zich met ongemeenen ijver aan het kleine, maar trouw werkzame zendelinggenootschap, dat hij in zijne Gemeente had gesticht. Tot een blijvende gedachtenis daarvan strekt, onder meer, een schoon lied, door Da Costa op zijn verzoek vervaardigd, luidende:

Daar is een jubeltoon gehoord enz. (Da Costa's kompleete Dichtwerken, III, 162). Met niet minder warmte sloot hij zich aan aan de Vereeniging ter bevordering van het Christendom onder de Chinezen, voor welker feestelijke bijeenkomsten hij meermalen met broederlijke gastvrijheid zijne kapel ontsloot. Ook elders woonde hij gaarne de huisselijke hoogtijden van broederlijke vereenigingen ter uitbreiding van het Godsrijk in den weg der *Inwendige Zending* bij, en het was treffend, ja, soms aandoenlijk, alsdan die krachtige, maar gevoelvolle stem in het eenigzins vreemd accent te hooren met eene uitdrukking, die de kromme spraak van den buitenlander door de van innerlijke geestdrift gloeijende welsprekendheid van een geloovig en beminnend hart, meer dan vergoedde.

Is het wonder, dat zulk een man niet alleen door allen, die hem kenden, hoog gewaardeerd werd, maar dat hij ook hier, in het vreemde land, als eene maagschap terugvond, die zich met hartelijke vriendschap aan hem aansloot? Jamieson kon zich beroemen onderscheidene christelijke mannen en broeders, die tot de uitstekendsten onzes vaderlands behooren, tot vrienden te hebben. Één van die stond bij hem boven allen: het was de eenige Da Costa. Elders is berigt, welk een indruk Jamieson's toespraak bij zijn graf verwekte. Wat kon ook treffender zijn, dan de betuiging met geroerde en roerende stem uitgebragt: »Voor mij is het spreken plicht; want ik aarzel niet, met dankbare herinnering te erkennen, dat ik voor de opvoeding van mijn eigen hart aan dezen man meer verschuldigd ben, dan aan eenig mensch hier op aarde." Het slot dier toespraak luidde: »Laat ons trachten onzen geliefden broeder zoo na te volgen, als hij zelf Christus nagevolgd heeft; al mogen dan de gaven verschillen, die hij bezat en waarmede wij arbeiden, wij zullen bij ons afscheid eene goede herinnering achterlaten." Dat woord was toen een woord der hope; die hope is nu vervuld. Jamieson laat stervende een goede herinnering na. Zijn nagedachtenis blijft in zegening. Zijne assche ruste in vrede. Zijn voorbeeld lichte als een star boven zijn nederig graf, en werke voort bij allen, die hem hebben liefgehad, en, in gemeenschap met den schrijver van dit eenvoudig woord van aandenken, mede een enkele bloem willen werpen op de zode, waaronder zijn stoffelijk overschot den morgen der opstanding verbeidt!

H.

Het Doorgangshuis te Hoenderloo.

't Is niet te verwachten — nogtans zijn bij God alle dingen mogelijk! — dat de belangstelling in het Doorgangshuis te Hoenderloo gelijk zal worden aan die, welke de Landbouwkolonie Nederlandsch Mettray mogt ten deele vallen. Maar 't is wél te verwachten, dat, vooral ook door de lezing der circulaires, welke dezer dagen worden verspreid, zich meer sympathie zal vertoonen voor een in vele opzigten aanbevelenswaardig toevlugtsoord voor verwaarloosde en verwilderde knapen, die aldáár onder de zorgvolle en liefderijke leiding van een Godvreezenden Directeur vertoeven, totdat zij in het familieleven kunnen worden overgebragt. Boven alle dingen is het doel van Bestuurderen om, onder geloovig en biddend opzien tot den Heer, de zielen der jeugdige diepgezonken wezens van het verderf te redden. Het Bestuur en de Directeur mogten leeren zelfs in de meest ellendige knapen hunne naasten te zien, die aanspraak hebben op verpleging. Uit wederliefde tot Christus, die het land doorging goeddoende, opzoekende en reddende wat verloren was, wordt in het Doorgangshuis goedsmoeds gearbeid, opdat zoo mogelijk de dáár tijdelijk opgenomen jongens dien vrede mogen verkrijgen, die alle verstand te boven gaat. 't Is een moeitevol en zwaar, maar desniettemin heerlijk werk. En al zijn de teleurstellingen vele, 't is geen ijdele arbeid; dat zij verre! Uit kracht dezer overtuiging, gegrond op de onfeilbare beloften van Gods Woord, wordt te Hoenderloo blijmoedig de hand aan den ploeg geslagen, onder de stille hoop, dat vele in den lande de zwakke, maar onvermoeide pogingen zullen schragen door gebed en gaven.

Christelijke landgenooten en vrienden! op uwe gebeden mag, niet waar? worden gerekend; maar tevens wordt op uwe geldelijke ondersteuning — en ze is zeer noodig, zijt daarvan ten volle verzekerd — vertrouwd. Beschaamt dit vertrouwen niet! Elke bijdrage, 't zij jaarlijks of voor ééns, zal hoogst welkom zijn en tot opregte dankbaarheid stemmen.

Onlangs werd de gezegende kerkhervorming herdacht. De held van den dag, Martijn Luther, was rijk in God, maar niet rijk naar de wereld. En toch gaf Luther gaarne! Ten bewijze: Op zekeren dag werd hij aangezocht tot een werk der liefdadigheid. Zijne beurs was ledig, doch eensklaps herinnert hij zich, dat hij in het bezit is van eene fraaije médaille van Joachim, Keurvorst van Brandenburg. Hij begeeft zich naar de kast en zegt: »Wat doet ge daár, Joachim? Ziet ge niet, dat ge geen nut doet in deze kast? Kom er uit, en ga iets goeds verrigten." Luther neemt de médaille, en geeft haar aan den vriend, die eene bijdrage kwam vragen. Ge bewondert voorzeker, waarde lezers en lezeressen! deze loffelijke daad des vindingrijken mans. En te regt ook! Maar laat het toch niet bij verwondering blijven. Een goed voorbeeld doet goed volgen. Zou er zich ook soms niet onder uwe berusting een Joachim bevinden, die niets uitvoert, maar vruchtbaar kon worden besteed tot uitbreiding van Gods Koningrijk onder de verpleegde en verder te verplegen knapen in het Doorgangshuis te Hoenderloo?

En hiermede zij u de bevordering van den bloei en de zóó zeer gewenschte uitbreiding der Inrigting vriendelijk en ernstig aanbevolen. C. H. Zeller, die 40 jaren aan 't hoofd stond van het Genootschap tot opleiding van schoolonderwijzers op het kasteel Beuggen in Baden, had tot spreuk: »Maak betere menschen en gij zult betere tijden hebben." In de mogendheden des Heeren tracht men te Hoenderloo aan de bereiking van dàt Gode welbehagelijk doel bevorderlijk te zijn.

v. E.

Kerk.

Het Haagsche *Genootschap tot verdediging van de Christelijke godsdienst* heeft de volgende prijsvragen uitgeschreven:

1. Eene apologetische verhandeling over de blijvende waarde van de Christelijke godsdienst.

2. Wat heeft Jezus geleerd aangaande de bestemming van elken mensch tot zedelijke volkomenheid? Hoe moet op wijsgeerige gronden over die leer worden geoordeeld?

3. Hoe heeft zich het geloof aan de zedelijke wereldorde historisch ontwikkeld? Hoe behoort deze heden ten dage te worden opgevat? In hoeverre is hare erkenning onmisbaar te achten voor het zedelijk leven?

4. Welke theologische en anthropologische onderstellingen liggen ten grondslag aan de erkenning van 's menschen regt op gewetensvrijheid? Hoedanige opvatting van het Christendom is met die onderstellingen in volkomen overeenstemming?

5. In welke betrekking staat het Jezuitisme tot de beginselen en de historische ontwikkeling der Christelijke kerk, en wat is er voor hare toekomst van te wachten?

6. Eene verhandeling over den invloed, dien wijsgeerige stelsels op de Christelijke godgeleerdheid in Nederland hebben uitgeoefend, van den tijd der hervorming tot onze dagen."

Van de acht ingekomen antwoorden op de uitgeschreven prijsvraag, betreffende de doodstraf, heeft het genootschap bekroond, dat van den Zwitserschen predikant Bitsius, dezelfde, naar men wil, die onder den naam van Jeremias Gotthelf ook hier te lande als schrijver gunstig bekend staat.

De nieuwe gezangbundel der Hervormde kerk werd op 31 October ingevoerd in de gemeenten te Amsterdam, Leiden, Leeuwarden en verschillende dorpsgemeenten. In die van Elst bij Nijmegen, en van Nieuwerhoorn kwamen de kerkvoogden de minvermogenden in de aanschaffing te gemoet. Te Assen gaf een gemeentelid met dit doel *f* 100. In den Haag zal de invoering op het aanstaande Kerstfeest plaats hebben.

Een der oudste predikanten der Hervormde gemeente te Amsterdam, Ds. Posthumus Meijjes, vierde 11. Zondag ochtend in de Zuider kerk, gedachtenis van zijne 40-jarige Evangeliedienst, en sprak voor eene groote schare belangstellenden naar aanleiding van 1 Cor. 1: 28.

In de Nieuwezijds Kapel vond op denzelfden dag iets geheel anders plaats. De heer van Bell, een leeraar van moderne gevoelens, had aldaar den kansel beklommen, en een der aanwezige ouderlingen werd zoo weinig door de toespraak gesticht, dat hij opstond en den leeraar tegensprak en zijne leer voor leugen-leer verklaarde, wat — naar men zegt — eene groote opschudding in de vergadering ten gevolge had.

De Bazuin van Vrijdag j. l. berigt dat in de Memorie van Toelichting bij de staatsbegrooting voor 1870, afdeeling Hervormde Eeredienst, het volgende voorkomt:

»Het kerkgenootschap der Christelijk Afgescheiden Gereformeerde kerk in Nederland heeft zich tot den ondergeteekende (den Minister v. Bosse n. l.) gewend, met het verzoek om den naam te mogen aannemen van »de Christelijke Gereformeerde kerk in Nederland." De ongeteekende heeft in die titulatunr geen bezwaar gezien, dewijl zij genoeg onderscheiden is van de bena-

ming der Nederlandsche Hervormde kerk, en geene regten verleent, welke aan de regten van anderen zouden kunnen schaden."

Nederlandsche Hervormde Kerk.

BEROEPEN. Te *Culenborg:* D. C. Nijhoff te Drimmelen. — Te *Harderwijk* en te *Klundert:* H. M. M. Rappard, te Sexbierum. — Te *Leiderdorp:* P. D. Schouw Santvoort, te Arnhem. — Te *Nederhorst den Berg:* H. Smeding, cand. — Te *Cortgene:* J. J. van der Lip, te Lienden. — Te *Hillegersberg:* D. H. Teljer, te Oostburg. — Te *Kuinre:* van Doorn, te Steenwijkerwold. — Te *Feerwerd:* H. Leemhuis, te Blokzijl. — Te *Tjamsweer:* G. H. Bleeker, te Fijnaart.

AANGENOMEN. Te *Schaarsbergen:* Door M. J. C. Wolff te Brakel. — Te *Blija:* Door D. Goedhuis, te Coevorden.

BEDANKT. Te *IJlst:* Door E. F. H. Wolff, te Valburg. — Te *Lienden:* Door C. L. van Coevorden Adriani, te Benthuizen. — Te *Ermelo* en *Monnikendam:* Door J. Kraijenbelt te Heemstede. — Te *Hagestein:* Door H. van der Hagt, te Westbroek. — Te *Oosterzee:* Door D. Goedhuis, te Coevorden.

EMERITUS. J. F. Blaauw, te Amsterdam.

OVERLEDEN: A. van Wetering, Emer. Pred. te Purmerend.

Christelijk Gereformeerde Gemeente.

BEROEPEN. Te *Goes:* J. Middel, te Gouda. — Te *Rotterdam:* P. Wagemaker, te Vlaardingen. — Te *Giessendam:* F. Hettema, te Arum.

AANGENOMEN. Te *Ureterp:* Door C. J. J. Engelbrecht, cand. — Te *Zwartsluis:* Door J. F. Petersen, te Heemse.

BEDANKT. Te *Sappemeer:* Door J. van Goor, te Boxum.

School.

Te Harlingen is eene Roomsch-Katholieke school geopend en ingewijd. Het aantal leerlingen bedraagt aanvankelijk 60

Het *Utrechtsche Dagblad* berigt dat de commissie, die voorloopig als hoofdbestuur van het schoolverbond fungeert, Ds. Nahuys, die in de vergadering van 27 Oct. verklaarde, dat, ofschoon een voorstander van Chr. Nat. schoolonderwijs, hij toch bereid was tot het schoolverbond toe te treden — uitgenoodigd heeft als lid aan de werkzaamheden dier commissie deel te nemen, en dat Ds. Nahuys die betrekking aanvaard heeft. Het *Utr. D.* acht dit een heugelijk verschijnsel, een goed voorteeken voor het jeugdige schoolverbond. Of echter Ds. Nahuys zich in die commissie lang op zijne plaats zal gevoelen, zal de tijd leeren. Wij voor ons betwijfelen het.

Aan het Atheneüm Illustre alhier zijn voor het studiejaar 1869/70 nieuw ingeschreven 48 studenten. Het gezamenlijk aantal der aan het Atheneüm studerende jongelingschap bedraagt 227, als: 40 in de godgeleerdheid, 37 in de regten, 14 in de letteren, 127 in de medicijnen (waaronder 21 burgerlijke, 83 militaire en 23 pharmaceuten) en 9 in de philosofie.

Het genootschap van leeraren aan de Nederlandsche gymnasiën en hoogere burgerscholen heeft besloten een adres aan de Tweede Kamer te richten, betreffende het aanhangige wetsontwerp tot regeling van het hooger onderwijs. Er is eene commissie benoemd om een rapport op te stellen, inhoudende bedenkingen tegen genoemd wetsontwerp.

Op Vrijdag 5 dezer, werd de Geref. school aan den Kruisweg nabij den Aalsmeerderweg geopend. In het schoolgebouw, dat voor 80 á 100 kinderen is bestemd, bevonden zich een honderdtal kinderen, vele ouders en belangstellenden. Behalve de aanwezige kinderen werden er nog verscheidene als leerlingen aangemeld. De burgemeester en 5 leden der plaatselijke school-commissie woonden deze plegtigheid bij. Na psalmgezang en gebed hielden de president van het bestuur der school, Ds. J. J. de Visser, en de heer J. C. L. Radiër, die als hoofdonderwijzer in de school zal optreden, gepaste toespraken, en deden de burgemeester en de president der plaatsel. schoolcomm. in redenen van hunne toegenegenheid blijken. Nu werden de kleinen op eenige versnaperingen onthaald, waarvan zij met vreugde gebruik maakten. Met psalmgezang en dankgebed werd deze feestelijkheid besloten.

Zending.

Hierosolyma Capta. — Toen keizer Vespasianus Jeruzalem had doen verwoesten, liet hij eene menigte gedenkpenningen slaan met het opschrift: Hierosolyma Capta, dat is: *Het gevangen Jeruzalem.* Onder dezen titel heeft thans de afdeeling *Amsterdam*, der *Nederlandsche vereeniging voor Israël* eene hulp-vereeniging opgerigt, hoofdzakelijk om de zending onder Israël op Suriname te ondersteunen, waar Br. Mollis, zelf een zoon Abrahams naar den vleesche, sedert jaren met ijver en zegen werkzaam is. Uit gebrek aan ondersteuning zou deze gewigtige arbeid echter weldra opgeheven moeten worden, en dit te voorkomen is het doel der gemelde hulp-vereeniging. Zij vraagt daartoe slechts onze »didrachmen," en is met eene wekelijksche bijdrage van *één cent* tevreden, hoewel zij ook wel *meer* ontvangen wil. Voor die geringe bijdrage ontvangt elk lid daarenboven nog maandelijks een exemplaar van het zendingsblaadje: *de Ladder Jakobs*, dat aan de zending onder Israël gewijd is. Wie zou de hulpvereeniging deze geringe bijdrage willen onthouden? Ter nadere inlichting vervoege men zich aan het bestuur der Ned. Ver. voor Israël, afdeeling Amsterdam, bestaande uit de heeren K. B. van Diemen, *Pres.;* H. M. Wateler, *Secr.;* J. H. Stoové, *Penningm.;* Wessel Knap, J. Meijerstein, W. J. Netelenbosch en L. van Geldere.

Het *genootschap voor prediking in de open lucht* in Engeland, telt volgens zijn 16de verslag thans 150 arbeiders. Deze 150 broeders zijn ook werkzaam geweest op kermissen, wedrennen enz. De vereeniging verspreidde in het laatste jaar 618,000 boekjes en traktaatjes, en heeft van 228 personen de overtuiging, dat zij door haren arbeid gedurende het laatste jaar tot den Heer zijn gebragt. — Hoewel hare arbeiders meestal zonder geldelijke vergoeding werken, waren toch de kosten aan reisgeld en boekwerken gedurende het laatste jaar nog *f* 7000. De vereeniging ontvangt hiertoe ook gaarne bijdragen uit Nederland. Adres: *Open air Mission* No. 11 Buckinghamstreet, Adolphi Londen W. C.

De arbeid van de zoogenaamde Bible-stands (Bijbeltenten) in Engeland, breidt zich ook in het buitenland zeer gezegend uit. Zoodra het woord Gods in Spanje vrijen toegang bekomen had, vestigde het comité dezer werkzaamheid een depôt te Madrid, dat thans reeds 250,000 Spaansche Nieuwe Testamenten of gedeelten des N. T. onder het volk heeft verspreid. Ook in Rusland, waar het comité van de regering verlof ontving om den Bijbel vrijelijk uit te deelen, werden reeds meer dan 30,000 exemplaren verspreid, grootendeels onder het leger, in de hospitalen en in de gevangenissen. Van de zijde van vele Russische edelen ondervindt dit werk krachtige ondersteuning.

Het *Bijbelgenootschap te Berlijn* heeft sedert zijne oprigting, in 1814, meer dan 3 millioenen exempl. van den Bijbel verspreid. In 1868 alleen was het aantal 900,000.

Te Lissabon, de hoofdstad van Portugal, heeft zich sedert eenigen tijd een gewezen Roomsch priester, de Mora, genaamd, die vroeger in Spanje ter wille van het Evangelie gevangenisstraf heeft verduurd, met der woon gevestigd en verkondigt aldaar het woord Gods met veel zegen. „Het werk der hervorming," schrijft hij zelf, „gaat in dit rijk goed vooruit. Men heeft mij naar Spanje geroepen, doch ik ga er niet heen, voordat ik hier het werk van Christus veilig en bevestigd kan achterlaten. Mijne gemeente is arm aan tijdelijke goederen, maar buitengewoon rijk aan gaven van den Heiligen Geest. Twee-honderd-veertig van die Portugezen hebben bij het parlement een verzoekschrift ingediend, ter verkrijging van vrijheid van eeredienst. Ik weet dat de Heer met mij is, want in spijt van alle aanvallen der hel en der wereld, neemt de gemeente alhier toe." (*Chr. Stemmen.*)

Te Wilna, Kowna, Minok, Odessa en andere deelen van Rusland is onder de Joden eene belangrijke beweging ontstaan. Het Evangelie dringt aldaar door tot in het hart der Joodsche orthodoxen, en de vele bekeerden, grootendeels geleerde en aanzienlijke mannen in Israël, zijn op de gedachte gekomen om eene Israëlitisch-christelijke congregatie te vormen, wier leden Jezus als den Christus erkennende en in Zijnen naam gedoopt, tevens den Joodschen sabbath, de besnijdenis en geheel de ceremoniële wet van Mozes blijven onderhouden, om alzoo in onderscheiding van de *Gemeente* als *Joodsche natie* de komst des Heeren te verbeiden.

Uit Mexico wordt, volgens de *Vlaamsche Evangeliebode*, geschreven: »Een reinigend vuur, in deze republiek ontstoken, doet er zijnen invloed gevoelen, niet alleen op de priesters, advokaten, onderwijzers, maar ook op de klasse, waaruit het grootste deel der natie zamengesteld is, op de Indianen. Te Mexico en omstreken zijn minstens 1200 personen, die elken Zondag zamenkomen om het Evangelie te lezen. In de drie laatste maanden zijn er 2,303 Bijbels, N. Testamenten, of gedeelten der H. Schrift verkocht en het getal der uitgereikte traktaten is zeer aanzienlijk." De eigendommen der Roomsche geestelijkheid — meldt men van daar verder — duizenden millioenen bedragende, zijn geseculariseerd, de kloosters afgeschaft, de monniken en nonnen verstrooid, en het dragen van geestelijke kleeding en het houden van processiën verboden.

De stadszending te New-York, heeft gedurende de laatste vijf jaren eene groote uitbreiding gekregen, door middel van openbare vergaderingen, traktaten en dagblad-artikelen. Er is meer algemeene deelneming daar verwekt, ten gevolge waarvan men inschrijvingen heeft bekomen, ten bedrage van 160,000 dollars ter ondersteuning van zendelingen, 100,000 voor het bouwen van zendingskapellen, benevens eenige duizenden dollars meer voor leesinrigtingen, enz. De Methodisten-stadzending heeft in drie jaren tijds ontvangen en besteed 125,000 dollars. In het geheel zijn aldaar 525 Protestantsche zendinglocalen in de stad, waar geregeld Zondagscholen en godsdienstige bijeenkomsten gehouden worden. (*Chr. Stemmen.*)

Het *Calwer Missionsblatt* van November bevat een en ander uit de schriftelijke aanteekeningen van eenen heiden. Onder anderen ook het volgende:

»Den 29sten Mei stelde ik een verzoekschrift op aan Zijne Majesteit Jehova, Koning der koningen, Heer des hemels en der aarde. Het luidde aldus:

Hoogvereerde Monarch! Ik, uw onwaardige dienstknecht, smeek in allen ootmoed en onderworpenheid overeenkomstig Uwer Majesteits statuten (Lukas 11 vs. 9) mij zoo barmhartig en genadig te zijn, om Jezus Christus mijns Heeren wil de beden te verhooren, die ik bij dezen tot U rigt.

1. Uwe Majesteit moge toch mijnen wereldschgezinden vader wonderbaar en spoedig bekeeren.
2. Moge uw heil spoedig geheel de wereld bekend worden, en bijzonder aan de inwoners van ** en de leden mijner famiiie.
3. Bevestig toch de harten dergenen mijner landslieden, die op U en op uwen Zoon vertrouwen, en bereid hen toe voor uw rijk.
4. Wees altijd met uwen geringen knecht, opdat hij in de schaduw van de regterhand Uwer Majesteit wandelen moge al zijne dagen.
5. Geef mij, de mijnen en de gansche noodruftige wereld, voedsel en kleeding.
6. Vervul mijne verborgene wenschen en laat mij volkomen heerschen over mijne zinnen en het onwillige vleesch.
7. Vergeef mij al mijne zonden en verwerp mij niet van voor uwe tegenwoordigheid, wanneer ik deze arme wereld zal moeten verlaten.
8. Laat mij niet weder tot een hond worden, maar vermeerder dagelijks in mij uwe genade, ja maak mij volmaakt gelijk Gij het zijt.
9. Neem uwen Heiligen Geest niet van mij, maar geef mij gelegenheid om elken dag ten minste iets goeds te doen, zoodat geen dag geheel voor mij verloren ga.
10. Zegen de zendelingen in het werk hunner handen, en leer hen door uwen Geest, degenen die U trachten na te volgen met een goed voorbeeld voor te gaan.
11. Verleen mij kracht en wijs mij den weg om de ketenen en de gevangenis, waarin ik door mijne geboorte gebonden lig te verbreken.
12. Het behage U, mijnen vriend N. spoedig naar ** terug te brengen, en wel met een weltoebereid hart.

13. Geef mij kracht, o God, om uwen Zoon ten allen tijde te belijden en zijne geboden te vervullen, die zwaarder zijn dan die Uwer Majesteit.
14. Laat aan mij iets goeds openbaar worden, opdat zij, die uwen naam haten en mij hierom lasteren, uwe wonderen aanschouwen en bekeerd of beschaamd worden.
15. Rigt alles zoo in, dat ik Uwe Majesteit bestendig dienen moge in heiligheid en geregtigheid.

Een spoedig antwoord wordt, om Jezus Christus wil afgebeden door

Uwer Majesteits goedertierenheid steeds aanroependen en aanbiddenden onderdaan.

Het berigt voegt hierbij, dat de steller van dat request thans den christelijken doop ontvangen heeft, en onder veel strijd vaststaat in zijnen Heer. De geheel ongewone wijze, waarop deze gebeden tot Hem gerigt werden, verhinderde den Heer dus geenszins ze te verhooren.

Te Tinnevelly in Voor-Indie is onlangs de eerste Bramin openbaar gedoopt. Er zijn aldaar ook onder de Braminen velen, die heimelijk het Christendom aankleven, doch daar het kastewezen er met ijzeren gestrengheid gehandhaafd wordt, had tot hiertoe geen hunner den moed, Christus openlijk te belijden. Hierom werd deze gebeurtenis van daar als een belangrijk en heugelijk nieuws gemeld, daar zij misschien vele anderen dier aanzienlijke mannen een stoot zal geven, om met denzelfden moed voor Christus uit te komen.

Het aantal Joden over de gansche aarde wordt tegenwoordig op ongeveer 4 millioen geschat. Meer dan 3½ millioen wonen hiervan in Europa. Het grootste aantal woont in Polen, n. l. 1,700,000, en wel: 1,000,000 in Russisch Polen, 400,000 in het koningrijk Polen; meer dan 200,000 in Gallicië; 77,000 in het Grootherlogdom Posen en 8000 te Krakau.

Nieuwstijdingen.

Binnenland.

In de **Katholieke Illustratie** komt het berigt voor van een schipbreuk, waarbij, zoo meldt de verslaggever, de redding alleen daaraan te danken was, dat een beeldje van den H. Joseph aan den bezaans, en een dito van Maria aan den grooten mast in het oogenblik van den storm werden vastgehecht.

Dr. Wap plaatst in de **Kath. Illustr.** een kinderlied, dat op treffende wijze de overeenstemming tusschen de fout van Rome en van de modernen doet uitkomen. Het is een lied, waarin van de *onschuld* van het kind, en voorts van natuuropenbaringen gezongen wordt.

Te Kuinre bestond sinds lang het zoogenaamde St. Antonigilde met een bezitting van ± *f* 70,000,—, waarvan de inkomsten door een gemengde commissie van protestanten en katholieken voor liefdadige doeleinden besteed werden. Thans is ten gevolge van min heusche inmenging dit fonds gesplitst onder twee afzonderlijke commissiën, de ééne protestantsch en de andere catholiek.

Onder de stellingen onlangs aan de Leidsche akademie verdedigd komt ook deze voor:

„Het gedwongen kerkgaan van militairen, voorgeschreven in art. 171 van het reglement op den inwendigen dienst, is ongrondwettig."

Een stelling waarmeê we van harte instemmen. Hoordwang maakt inbreuk op de gewetensvrijheid, en wordt volstrekt onuitstaanbaar, nu er gedurig voor het garnizoen geleerde mannen optreden, die volkomen gebroken hebben met het voorvaderlijk geloof.

Te Schiedam, verneemt men, zijn bij de laatste verkiezingen voor het kieskollegie de modernen voor het eerst geslagen en grootendeels door orthodoxen vervangen.

Om zich te troosten over den aanhoudenden tegenspoed bij de kerkelijke verkiezingen, vermeldt een onzer groote dagbladen, als triomf zijner partij, dat te Beusichem de orthodoxen, ondanks al hun spartelen, zich niet kunnen handhaven.

Uit Ouderborn meldt men dat er procesverbaal is opgemaakt tegen een openbaar onderwijzer wegens het toedienen van slagen aan een kind van zes en een half jaar. Dit is reeds de tweede maal dat er kinderen met zigtbare blijken van mishandeling uit het schoollocaal kwamen.

De gewone algemeene tienjarige volkstelling zal eerlang plaats hebben. Reeds heeft de vergadering van de chefs der bureelen van statistiek, door den minister van Binnenlandsche Zaken bijeengeroepen tot het vaststellen der noodige maatregelen, deze hare werkzaamheid geëindigd.

Uit Wijk bij Duurstede wordt gemeld, dat men een stervende protestantsche vrouw met geweld schier roomsch gemaakt heeft. Zij was de vrouw van den havenmeester, een roomsch-catholiek. Aangetast door een hevige ongesteldheid, vroeg zij om een predikant, maar man en kinderen weigerden hun stervende moeder dien laatsten dienst te bewijzen. Toen zij reeds buiten kennis was, heeft de roomsch-katholieke deken haar voor de roomsche kerk gewonnen. »Gisteren morgen," zoo meldt de verslaggever, »heeft de begrafenis plaats gehad van het, om zoo te zeggen, tot het roomsch-katholieke geloof bekeerde lijk.

De Kamer van Koophandel te Rotterdam heeft aan het comité voor het oprigten eener stoomboot-verbinding tusschen Rotterdam en Noord-Amerika een uitvoerig schrijven gezonden. Aan het slot daarvan wordt gezegd: »De Kamer gelooft dus, na rijpe overweging, dat de door uwe commissie gemaakte plannen zeer de voorkeur verdienen boven andere, en dat de door u geprojecteerde vaart alle kansen aanbiedt van goed succes, ook voor de aandeelhouders. Voegt zij daarbij, dat de namen der oprigters een waarborg geven voor de soliede behandeling der zaak, dan kan zij den wensch niet onderdrukken, dat eene zaak, die van zoo overwegend belang is voor den handel van onze stad en van ons geheele land, spoedig onder uwe leiding bij het publiek die deelneming vinde, welke zij naar het oordeel der Kamer ten volle verdient..

In een onzer groote steden zijn twee jonge dames uit den fatsoenlijken stand tot het roomsch-katholicisme overgegaan. Beiden waren opgevoed in moderne omgeving.

Te Bergeyk, in Gelderland, vond dezer dagen een jagtstrooper den dood door zijn eigen geweer. Hij had het geladen in een heg verborgen, en den volgenden dag het weder te voorschijn willende halen, trok hij het met den loop naar zich toe. Het gevolg was, dat de haan achter een tak bleef haken en het geweer afging. Het volle schot trof den ongelukkige in den mond, en hij bleef op de plaats dood.

Tot nu toe bestond te Delft de bepaling, dat geen kinderen op de scholen mogten worden toegelaten dan op vertoon van bewijs, dat zij behoorlijk gevaccineerd waren, of de natuurlijke kinderziekte gehad hadden. Thans heeft de raad die bepaling in dien zin gewijzigd, dat op de *bijzondere* scholen het bewijs van gevaccineerd te zijn niet langer wordt vereischt.

Te Assen is bij het Hof de kwestie van den eed behandeld. Twee gedagvaarde getuigen weigerden dien af te leggen. De eerste op grond dat hij zich bij de Baptisten had aangesloten. De laatste, omdat hij nog wel niet tot hun secte was overgegaan, maar hun bezwaar tegen den eed deelde.

Het hof heeft den eersten vrijgesproken. De laatste veroordeeld tot een gevangenisstraf van 3 dagen.

Willekeuriger vonnis zal men niet licht vinden. Zijn er vier, vijf anderen die met u in meening overeenstemmen, en neemt ge een naam aan van deze of gene secte, zoo wordt ge van den eed vrijgesteld. Staat ge daarentegen alleen, dan gaat ge naar de gevangenis.

En toch het is de eed, waarin de revolutionaire staat zijn moeilijkst probleem heeft gevonden. Krachtens zijn beginsel is de eed ondenkbaar, maar hoe, als met dien eed het cement wordt weggenomen, dat de steenen van het staatsgebouw samenhoudt.

Te Assen beklaagt men zich dat werkelijk in de bank der Kerkvoogden iemand als kerkvoogd plaats neemt, die nog onlangs tot 15 dagen gevangenisstraf veroordeeld was.

Als proeve van het volslagen gebrek aan zedelijken ernst, waarmede het schandelijke onzer maatschappij in sommige radicale bladen behandeld wordt, diene het volgend bericht over een vechtpartij tusschen twee publieke vrouwen in het Haagsche bosch:

„Eergister nacht hebben twee vrouwspersonen, „*die patent bezitten van vrije avondlucht te mogen genieten,* „na met elkander als *trouwe vriendinnen* 's Heeren „straten te hebben rondgewandeld, in het Haagsche „Bosch met elkander twist gekregen, enz."

In hetzelfde blad wordt over de Allerheiligen markt te Meppel, die jaar aan jaar een schandelijk tooneel van verdierlijking en brooddronkenheid oplevert op gelijke luchthartige wijze gesproken, en dan ten slotte gezegd:

»Intusschen mochten velen, vooral ook winkeliers, bakkers enz., met vreugde neerzien op de ontvangen gelden, die zij voor hunne onderscheiden waren hadden ingebeurd."

Zal zulk een bespreking van de walgelijke tooneelen, die zulke marktdagen opleveren, verheffend werken op ons publiek?

Zoekt men daarin de kracht der beschaving?

De Vereeniging voor inwendige zending te Doetichem is thans reeds in staat een achttal jongelingen naar de Academie te zenden. Men wenschte ze ook aan de Academie, liefst met andere Theologanten, onder leiding van een wetenschappelijk gevormd paedagoog, samen te doen wonen.

Reeds is het vooruitzigt geopend, dat voor een fonds ter salariëring van den directeur, een som van *f* 20,000 beschikbaar zou zijn.

Waar is de menschenvriend, die het huis verschaft, waarmede de eerste proeve zal genomen worden van *Bijzonder hooger onderwijs?*

Uit Deventer wordt gemeld, dat prof. Loman in zijn vroegere gemeente eene voorlezing over den modernen godsdienst heeft gedaan, waarbij het de hoorders zeer vreemd was, uit zijn eigen mond te vernemen, wat strijd en moeite het hem destijds gekost had, als predikant zijner gemeente zijne gedachten voor zijn gemeente te verbergen.

Naar men verneemt is te Utrecht door Theologanten en juristen een Debating-Club opgericht voor de Christelijke historische richting. Haar eerste vergadering werd geopend door Prof. de Geer van Jutphaas, met eene redevoering over de tegenstelling van humanistisch en Christelijk-historisch staatsrecht.

Buitenland.

De heer Peabody is 5 dezer te Londen overleden, en al de Londensche bladen wijden een artikel aan den grooten menschenvriend, dien koningin Victoria den naam van weldoener der armen gegeven heeft, die volgens de *Times* »geene gelegenheid verzuimde om wel te doen," en volgens de *Morning Post* door omzigtigheid, scherpzinnigheid en opregtheid groote rijkdommen verwierf, doch zich door vrijgevigheid en gastvrijheid niet alleen voor benijding heeft gevrijwaard, maar zich ook van eene menigte vrienden, van den eerbied van allen die hem kenden, en van de innige dankbaarheid van allen die zijne weldadigheid hadden ondervonden en waardeerden, verzekerd heeft. — Ten jare 1795 te Danvers in den staat Massachusetts (in Amerika) uit geringe ouders geboren, was George Peabody jaren lang handelsbediende, totdat hij als vrijwilliger aan den oorlog tegen Engeland deelnam. Daarna vestigde hij met zekeren heer Riggs, die het kapitaal leverde, te Baltimore een manufactuur-handel, welke zich spoedig belangrijk uitbreidde. In 1839 trok hij zich uit zijne zaken in Amerika terug en vestigde zich als bankier in de City van Londen. De talrijke en groote giften, door hem aan zijne geboortestad en aan zijn vaderland voor weldadige doeleinden geschonken, zijn niet alle te noemen. Aan het fonds voor het onderwijs in de zuidelijke staten van Noord-Amerika o. a. droeg hij 2 millioen dollars bij. Aan de armen te Londen schonk hij 350,000 p. st. om in verschillende wijken der stad ruime gezonde woningen te bouwen. De koningin zond hem bij die gelegenheid een eigenhandig schrijven, om hem voor zijne vorstelijke milddadigheid dank te zeggen, en liet hem later de keus tusschen een Baronetschap en het groothuis der orde van Bath. Hij bedankte echter voor beiden. Hij zocht geene eer bij de menschen. Nogtans geword zij hem, want reeds bij zijn leven werd hem te Londen een standbeeld opgergit.

Het Engelsche blad *de Times* houdt het er voor, dat het aanstaande concilie eene mislukte onderneming zal zijn, en meent dat de kolom die thans reeds ter herinnering aan de te houden kerkvergadering opgerigt wordt, wel een tweede toren van Babel zou kunnen worden, eene herinnering aan eene groote misrekening en aan eene verbazende verwarring. De voorbereidende maatregelen toonen reeds het mislukken van het conicilie aan. In de St. Pieterskerk kan geen enkele spreker verstaan worden. En al had het concilie eene verstaanbare *stem*, het zou toch geene verstaanbare *taal* hebben, want verscheidene bisschoppen uit het Oosten en uit het Westen kunnen geen woord Latijn verstaan, en al deden ze dit, dan zou het hun nog niet baten, daar bij elke natie het Latijn op verschillende wijze wordt uitgesproken, en hoewel thans te Rome eene officieële uitspraak van het Latijn wordt voorgesteld, twijfelt de *Times* toch dat de vreemde bisschoppen geneigd zullen zijn eerst eenigen tijd ter school te gaan, voordat zij het concilie bijwonen. Een ander blad, de *Pall Mall Gazette*, verheugt zich niettemin dat het concilie bijeenkomen zal, al zou het alleen maar zijn om openbaar te maken wat de paus wil, en wat de tegenwoordige wereld aan hem hebben zal. »Het concilie moet verklaren," zegt het blad, »dat de paus te gelijkertijd de bewaarder der eeuwige waarheid is, welke hem door overlevering bekend is geworden en de invoerder van nieuwe dogma's, welke geen deel uitmaken van de oorspronkelijke openbaring, verschrikkelijk onwaarschijnlijk, zoo niet onmogelijk zijn, en door de uitstekendste leden der Katholieke kerk ontkend zijn geworden. Indien het concilie dat werkelijk verklaart — besluit het blad — »dan zijn wij tevreden."

De kardinaal Cullen in Ierland heeft ter gelegenheid van het concilie een jubileum uitgeschreven, ingegaan 1 Nov. en durende tot het einde van het concilie. Aan allen die ter biecht gaan, de sacramenten ontvangen, één dag in de drie weken vasten, drie kerken te Dublin bezoeken en voor de zegepraal der kerk bidden, wordt aflaat hunner zonden toegezegd. Ook voor de zielen in het vagevuur verklaart de kardinaal deze aflaten van kracht. Fenians en leden van alle geheime genootschappen zijn van deze zegeningen uitgesloten, en daarentegen met den banvloek der kerk getroffen.

Het verslag van hetgeen bij de twee laatste verkiezingen in Ierland plaats had, doet zien, dat het aldaar bij die gelegenheden alles behalve vriendschappelijk toegaat. Uit bekentenissen, met veel moeite aan eenen priester en een bisschop ontlokt bleek, dat de kiezers, die niet volgens de orde der ultramontaansche partij willen stemmen, bij hunne namen van het altaar worden afgeroepen en dat men hen dwingt zich van de gemeente af te zonderen, en niet in de kerk, maar in het voorportaal te knielen, zoodat, zegt het verslag, »zij aldaar het woord van God door het sleutelgat kunnen hooren." Men dreigt hun de »genademiddelen" der kerk te onthouden, als zij »tegen hunne kerk en tegen hun land" durven stemmen. Dringt niettemin de angst om zijn middel van bestaan te verliezen en voor achterstallige huur vervolgd te worden den pachter of boer om den toorn der kerk te trotseeren en voor den landheer te stemmen, dan maakt de geestelijkheid nog van een ander middel gebruik. Aan eenige ijvenaars voor de belangen der kerk wordt dan een wenk gegeven: en dezen gaan ten getale van 5 of 10 naar de huizen van vijandige of twijfelachtige kiezers, breken de deur open, halen het ongelukkige slachtoffer uit zijn bed, doen hem op den haardsteen knielen, en hem met hunne stokken dreigende, dwingen zij hem te zweren voor hunnen kandidaat te stemmen, en zoo hij niet doodgeslagen wil worden moet hij dit wel doen.

Het concilie zal waarschijnlijk ook een voorstel van keizer Napoleon te behandelen hebben. De keizer klaagt, dat Italië met 24 millioen inwoners 36 kardinalen telt, terwijl Frankrijk met 35 millioen er slechts vijf of zes bezit. Napoleon wenscht dat deze waardigheid verleend zal worden naar gelang der bevolking, zoowel in Frankrijk en Italië als in Oostenrijk, Spanje, Portugal en andere R.-Katholieke landen.

De aartsbisschop van Parijs heeft in een herderlijk schrijven zijn vertrek naar concilie aangekondigd. Bedoeld stuk tracht het hooge nut dezer kerkvergadering in het licht te stellen. Het denkbeeld, dat het leerstuk van 's pausen onfeilbaarheid er als bij acclamatie zou worden aangenomen werpt de aartsbisschop verre weg, en zegt dat dit eene onderdrukkende vrijheid zou zijn door de meerderheid der bisschoppen jegens hunne ambtgenooten gepleegd.

Mogen al de min of meer vrijzinnige aartsbisschoppen van dit gevoelen zijn, te Rome denkt men niettemin gansch anders. De *Kölnische Zeitung* o. a. bevatte dezer dagen een schrijven van haren correspondent te Rome, dat klaar in het licht stelt, welken weg de Roomsche curie met het concilie op wil. Niet alleen zullen de vergaderde bisschoppen nagenoeg zonder discussie alles hebben aan te nemen wat hun zal worden voorgelegd, maar reeds spoort de Roomsche regering ook de overige »geloovigen" aan om hunne stem aan de decreten van het concilie te geven, en laat hiertoe lijsten rondgaan, waarin de onderteekenaren reeds van te voren verklaren aan te nemen en als onfeilbare waarheid te erkennen al hetgeen het concilie zal goedvinden te besluiten. Deze lijsten vangen aan met de vleijende formule: »Wij wijzen en geleerden," enz. Geen wonder dat velen tot teekenen bereid zijn, want wie heet niet gaarne wijs en geleerd?

De kloeke daad van pater Hyacinthe staat niet alleen. De heer Marie Raphael des Pilliers, onder den naam van pater Dom. Pierre behoorende tot de Benediktijner orde, maar sinds eenigen tijd uit die orde uitgegaan, heeft eerstgenoemden een open brief geschreven, waarvan het slot luidt: »Moed gehouden! Op den weg, dien wij hebben ingeslagen, zullen anderen ons volgen. Laat gerust de hoon en de beleediging ons treffen van die mannen, voor wie een »woord van bevel" genoeg is, om hun geweten tot zwijgen te brengen. Wat ons betreft, laat ons, gedachtig aan het woord der apostelen, dat men Gode meer moet gehoorzamen dan de menschen, ons om het farizeïsme en zijn haat niet bekommeren. Er is niets nieuws in, Christus

heeft de Farizeën geërgerd, omdat Hij niet lette op hun »woord van bevel," maar op den wil Zijns Vaders. Daarom hebben zij den Christus gesmaad, gehoond en vervolgd, en de discipel is niet meer dan zijn meester was." Deze brief is in Parijs bij duizenden verspreid en wordt er druk gelezen.

Pater Hyacinthe verwekt in Amerika algemeene belangstelling. De correspondenten van verschillende dagbladen volgen hem als op den voet, en houden het publiek aangaande hetgeen de gewezen pater spreekt en doet op de hoogte. Zijne vriendelijkheid en gemeenzaamheid worden door velen geroemd, en het wordt door de Amerikaansche bladen niet zonder ingenomenheid vermeld, dat hij verklaarde naar Amerika gekomen te zijn, omdat daar meer dan in eenig ander land voor hem te leeren viel.

Maandag 1 November, zijnde Luthers geboortedag, werd in de Pruisische staten als *algemeene bededag gevierd*. In de aanschrijving hiertoe, officiëel van de regering uitgegaan, werd o. a. gezegd: De groote bewegingen van den tegenwoordigen tijd, in het godsdienstige leven der volkeren, zoowel als van bijzondere personen, — bewegingen die tot ernstige beslissingen dringen, — en de taak, die zij aan de Evangelische kerk in ons vaderland opleggen, springen ieder in het oog, en sporen ons aan, om den bijstand van den almagtigen God in te roepen." — Geheel anders in Nederland, waar men aan het slot der troonrede een beroep op den bijstand en den zegen Gods veilig meent te kunnen weglaten.

Sommige buitenlandsche bladen berigten, dat gedurende den tijd van het concilie alle vagebonden en andere personen, veroordeeld wegens of verdacht van politiek misdrijf, uit Rome zullen gezet worden, en voegen er bij, dat het voor de Italiaansche en andere bisschoppen gewis een zeer aangenaam gevoel moet zijn, de zekerheid te hebben van tijdens het heilige concilie niet te zullen worden bestolen door nationale en internationale zakkenrollers, noch ongezellig te zullen worden aangestaard door Garibaldisten, en Mazzinisten. Of de Italiaansche regering evenwel met dezen extra-vervoer van lediggaande en verdachte personen erg gediend zal zijn, meent men sterk te moeten betwijfelen.

De te Berlijn gevestigde Noord-Duitsche vereeniging tot bescherming van dieren, *Androcles*, heeft tot de leeraren van alle godsdienstige gezindten aldaar het verzoek gerigt om, ter bevordering van het goede doel der Vereeniging, eens in het jaar eene preek te houden over de bescherming der dieren; — iets wat volgens het oordeel der Vereeniging, geenszins als niet van hunne roeping kan worden geacht, daar zoowel in het Oude als in het Nieuwe Testament herhaalde malen ernstig op liefderijke behandeling der dieren wordt aangedrongen. Ook bij gelegenheid van den laatsten te Berlijn gehouden Protestanten-dag verzocht de Vereeniging verschillende predikers, ook van elders, dergelijke preken te houden; doch zij gaven ten antwoord, dat niet te mogen doen zonder voorafgaande vergunning van het konsistorie. Dien ten gevolge wendde gemelde Vereeniging zich nu reeds ten tweeden male tot den minister van eeredienst, met het dringend verzoek, dat zoodanige preken eenmaal 's jaars door het geheele Pruisische rijk zouden mogen gehouden worden. De Vereeniging, die aldus ernstig hare taak ter harte wenscht te nemen, hoopt hare werkzaamheden over den ganschen Noord-Duitschen bondstaat uit te breiden.

In het wetsontwerp op het lager onderwijs, door de Pruisische regering bij het huis der afgevaardigden ingediend, wordt het beheer over de school overgelaten aan den staat. De band tusschen kerk en school blijft bestaan, daar volgens den minister de scholen moeten blijven *christelijke* scholen.

Te Frankfort en omstreken zijn in de laatste dagen min of meer hevige schokken van aardbeving gevoeld. Uit natuurkundig oogpunt is dit verschijnsel gewis hoogst belangrijk. Veelzeggend en den geest onzer dagen kenmerkend is echter de ironische toon, waarop een ooggetuige en deelgenoot in het dreigende gevaar, in het *Handelsblad* van 8 dezer van het gebeurde berigt geeft. Na onder ligtvaardige zinspeling op het bijbelsche verhaal aangaande het lot van Korah, Dathan en Abiram, eene beschrijving gegeven te hebben van de hevige golving van den grond, waardoor alles in het rond waggelde en schommelde, en waarbij »het denkbeeld van een vasten bodem voor hen eene mythe scheen te zullen worden," eindigt de berigtgever aldus: »Ten 3 ure 48 minuten hadden wij op ons bivouac nog eens een fermen schok, maar na al de rijpe ondervinding, welke wij gedurende de beide laatst verloopen dagen hadden opgedaan, kon die schok hoogstens de kraamvrouwen en de jonge juffertjes angst aanjagen. Wij mannen, vergrijsd in aardbevings-ervaringen, fronsden een oogenblik de wenkbrauwen, en daarmede was het uit. Ik hoop echter van harte, dat het voor goed met dat schokken en rommelen uit zal zijn." — Wie bij dergelijke ervaring van eigen nietigheid — wij zeggen niet eens tegenover God, maar slechts — tegenover de geweldige natuurkrachten, nog spotten kan, heeft wel allen levensernst vaarwel gezegd. En een blad, dat voor zulke correspondentiën zijne kolommen openstelt, schijnt wel alleen het ligtzinnigste deel des volks tot lezers te wenschen.

De koning van Italië, die plotseling ongesteld is geworden, en in zorgwekkenden toestand heeft verkeerd is aanvankelijk het gevaar te boven.

Het voorstel van het kabinet te Madrid, om de buitenlandsche schuldeischers van den staat $^1/_5$ deel van hunne aanspraken te ontnemen — zegt de *Times* — bewijst, dat finanteele oneerlijkheid kans heeft om evenzeer het verderf te zijn van het nieuwe bewind, als het zulks van het vorige geweest is. Mogt de maatregel in werking treden, dan zou aan het uitzigt op vooruitgang of stabiliteit een einde gekomen zijn, en alsdan zou het er weinig toe doen, of het Hoofd van den staat, die na eene korte emancipatie dermate tót zijne oude verdorvenheid terugkeert, tot een oud of tot een nieuw geslacht behooren zal. . . . Op hetzelfde oogenblik, waarop de voorgestelde wet zal worden aangenomen, zal Spanje te Londen en op alle andere beurzen weder in den ban gedaan zijn.

De jongste republiekeinsche opstand in Spanje is van ernstiger aard geweest, dan sommige bladen wilden doen voormoeden. Uit officiëele bescheiden blijkt thans dat 40,000 man troepen waren uitgerukt en er aan de zijde der regeering gevoelige verliezen geleden zijn. Aan dooden telt men 4 generaals, 15 officieren en 91 soldaten; aan gekwetsten 9 generaals, 61 officieren 449 soldaten. De verliezen aan de zijde der opstandelingen zijn niet naauwkeurig op te geven, vooral niet het aantal gekwetsten, daar velen van hen in de woningen verborgen worden gehouden. In het geheel zijn er 1300 gevangenen gemaakt.

De Spaansche staatsbegrooting voor 1870 raamt de inkomsten op 2624 millioen realen, zijnde eene vermeerdering van 508 millioen. Bezuinigd zijn 356 millioen. De afschaffing der accijnsen wordt opnieuw voorgesteld; de bezoldiging der geestelijkheid zal met 30 pCt. en alle binnen- en buitenlandsche rente, alle jaarwedden, pensioenen en andere lasten der schatkist met 20 pCt. verminderd worden. De rente-reductie zal echter slechts tijdelijk zijn, totdat het evenwicht op de begrooting zal zijn hersteld. De amortisatie zal, behoudens die der hypotheek-billetten, worden uitgesteld, de getalsterkte des legers op 70,000 man bepaald en de goederen, aan de kroon en aan de natie toebehoorende, zullen verkocht worden.

De tegenwoordige beheerscher van het Heilige Land, de sultan van Turkije, heeft aan den koning van Pruisen, op verzoek van diens zoon, het deel gronds te Jeruzalem afgestaan, waar vroeger de kerk der ridders van St. Jan stond. Wat Pruisens koning met dezen grond zal aanvangen is nog niet bekend, doch waarschijnlijk zal het schenken dezer gift aan een protestantsch vorst, voor de protestantsche belangen in het Heilige Land niet zonder goede beteekenis zijn.

Uit Jeruzalem wordt dato 7 dezer berigt, dat de kroonprins van Pruisen die stad, hare omstreken en al de heilige plaatsen bezocht, de protestantsche godsdienstoefening bijgewoond en vervolgens gemeld terrein der ridders van St. Jan in bezit genomen heeft.

De Amerikaansche schuld is gedurende de maand October weder met $7^1/_2$ millioen dollards verminderd. De minister heeft aangekondigd dat hij gedurende de maand November met den inkoop van bonds en den verkoop van goud op de gewone wijze zal voortgaan.

Het aantal landverhuizers naar de Vereenigde-Staten van Amerika was in de 12 laatste maanden grooter dan ooit te voren. In 1854, het jaar der aardappelenziekte, bedroeg het cijfer 319,223, en men dacht, dat dit wel nooit overtroffen zou worden. Dit jaar steeg het evenwel tot 390,000. Men heeft berekend, dat door landverhuizers, die zich met goed gevolg in Amerika gevestigd hadden, dit jaar meer dan £ 450,000 aan de stoombootmaatschappijen betaald is voor plaatsbriefjes van Europa naar de Vereenigde Staten, die zij hunne betrekkingen in Europa toezonden. Met het oog op de op te rigten *stoomvaart op Amerika* zijn deze cijfers gewis allezins aanmoedigend.

Evangelisatie.

Zaai uw zaad in den morgenstond, en trek uwe hand des avonds niet af.

Naar aanleiding van deze vermaning van den wijzen Prediker rigt de *Vereeniging tot verspreiding van godsdienstige blaadjes, te Utrecht*, een opwekkend woord tot allen, die de uitbreiding van het koningrijk Gods ter harte gaat. De korte hoofdinhoud dezer opwekking laten wij hier volgen.

„De gelijkenis van den Zaaijer is ons allen bekend. De *zaaijer* is »die het woord zaait." Allereerst Jezus zelf, doch na Hem zijn Zijne discipelen tot dit werk geroepen. Zij moesten, na Zijne hemelvaart, heengaan in de geheele wereld, predikende het Evangelie aan alle kreaturen." — Diezelfde last ontvangt bij zijne wedergeboorte elk discipel en elke discipelin van Christus, en elk hunner zal eenmaal aan den Heer rekenschap moeten geven, of en in hoeverre hij aan dezen last heeft voldaan.

»Het zaad, dat elk geloovige te zaaijen heeft, is dus *het woord*." En daartoe behooren wij *aan het werk* te gaan, *uit* te gaan; want de zaaijer in de gelijkenis bleef niet stil te huis zitten, maar »ging uit om te zaaijen." Hij droeg dit werk aan geen anderen op; hij ging zelf, in eigen persoon. Of nu elke zaaijer zoo getrouw handelde of handelt is de vraag niet, maar »zoo *behoorde* het te zijn." En opdat niemand zich van dit werk uitgesloten zou kunnen achten, heeft de Heilige Geest gezorgd, dat er, vooral in onzen tijd, kleine christelijke geschriften of blaadjes, meer algemeen onder den naam van *traktaatjes* bekend, geschreven en zoo goedkoop verkrijgbaar gesteld worden, dat ook de onbemiddelde discipel zich ze kan aanschaffen. Bovendien geeft Hij het vele meervermogenden in het hart, de armsten onder de Christenen op hun verzoek zooveel van die blaadjes te schenken, dat zij er nimmer gebrek aan behoeven te hebben."

»Volgens Jesaja's profetie zou Johannes den Dooper voor den Heer den weg bereiden. Evenzoo zijn deze blaadjes de voorloopers of wegbereiders van het Woord. Zij brengen den Bijbel tot de lezers en de lezers tot den Bijbel. Het komt er echter op aan, of al hetgeen onder den naam van traktaatjes geschreven wordt, dit eigenaardig karakter bezit."

»In een Fransch blad van 26 September ll. wordt gezegd: *Heden* ten dage *bloeit* de godlooching onder de meest geestdriftige onzer denkers en onder de jongelieden; het volk volgt als van zelf, en wij zijn nu zoover gekomen, dat het onmogelijk zou zijn om in openbare vergaderingen te Parijs den naam van God te noemen, zonder gesmaad en uitgefloten te worden." Nu is het onder ons zoo erg nog niet, maar toch maakt diezelfde anti-christelijke geest ook in ons land schrikbarende vorderingen. Indien dit nu alzoo is, hoe moest dan niet elk, die van het Christendom nog niet vervreemd is, al ware het alleen uit liefde tot zijn eigen land en volk, mede de hand aan den ploeg slaan en door het gezegend middel van traktaatverspreiding doen wat hij doen kon om te redden wat nog te redden is.

Welnu, doet gij dit, gij die een Christen zijt? Waarlijk aan goede gelegenheid ontbreekt het nimmer. Gij leeft en beweegt u te midden van ongewaarschuwde zondaren, waarvan zooveler hart klaagt en beschuldigend kan vragen: »Is er dan niemand, die mij opzoekt?" — Wat staat gij dan ledig? Welk middel kan toch ter wereld gemakkelijker uitgedacht zijn, om iets voor uwen Heer te doen, dan om uw zaad te nemen en uit te gaan om te zaaijen, en alzoo Zijn Evangelie aan arme zondaren te prediken? Wat kan men zich goedkooper aanschaffen dan traktaatjes, die u slechts *één cent*, bij getallen slechts *een halve* cent kosten, en zelfs *om niet* te bekomen zijn, om er winst mede te doen voor het koningrijk Gods? Elke verontschuldiging is u ontnomen.

Velen, die zich voor kinderen Gods uitgeven, noemen dit zaaijen werkheiligheid, eigen eer zoeken, en »zich dood werken," en houden zoo tot nadeel van duizenden zielen, menigen zaaijer terug. Maar wat is de ijverigste zaaijer meer dan een onnutte dienstknecht, die een verwerpelijk werk werkt, indien hij dat werk maakt tot zijnen zaligmaker. De zoodanige zou zijn loon gewisselijk weg hebben, al had hij ook tot redding van duizenden zielen een millioen traktaatjes gestrooid. Maar wat doen velen bij dit bevel des Heeren? Zij zijn Hem ongehoorzaam, willen zich niet laten gebruiken, luisteren liever naar hun eigenlievend, vreesachtig hart, zien overal leeuwen op den weg, en de siddering der menschen wordt de strik, waarin de booze hen gevangen houdt."

»En gij, lezer, wat hebt gij onder het lezen van dit opwekkend woord in uw hart voorgenomen? Ook te zaaijen, ijveriger te zaaijen dan tot hiertoe? Laat u niet terughouden door de gedachte, dat veel zaad bij den weg zal vallen. Indien er door uw zaaijen slechts eene enkele ziel gered werd, zou dit niet reeds zeer groot zijn?"

»Maar gij kunt meer doen, en dat met geringe moeite, door de vereeniging in staat te stellen om op eene veel grootere schaal te arbeiden, dan tot hiertoe. Dit kunt gij:

1°. Door lid onzer vereeniging te worden, voor een enkelen gulden in het jaar, zoo gij het nog niet zijt.

2°. Door, ingeval gij reeds lid zijt voor één gulden, lid te worden voor twee gulden.

3°. Door anderen op te wekken zich op dezelfde wijze aan onze Vereeniging te verbinden.

»Vooral tot de met vele aardsche goederen gezegende Christenen rigten wij de bede: Helpt ons. Gij kunt door vrijwillige jaarlijkskche bijdragen onze Vereeniging in staat stellen tot het bezoldigen van een bekwamen agent, die alom door het land hare blaadjes verspreidt, vooral op de kermissen en bij andere dergelijke gelegenheden.

Maar is *stoffelijke hulp* noodig, de Vereeniging behoeft allereerst der geloovigen *gebeden*. En wie hunner zou haar dezen bijstand ontzeggen?"

Dit uit het opwekkend woord. Hare gezegende werkzaamheid en vooral de degelijke evangelische inhoud harer blaadjes, geven de Vereeniging op de gevraagde veelzijdige ondersteuning allezins aanspraak. Moge dan hare roepstem bij velen weerklank vinden."

Opening van een Evangelisatie-locaal te Zwolle.

Den avond van 9 dezer, waarop bovengenoemd locaal werd ingewijd, was — naar ons »een ooggetuige" berigt — voor de belangstellenden in de uitbreiding van Gods koningrijk te Zwolle een onvergetelijke.

Aan zulk een locaal toch bestond aldaar reeds jaren behoefte. Er bestond geene geschikte gelegenheid voor het houden van christelijke vergaderingen, zendingsbidstonden, enz. De jongelings-vereeniging moest zich in een van particulieren gehuurd gebouw veel onaangenaams getroosten, en voor hare zondagscholen, die door 350 kinderen worden bezocht, miste zij almede eene geschikte localiteit. Eene sedert eenige maanden opgerigte en als regtspersoon erkende *Vereeniging voor christelijke belangen*, sloeg dus aanstonds de handen aan het werk, kocht een gebouw en liet het doelmatig inrigten. Het bevat eene spreekzaal, gelegenheid voor zondagscholen, jongelings- en jongelieden-vereeniging en eene woning voor den concierge.

De feestelijke opening werd geleid door Ds. Vermeer, terwijl de zaal door leden, begunstigers en vrienden geheel werd ingenomen. Na gebed en psalmgezang en vierstemmig feestlied der jongelings-vereeniging, stelde spreker het doel en de werkzaamheden der vereeniging in het licht, en bragt naast God dank aan allen, die door hunne bijdragen het gebouw hadden helpen stichten. Daarna voegde de president der jongelings-vereeniging, de heer Serné, zijnen dank bij dien des eersten sprekers, en herinnerde er aan, dat de gronding van het zoo lang gewenschte gebouw mede als eene gezegende vrucht van den arbeid der jongelings-vereeniging te beschouwen was. Andermaal zong deze vereeniging thans een feestlied, waarna Ds. Vermeer uit aller naam den heer Serné dank zeide voor al zijne ijverige bemoeijingen als bestuurder van gemelde vereeniging. Daarna werd Gezang 96 gemeenschappelijk aangeheven, de dank aan God gebragt, en ging de feestvierende schare dankbaar en gezegend uiteen.

Twee en twintigste Jaarfeest der Vereeniging tot Verbreiding der Waarheid.

I.

De eerste helft van dit feest werd gisteren, Donderdagavond, in het lokaal der Vereeniging in de Elandstraat gevierd.

Na opening met gebed en psalmgezang gaf de president, de heer Looman, een kort algemeen overzicht van den toestand en de werkzaamheden der Vereeniging in het afgeloopen jaar, waaraan wij het volgende ontleenen:

Het *Bestuur* was door herkiezing der aftredende leden onveranderd gebleven. Het *ledental* bedroeg thans 1038 tegen 1054 ten vorigen jare. Het getal *begunstigers* is 658 tegen 666 ten vorigen jare. Het *doel* der Vereeniging, is *de kerk* te steunen: niet eene kerk in of naast of tegenover de kerk te zijn. En dat de Vereeniging in dit opzigt iets beteekende en vermogt, was in den loop des laatsten jaars overtuigend gebleken, zoodat de Elandstraat een *naam* gekregen heeft. 't Is de wensch der Vereeniging, dat de kerk eenmaal nog zoo worde, dat het bestaan der Vereeniging overbodig wordt. Zoolang dit niet het geval is, wenscht zij ijverig voort te gaan om allen, die levende leden der kerk zijn, te doen *arbeiden* in het werk des Heeren.

De *werkzaamheden* der Vereeniging zijn van veelzijdigen aard en van grooten omvang. De hoofdtak Evangelisatie bevat zeven afdeelingen, n.l. 1. *Zondagscholen*, — 18 in getal met 2110 kinderen, waaronder 2 scholen buiten de stad (Sloterdijk en Diemerbrug) en één voor kinderen uit den deftigen stand; — 2. *Huisbezoek*, waarin 15 broeders geregeld werkzaam zijn, welke dit jaar c. a. 2000 bezoeken aflegden en 4000 traktaatjes verspreidden; — 3. *Katechisatiën* voor kinderen en volwassenen; — 4. *Evangelisatie onder de zeelieden*, door den heer Jesse, die 230 schepen bezocht, met vele zeelieden kon spreken en 4000 traktaatjes verspreidde; — 5. eene *leesschool voor volwassenen*, 2 maal per week, waarvan 28 bejaarden en 38 grootere jongens met goed gevolg gebruik maakten; — 6. *Evangelisatie onder doofstommen*, door Br. en Zr. Hinse op verschillende plaatsen in de stad en ook elders, met zeer bemoedigende en gezegende uitkomsten; — en 7. de *Dorkas-vereeniging*, met 14 werkende en 74 contribueerende vrouwelijke leden, eene vereeniging zich getrouw en met opoffering wijdende aan het vervaardigen van kleedingstukken voor, en het bezoeken van de gezinnen der armen.

De *leesbibliotheek* telt thans het belangrijk aantal van 10,224 werken, behalve nog de kinderbibliotheek. Aan het locaal Elandstraat werden dit jaar ter lezing afgehaald 29,785 boeken; aan de verschillende depôts, door de stad verspreid, circa 62,000. Behalve de Zondagscholen, heeft de Vereeniging *Naai-*, *Brei-* en *Teekenscholen*, te zamen negen in getal. Het onderwijs wordt geregeld gegeven en draagt over het geheel goede vruchten. Ook in deze scholen is het onderwijs in Gods woord hoofdzaak, en uit beantwoording der vragen, die tot de aanwezige leerlingen der Zondag- en teekenscholen gericht werden, bleek, dat de leerlingen met de hoofdwaarheden der Schrift alleszins vertrouwd zijn gemaakt.

Al deze veelzijdige arbeid eischt belangrijke geldelijke opoffering, doch de Vereeniging kon den Heer dankzeggen, die het haar ook dit jaar niet aan het noodige had laten ontbreken. Naar gewoonte konden weder 7 aandeelen à *f* 100 in de 2 aangegane leeningen uitgeloot worden, zoodat de schuld weder met *f* 700 verminderde.

Boekaankondiging.

»*Old Town en zijne bewoners*," naar het Engelsch van Mrs. Harriët Beecher Stowe, door P. J. de Roode, Predikant te Harenearspel. Twee deelen 8°. Rotterdam H. Nijgh. 1869.

Een historieho Roman, en dan van de schrijfster van *Uncle Tom's Cabin!* wie zou ze niet met sympathie in handen nemen! Met een nauwkeurigheid van oorspronkelijk coloriet, in karakterteekening en spreekwijzen, die aan onze begaafde romancière, aan Mevr. Bosboom-Toussaint herinnert, heeft Mevr. Beecher Stowe ons hier een daguereotype geleverd van het maatschappelijk, zedelijk en godsdienstig leven van de Amerikaansche Colonie's in de dagen van den vrijheidsoorlog. Zij wijst ons met tact en kennis op de ontkieming der eerste teedere twijgjes, die nu reeds tot een forschen stam in het volk der Vereenigde Staten zijn uitgewassen. En zoo ge u dat alles denkt in den vorm van mémorien gekleed, en als in handschrift uit die dagen tot ons komende, dan kunt ge het betooverend effect u voorstellen door zulk een terugleven in een interessant verleden bewerkt.

Toch kunnen we voor onzen tijd de lezing van het boek niet onbepaald aanbevelen. Hoe uiterst gewichtig de kennis van Oldtown ook uit een wetenschappelijk oogpunt zij, een teekening, afdalende in zoo fijn detail, van een leven dat aan het onze geheel vreemd is, mist voor den kring onzer Romanlezers en lezeressen, haar objectief belang. En hoe verfrischend dan ook een historische roman van dit gehalte te midden van zooveel wekelijke, sentimenteele romanlectuur zij, toch hebben we te groot bezwaar tegen dit werk, om het als soliede voedsel voor de geesten onzer dagen te beschouwen.

De schrijfster verklaart, slechts objectief te willen teekenen, *zonder uitspreken van eigen oordeel*. En verdedigt deze handelwijze met de opmerking: »Ik zelf ben een bloot opmerker, die veel zie, veel twijfel, veel vraag, en slechts een klein aantal dingen van ganscher harte geloof." En dit nu juist maakt het werk o. i. zeer bedenkelijk.

Onze tijd is krank, omdat ze geen geestdrift heeft, geen geloof, geen overtuiging, maar altijd twijfelt. Wat we noodig hebben in die malaise is dus juist een krachtig karakter, dat zijn vaste overtuiging uitspreekt, om door het toonen van geloof anderen tot geloof te wekken. En als dan nu in dit werk de verschillende godsdienstige overtuigingen, van de streng Calvinistische tot die der vrijdenkers toe, eenvoudig in een Pantheon naast elkander worden geplaatst, kan dit onzes inziens niet dan verslappend en ontzenuwend werken. Het zal de geloofskracht van het kranke hart niet stevigen, maar veeleer zijn laatste veerkracht ontnemen.

Vooral Tina's figuur moet schadelijk werken, waar zij eenvoudig geteekend, en noch door de schrijfster, noch door den gang der gebeurtenissen gecritiseerd wordt. Zij, het ijdele, onbeduidende meisje, dat meer door een fladderend niaiseeren, een gestalte vol gratie, en zachte aanminnigheid, dan door waarachtig vrouwelijk talent uitmunt, verovert aller harten, speelt in grenzenlooze oppervlakkigheid met de grootste vraagstukken van het leven, en huwt ten laatste een losbol, die reeds te voren bij eene andere vrouw, door zondigen minnehandel een kind ten zijnen laste had. Tina neemt dat kind tot zich, en neemt het op voor de misleide. Wie juicht het niet toe. Maar wie gevoelt niet evenzeer met ons, dat een figuur als de hare te veel sympathie door gelijkheid bij honderden onzer jonge meisjes moet vinden, om anders dan schadelijk te kunnen werken. De onzedelijke gedachte, die in zoo menig vrouwenhart thans leeft, om haar liefde voor een onkuisch jongman te vergoelijken door de zucht om den ongelukkige juist door haar liefde te redden, moet in Tina voedsel vinden.

En daarom, hoezeer we het boek ook in handen wenschen van hen, die over de problemen van ons kerkelijk en maatschappelijk leven wenschen mee te spreken, — als volksleetuur kunnen we het niet met vreugde begroeten.

En daarom begrijpen we de raison d'etre der vertaling niet. De mannen van het debat hebben geen vertaling noodig om een werk van Mrs. Beecher Stowe te verstaan.

In Amerika zelf, waar de toestanden van het heden de natuurlijke critiek op Old town geven, kan het als volksboek nut doen. Bij ons, waar die critiek gemist wordt, niet. K.

Verbetering.

De secretatis van *den Christelijken Broederkring inzonderheid bedoelende de afschaffing van sterken drank* verzoekt ons eene kleine onnaauwkeurigheid, in ons verslag van het jaarfeest van gemelde vereeniging, voorkomende in het bijblad van 5 November, te herstellen. Te *Utrecht, s'Hage, Haarlem, Zaandam, Leiden, Hoorn, Dedemsvaart, Nijkerkerveen, Harderwijk* en *Amersfoort* zijn geen evengelijke Broederkringen opgerigt, gelijk ons verslag zou kunnen doen vermoeden, maar de heer van Diemen heeft te *Utrecht*, »*Hage*, *Haarlem* en *Zaandam* over de zaak door den Broederkring voorgestaan, mogen spreken, terwijl mondeling of schriftelijk betrekking is aangeknoopt met vrienden te *Leiden, Hoorn, Dedemsvaart, Nijkerkerveen, Harderwijk* en *Amersfoort*.

Nederl. Stoomdrukkerij, Nieuwendijk L 76, Amsterdam.